ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No: 201

ATEISTLERİN TANRISI

Robert COFFY

Çeviren: *Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ*

Ankara – 2003

ISBN: 975 - 482 - 586 - 6

Ankara Üniversitesi Basımevi – 2003
www.ankara.edu.tr

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALTINCI BÖLÜM

ÇEVİRENİN ÖN SÖZÜ

Ateizm, Hıristiyan batı dünyasında doğduğu için, bu problemle uğraşanlar da, daha çok batılı Hıristiyan düşünürler olmuştur. Bu nedenle, ateizmin ne olduğunu ve ona getirilen eleştirileri, bu düşünürlerin görüşlerini ele alıp inceleyerek, öğrenmek daha verimli olacak gibi görünüyor.

Tüm dünyaya yayılma eğilimi gösteren ateizmin, küreselleşen dünyamızda, her millet tarafından bilinmesi gerekir gibi görünüyor. Hele hele değer kaybına uğrayan bir ülkede, bu öğreti, yeni ve kurtarıcı bir sistem gibi kabul ettirilmeye çalışılıyorsa, o ülkenin manevî yıkımı başlamış demektir. Çünkü insanın varoluş gücü, Aşkın Varlık'a bağlanışından ileri gelmektedir. Bundan uzaklaşan fertlerin kuvvet kaybı ise, ülkenin çöküşünü doğurur. İnanç kuvvetinin sağladığı birlik ve beraberliği, başka hiçbir duygunun sağlayamadığı açıktır. Bunun için böyle bir felâkete yol açan ateizmin hemen herkesçe bilinmesi, git gide önemini biraz daha artırmaktadır.

Çevirisi sunulan bu eser, ateizmi, hem incelemekte, hem de çok geniş olmasa da, ona yapılan eleştirileri ortaya koymaktadır. Bu da esere ayrı bir önem kazandırmaktadır. Eser Hıristiyan bir düşünür tarafından yazıldığı için, eleştiriler de tamamen Hıristiyanlık bakış açısından yapılmaktadır. Dolayısıyla bu eserde bugünkü Hıristiyanlığın ne olduğu da, yetkili bir ağız tarafından ortaya konulmaktadır. Çevirinin amacı Hıristiyanlığı üstün göstermek olmayıp, ateizmin ne olduğunu ve eleştirisini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca yazar tarafından yapılan açıklamalarla günümüz Hıristiyanlığının

birçok karmaşık noktaları açık olarak ortaya konulmaktadır. Bu da Hıristiyanlıkla İslam dininin bir mukayesesini yapma imkanını bize sağlamaktadır.

Robert COFFY'nin **Dieu des Athées** (Ateistlerin Tanrısı) isimli eserinin 1970 teki beşinci baskısından yapılan bu çeviride, yazarın görüşünü olduğu gibi, eleştirisiz aktarmaya çalıştık. Yaptığımız diğer çeviri eserlerde olduğu gibi burada da metne sadık kalmayı tercih ettik. Bu nedenle bazı üslup sıkıntılarının olabileceği düşünülmektedir. Noksansız bir çeviri yaptığımız iddiasında değiliz. Bu nedenle, yetkili ve sahanın erbabı okuyucularımızın, yerinde ve makul uyarılarına açık olduğumuzu samimiyetle belirtmek isterim.

Her zaman olduğu gibi, bu eserin çevirisinde de fikir danışmanlığını benden esirgemeyen Muhterem Hocam Prof.Dr. Necati ÖNER Beyefendi'ye sonsuz saygılarımı sunarken, bu çevirinin yayımlanabilmesi için gerekli kararları çıkaran İlâhiyat Fakültesi Dekanlığı ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün değerli yetkililerine, çevirinin tashihinde yardımlarını gördüğüm Sayın Yard. Doç. Dr. Gürbüz DENİZ ve Sayın Yard. Doç. Dr. Mehmet Sait REÇBER Beylere, yine tashihte yardımlarını gördüğüm Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı Araştırma görevlilerine ve Üniversitemiz basımevinin tüm görevlilerine içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ocak 2003, ANKARA

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Giriş

"Ateizmin kendisi, eğer anlayışlı ve samimi olunursa, kendi biçiminde, hakiki Tanrı'ya bir saygı (hommage) değil midir? Mutlak sadece daha iyi Mutlak adına reddediliyor. Ve ekseriya, zımni olarak, Tanrı'nın, her temsilin ötesinde kaldığı doğrulanarak, sadece Tanrı'nın şöyle ya da böyle temsili reddediliyor. Bunun içindir ki Tanrı'yı bulmak daima O'nu, bulunan şeyin ötesinde aramaktan ibaret olacaktır. Böylece ateist ile teist arasındaki diyalog durmamacasına varolacaktır; bu diyalog açık soru tipinin kendisidir. Kimi, taparcasına sevilen Tanrı'ya tapıyor. Diğer falan ise bıkmadan, kendini aşan Tanrı'yı reddediyor. Daima herhangi bir ateist bulunur... Buna şunu da ilave edelim: Tanrı tanığının, Tanrı'yı, Tanrı'dan başka bir yere yerleştirmede, kendinin, bilhassa tembel veya önemsiz eğilimini göstermesi can sıkıcı olacaktır."[1]

Duméry'nin bu düşünceleri, ateizm hakkındaki bu sayfaların hazırlanmasında, büyük kısmıyla, rehberlik etti.

Artık ateizm, inanan bir dünyada yaşayan bazı insanların olgusu değildir, onun bizzat kendisi bir dünya oluşturur. Biz; alışık olmadığımız bu hakikati yavaş yavaş ilk kez duyuyoruz. İlk Hıristiyanlar kurtuluş mesajını, ateistlere değil de dindar insanlara bildirdiler; misyonerler de yine hak Tanrı'yı, ateistlere değil de putperestlere haber verdiler ve veriyorlar. Oysa etrafımızda ve ülkemizde, ateist bir dünya, sadece Tanrı'nın varoluşunu inkâr eden değil, O'nun varoluşunun imkânını da inkar eden bir dünya düzenleniyor ve oluşuyor. Kitlesiyle, anlayışı ile (esprit) kendini bize kabul ettiren ve misyoner olarak nitelendirilebilen bu yeni fenomeni açık olarak anlamak mecburiyetindeyiz.

---

1 - Esprit, Juin 1952, H.DUMERY: "Quelque alibis du croyant".

1962 Mayısında, "Beynelmilel Katolik Haberler (information)" tarafından düzenlenmiş olan, ateizm hakkında çalışmalar günlüğü, çağdaş ateizmin post – religieux (dindar – sonrası) özelliğini not ediyordu. Hıristiyan toprağında doğmuş olan ateizm, her inancın, daha özel olarak da Hıristiyan inancın eleştirisiyle oluşuyor. O, insanların bütün aldatmacalarının geçersizliğini ilan ediyor ve kaldırıyor (relever). Ateizm, her inancı "kötü inanç" olarak takdim etmeye kadar gidiyor. Bu yolla ateizm, Hıristiyan için daimi bir tehlike oluşturuyor ve beklenmedik (providentiel) bir olaydan çok kolayca bahsetmek ise kendini beğenmişlik olacaktır.

Çok kolay bir optimizme boyun eğmeksizin çağdaş ateizmin anlam ve anlatımını araştırabiliriz ve bununla beraber araştırmaya da mecburuz. "Eğer sadece daha iyi bir Mutlak adına Mutlak reddediliyorsa", ateistlerin, Tanrı'nın hangi imajını reddettiklerini, inananlardaki hangi aldatmacanın geçersizliğini ilan ettiklerini inceleyebiliriz ve incelemeye mecburuz. Kendi inanç ifademizin bir vicdan muhasebesini yapmaya ve zaruri temizlikleri (purification) gerçekleştirmeye (opérer) mecburuz. İşte bu ünvanla ateizm bize faydalı olabilir.

Biz (bu çalışmada,) ateizmin en tanınan bazı biçimlerini seçtik: Marksist ateizm, egzistansiyalist ateizm, Camus'nun ateizmi ve nihayet belli bir ilmî ve teknik anlayıştan doğan, sınıflaması daha zor olan bir ateizm. Bu ateizmlerden her birinin, Tanrı'nın varoluşunu inkar etmek için ileri sürdüğü delillere (arguments) cevabın bazı ögelerini de verdik. Daha sonra onların, Tanrı'nın hangi karikatürlerini reddettiklerini, dindar davranışın hangi bozukluklarının geçersizliğini ilan ettiklerini görmeye çalışınca, bu biçimler için suçlanmış olmayı kabul ettik.

Son bölüm, Tanrı konusunda (sur) vahyin büyük çizgilerini hatırlatıyor: Bu bölüm, ateizmin empoze ettiği vicdan muhasebesini yapmakta bize yardım edebilir.

Ne başlık, ne de bu eserin muhtevası konusunda yanılgıya düşülmemeli ve öncelikle sınırlardan bahsetmek mecburiyetindeyiz. Teklifimiz, ateizmin ortaya koyduğu problemi etüt etmek değil, fakat bugünün Hıristiyanının karşılaşma riski olan çağdaş ateizmin bazı formlarını incelemektir.

Sonra Duméry'nin – kitap başlığı olarak – zikrettiğimiz cümlesinin, bütün inançsızların bilinmeyen inananlar oldukları ve gerçekten hakiki ateistin olmadığı sonucuna bizi götürmesi gerekmediğini açıklamaya mecburuz. Eğer hiçbir ateist yoksa, problem kısmen çözülmüş olacaktır. Biz ateizmi inananlar açısından yargılıyoruz ve onun hareketinin – en azından burada incelenmiş biçimlerinde – biz inananlarda, Tanrı'nın daima bizim kullandığımız temsillerin ötesinde olduğunu bize hatırlattığını görmeyi araştırıyoruz. İnananlar için, daha özellikle Hıristiyanlar için yazıyoruz.

Bugün inananlar ve inanmayanlar – mutluluk vericidir – karşılıklı cehalet ve boş, kızdırıcı polemiği aşıyorlar. Onlar diyaloğa girmeye başlıyorlar. Fakat diyaloğun bu cinsi bir inanan için ancak, muhatabının samimi olduğuna inanmış olduğu ölçüde verimlidir ve o, bazı şekil ve bazı noktalarda, kendini yargılamaya müsaadeye razı olduğu ölçüde haklıdır. Biz, inananın daha özel olarak Hıristiyanın, ne şekilde ele alması ve yeniden gözden geçirmeye koyulması gerektiğini somut örnekler yardımıyla göstermek istedik. Kendi inancına terk edilmeyen bir yeniden gözden geçirme olunca, pek tabii ki, inanana yardım etmek için, ateizmin bu biçimlerine bazı cevaplar, ateistin dinlemeyi kabul etmek mecburiyetinde olduğu cevaplar verdik: Bu ise, Hakikatin ortak ve samimi araştırması olan her diyaloğ ile en az istenilmiş olan şeydir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ATEİZM

KİTLE FENOMENİ OLARAK ATEİZM

Her zaman ateist, veya en azından böyle olduğunu iddia eden insanlar var olmuştur: Pratik ateistler veya ateizmlerinin teorisyeni olan ateistler. Fakat bunlar son asra kadar küçük miktarda idiler ve denebilir ki insanlık binlerce yıl boyunca Tek Tanrı'nın veya az ya da çok sayıda tanrıların varoluşuna inandı. Zihniyet özü bakımından dindar idi: Site, tanrıları biliyor ve onlara saygı gösteriyordu. Hiçbir askeri şef onlara başvurmaksızın ve onlara kurbanlar sunmaksızın savaşa asla gitmiyordu. Bilindiği gibi edebiyat Tanrı'dan bahsediyordu ve tiyatro dinî bir orijine sahipti. Malraux, "tanrıların resmini yapmanın binlerce yıl boyunca varolduğunu"[1] doğruluyor. Dindar yapılı bir toplumda ateist olmak kolay olmuyordu ve ateist biraz da kanun dışı oluyordu.

Yaklaşık bir asırdan beri iklim değiştiriyoruz ve ateizm evrensel fenomen olmaya yöneliyor. Bir taraftan Rusya ve uyduları, diğer taraftan Çin'in uçsuz bucaksız ülkesi – rahatlıkla insanlığın üçte birini temsil eden durum – güncel olarak ateizmle övünüyorlar. Bu, kesin olarak ne bütün Rusların, ne de bütün Çinlilerin ateist olduklarını söylemek değildir. Fakat bu, bir bakıma bu ülkelerde ateizmin Devlet dini haline geldiğini, bu ülkelerin birinde yaşayan her insanın, her şeyden önce (si d'abort) ateizmle övünmeyen herhangi bir etkiye sahip olmasının imkansız olduğunu söylemektir. Yine bu, ateizmin resmî olarak, basın, radyo, sinema ve televizyonun, ateizmin amaçları için kullanılmasıyla, herkese öğretilmesi demektir.

---

[1] – MALRAUX, Métamorphose des dieux, p.9.

Hatta bilimsel keşifler ve teknik gerçekleştirmeler ateizmin mutlu sonuçları olarak takdim edildiler. Şüphesiz tapınaklar, imanın bazı deyimleri hoş görülüyor, fakat bu, insan ve toplumun, ateist rejimin gerçekleştiği, değişimiyle gözden kaybolan folklorik kalıntılar için yapılıyor.

Dünyanın kalan kısmında, eğer politik rejimler daha liberal olur ve pratik olarak her inancı hoşgörüyle karşılarsa, ateistlerin saygısının artması hiçbir kimsenin gözünden kaçmayan bir olgu olacaktır. Hiçbir soru sormayan ve Tanrı'ya başvurmanın her çeşidinin dışında yaşar gibi görünen pratik ateistler vardır. Görünüşte bunlar kalabalıktır. Bununla beraber bunlara daha yakından bakmak gerekir: Böyle zahit olmayanın (non – pratiqauant), böyle şiddetli kilise karşıtının, böyle pratik materyalistin hakiki olarak ateist olup olmadığını kim bilebilir? Şuurların sırrına nüfuz etmek imkansızdır. "Böyle bir insan, usanmadan kendini aşan Tanrı'yı reddeder." 1958'de "Kamu Oyu Fransız Enstitüsü" (L'institu Français de l'opinion Publique) tarafından, haftalık "La vie Catolique İllustrée"dergisinin isteği üzerine, gençler arasında yürütülmüş bir anket bu konuda bilgi vericidir. Bu dergi gençlerin %14'ünün kesin ateist olduğunu bildiriyor. Bu sadece bir sondajdır, fakat böyle tespitler, yargılamamızda bizi tedbirli olmaya götürür.[2]

Ateizmlerinin şuurunda olan ateistler de vardır. Şüphesiz bunlar az sayıda fakat çok aktiftirler. Onlar kendi inançlarını öğretiyorlar, yazıyorlar ve delillendiriyorlar. Bunlar materyalisttirler, rasyonalisttirler, egzistansiyalisttirler, marksisttirler... Bunlar iddialarını desteklemek için bilime, felsefeye, tarihe başvuruyorlar. Bütün bunlar, bazen hırçınlık ve açık kilise karşıtçılığı ile, fakat ekseriya da mutmain olmuş ve mutlu insanın sükunet ve huzuru ile vuku bulur.

---

[2] – Voir dans les Informations Catholiques internationales du 15 décembre 1958, No 68, "Yeni nesil Tanrı'ya inanıyor mu?" Bu anketin özeti.

Öncelikle farkına varmamız gereken şey, bu olgunun yeniliğidir. İnsanlık böyle bir genişlikteki (ampleur) ateizmi tarihte ilk defa tanıyor (connaître). Şunu söylemek gerekir: Kitle fenomeni olarak ateizm yeni bir olaydır, köklerini XIX. asra saplayan ve XVIII. asra kadar sarkan, XX. asrın bir olayıdır. O, kitlesi ile, şiddeti ile kendini bize kabul ettiren, Hıristiyanlar için ve daha genel olarak her inanan için endişeli olmayı terk etmeyen bir olaydır (événement). Eğer içinde yaşadığımız bazı çerçeveler hâlâ Hıristiyan etiketini taşıyorsa iklim değiştiriyoruz. Tüm Batı'nın Hıristiyan olduğu bir zaman oldu. Zihniyet, kuruluşlar, politikacı (Le politique), sosyal sorunlar (Le social), edebiyat, sanat her şey Hıristiyanlığa inanmıştı. Ne hakiki Tanrı, gerçek olarak her tarafta hazırdı, ne de gerçek Hıristiyan ruhu (esprit) vardı, fakat Tanrı'nın varoluşu bir olgu idi ve O, hiçbir kimse için (personne ou presque) şüphe uyandırmıyordu. Soru sorulmuyordu. Kitle fenomeni olduğu için belki de Hıristiyanlık hür olarak kabul edilen dinden daha ziyade bir aidiyet dini idi, fakat Hıristiyan bir iklimde bulunuluyordu, Hıristiyan bir hava teneffüs ediliyordu. Dünya, insan ve tarih görüşü Hıristiyan idi. Bugün – bu hesaba katılması gereken bir olgudur - komünist rejim altındaki ülkelerde Tanrı hiçbir yerde hazır değildir ve bizde de O, toplumdan ve organizasyon biçimlerinin tümünden kaldırılmaya doğru yöneliniyor. Tedrici olarak, ateizmle, insanlara yeni bir dünya örüşü empoze ediliyor.

Sonra şuurunda olmamız gereken şey bu olgunun coğrafi orijinidir: Ateizm Batıda, Hıristiyan Batı dünyasında doğdu. Materyalizm, pozitivizm, laisizm, Marksizm, egzistansiyalizm de bizden doğdular. Ateizmin bu farklı biçimleri bizim Hıristiyan ülkemizde doğdular, Hıristiyanlığı tanıdılar. Bazıları da Hıristiyan idiler. Bizim için ne kadar acı olursa olsun bu tespitler yapılmalıdır ve bizi takip eden sorulara götürmelidir: Biz Hıristiyanlar, bu ateizmden sorumlu değil miyiz? Bu problemi dürüstçe (loyalement) düşünmek ve sorumluluğumuzun bulunduğu yeri görmek gerekecektir.

ÇAĞDAŞ ATEİZMİN ÖZELLİKLERİ

a-Kompleks Dünya

Ateizmden bahsedilir. Etienne Borne'un[3] onu belirttiği gibi, ateizmlerden bahsetmek daha iyi olacaktır. Her ne kadar bütün ateistler Tanrı'nın varoluşunu inkarda anlaşsalar bile, oraya ulaşmak için aynı yolu izleyemezler ve özellikle aynı neticeleri çıkaramazlar. Ateizmlerin içinde bulunmaya ve onları sırt sırta birbirine düşürmeye muktedir olunabilecektir. Zaten ateistler karşılıklı olarak kendilerini eleştirmekten yoksun kalmazlar: Camus "İsyan Etmiş İnsan"da "mistik kavramının" geçersizliğini ilan ederken, Marksizm "ilmî olması istenilen bir tasvire onu gönüllü olarak girdirir".[4] Yine Sartre ve Jeanson Camus'yü, gerçek ateist olmaktan daha fazla anti – ateist olmakla, ve Tanrı'yı inkar etmekten daha fazla, O'na meydan okumakla eleştiriyorlar.

Kendine soru sormayan pratik ateistle, Tanrı'nın yerini insanlıkla dolduran pozitivist arasında (farklı) bir dünya vardır. Hangisi olursa olsun her Mutlak'a kesin bir hayır (non) ile muhalefet eden egzistansiyalist ateizmle, "insan için insanı üstün bir Varlık" yapan ve tarihe meydan okuyan Marksist ateizm arasında da (farklı) bir dünya vardır. Ateizmin bir çok görünümleri vardır ve bir başkası için biçimlenmeye, mesela düşüncenin maddenin ürünü olduğunu doğrulayan materyalist ile bu kaba materyalizmi reddeden Marksisti karıştırmaya mecbur değiliz. Duméry, modern ateizmin farklı biçimlerinin bir sınıflamasına girişti: Psikolojik, idealist, egzistansiyalist, dogmatik, sosyolojik veya laikleştirici (laicist) ateizm.[5] Bu, tam olmayan, belki de tek geçerli olmayan bir sınıflamadır. Bununla beraber bu deneme, çok kompleks, Hıristiyanı, Müslümanı, Budisti, dindar putperesti kucaklayan inancınki kadar kompleks

---

[3] – Etienne Borne, Dieu n'est pas mort, "Je sais, Je crois", p.64.
[4] – Camus, L'Homme Révolté, N.R.F., p.275.
[5] – Nouvelle Revue Thélogique, avril 1949, DUMERY: "De Lathéisme contemporain". P.367.

bir dünyanın çeşitliliğinin bir görünümünü verir. Ateistlerle yapılacak bir diyalog, onlarla, konuşulacak şeyi bilmemizi gerektirir.

b-Hazırlanmış Sistemler

Bugünün ateizmleri hazırlanmış, yapılanmış ve organize edilmiş sistemlerdir. Marksistler, Tanrı'nın olmadığının bilimsel delilini kabul etmeyi iddia ediyorlar. Onlar, üstün bir Varlığa inancın nasıl olduğunu ve geliştiğini psikoloji, daha ziyade tarih, sosyoloji, ve ekonomi ile ispat ediyorlar. Onlar, bazı vasıtalarla Tanrı'nın ortadan kaldırıldığını gösteriyorlar. Bütün bunlar bilimsel bir görünüşe sahip oluyor. Egzistansiyalistler, aynı şekilde bilimselciler (scientites), materyalistler de, Tanrı'nın varolmayışının açık, reddedilmez delilini getirmeyi iddia ediyorlar ve tutarlı ateist durumun bütün avantajlarını gösteriyorlar.

Pratik ateistler şüphesiz düşünmüyorlar, fakat eğer bir gün onlara Tanrı sorusu sorulursa, saldırı ve savunma araçlarını (arsenal), tüm ateist literatürle ve hatta büyük basınla sağlanmış (dispensé) delillerden (arguments) almak mecburiyetinde oluyorlar. Onlar, kendini ateist olarak açıklayan, ve ateizmlerinin iyi kurulmuş olduğunu iddia ettiklerini bilimsel delillerle ispatlayan bilginlerin tanıklığını (témoignage), dergilerde buluyorlar.[6] Bu pratik ateistler, eskiden olduğu gibi artık sadece bir kilise karşıtlığını veya alt tabakanın Hıristiyanlık karşıtlığını açıklayan ve kolay bazı polemik kitaplara, bazı makalelere sahip değildirler. Onlar üstelik, inanmama nedenlerini kendilerine takdim eden bilimsel görünüşlü bir aygıta da sahiptirler. Bu görünüm not edilmeye değer. Pratik ateistler, seçimle, katılımla (adhésion) tedricen

---

[6] – Bir örnek, journal Arts (7 – 13 Eylül 1960), içinde yazarın Tanrı'ya inanmamasının nedenlerini açıkladığı, Julian HUXLEY'in uzun bir makalesini yayınlıyor. O şöyle bitiriyor. "İlahî hipotez sadece zorunlu olmaya değil, fakat çelişmelidirde...".

ateist olmuyorlar. İnanmayanla yapılan diyalog, savunu kitabı (apologétique), yenilenmiş bir savunu kitabı isteyecektir.

Bazı düşünürler tarafından hazırlanmış bu sistemler, yalnızca Tanrı problemi karşısında alınmış zihnî durumlar değildirler. Bugünün ateizmi hayat tutumu olmaya yöneliyor. O, bütün insanî realiteden haber vermek (informer), bütün düşünceyi, sanatı, edebiyatı ve tiyatroyu esinlemek (inspirer) istiyor. Günümüz ateizmi, ekonomik, politik, sosyal realiteye nüfuz etmek istiyor. O, tarihi yorumluyor ve kurumları yönlendiriyor. Bu durum özellikle politik olan ve hoşgörü tanımayan totalitarizm olarak beliren Marksizmin hakikatidir. Bu, başka bir planda egzistansiyalizmin küçük bir derecesi olmasına rağmen gerçektir. Sartre şöyle yazıyor: "Egzistansiyalizm tutarlı bir ateist durumun tüm sonuçlarını elde etmek için bir çabadan başka bir şey değildir."[7]

c-Hümanist İddialar

Bugünün ateizmlerinin ortak çizgisi şudur: Tanrı'nın ölümü insanın kurtuluşudur ve bu mümkün olan tek kurtuluştur. Born şöyle yazıyor: "Çağdaş ateizm, kendine özgü ve doktrinler arası muhteva farkı, tutumlar arası stil farkları ne olursa olsun hemen anlaşılabilen (perceptible) bir vurguya (accent) sahiptir; parlak (glorieux) veya umutsuzluğa düşmüş çağdaş ateizm, Tanrı'nın inkarında, tam bir doğrulamasını araştırıyor, o kolaylıkla (volontiers) bir hümanizm olarak ortaya çıkacaktır, o, imkânlarının uç noktasına kadar götürülmüş olmakla kendi kendinin lehinde bulunacaktır. Tanrı'ya inancın tersine, bir çeşit insan dışı (déshumanisation) olduğu ön varsayımı işte bundan ileri gelir. Burada, çağdaş ateizmlerde kelimenin bütün anlamlarında ortak bir noktaya dokunuluyor".[8] Ve yazar büyük ateistlerin bazı metinlerini zikrediyor: "İnsan ancak kendi öz efendisi (maitre) olabilir, o zaman varoluşunu borçlu olduğu şey

---

[7] – SARTRE, L'existentialisme est un humanisme, Nagel, p.94.
[8] – BORNE, op. Cit., p.26.

bizzat kendisidir," diye yazıyor Marx, yine Marx devamla şöyle yazıyor: "Ateizm Tanrı'nın bir inkarıdır, ve Tanrı'nın bu inkarı ile insanın varoluşu ortaya konulur". Marx'a göre Tanrı, yabancılaşan bir güç, insanın zenginliklerini yok eden bir Moloche, ayrıca oluşumu (genése) bilinen bir efsanedir. Biz bu efsaneden kurtulursak insan gerçek hayata girecektir: O bizzat kendi olacaktır. Aynı tema, farklı bir sicil (registre) üzerinde açıklanmış olarak Sartre'da da vardır: Tanrı'nın varoluşunu doğrulamak, insanın tabiatını yeniden tanımaktır, hürriyeti inkar etmektir. Sartre için insanın bizzat kendi kendine oluşması ve hatta kurtuluşunu kendinde bulması gerekir. Marksizm için yeni bir insan doğmak mecburiyetindedir.

Birileri ve diğerlerinde Zarathoustra(Zerdüşt)'nın ilanının yankısı yok mudur: "İşte bu Tanrı ölmüştür! Üstün insanlar, bu Tanrı sizin için en büyük tehlike oldu. O, mezara düştüğünden beri (il git) siz ancak yeniden güç kuvvet bulmuş oluyorsunuz. Sadece büyük öğlenin (le grand midi) geldiği şimdide Süper İnsan efendi oluyor. Bu sözü anladınız mı, ey benim kardeşlerim? Siz korkutulmuşsunuz: Kalbiniz şaşkınlığa mı kapılıyor?... Haydi! Ey Süper İnsan! Şimdi sadece geleceğin dağı doğuracaktır. Tanrı ölmüştür; şimdi biz istiyoruz ki Üstün İnsan (Surhomme) yaşasın. Bugün sosyal olanlar şöyle soruyor: "İnsanı korumak nasıl olur?" Fakat Zarathoustra (Zerdüşt), ilk sorulacak tek şeyi soruyor: "İnsan nasıl aşılacaktır?"[9]

Tanrı ölmüştür. Artık ne Cennet var, ne de Cehennem. Artık ne şeytan var ne de günah. O halde insan suçlu değildir. Fakat o dünyada tek olduğu için sorumludur; bütün evrenden, diğerlerinden, bizzat kendinden sorumludur; dünyanın seyrinden de sorumludur. Böylece ateizm kendini, insanı suçluluktan, (bizzat kendi olmasını engelleyen bu hastalıktan) kurtarmak için (déculpabiliser), insanı herkesten sorumlu tutmak, aynı zamanda onu çalışması ve bağlanması (engagement) ile bu dünyayı değiştirmeye götürmek için, bir

---

9 – NIETZSCH, Ainsi Parlait Zarathoustra, N.R.F., p.253.

çaba olarak takdim ediyor. O, Tanrı'nın inkarı değildir, fakat o, bu inkarın bütün sonuçlarını ve büyük sonucu elde etmek için insanın özgürlüğüne kavuşması çabasıdır. O, bir değer olma iddiasına sahiptir. "Jeanson şöyle yazıyor: İmanın basit bir yokluğu olan olumsal bir olgu ateizmi var; ve *özgürlüğe kavuşmanın* belli bir endişesine göre bu olguyu aşma olan ateizmin bir anlamı vardır. Başka bir ifade ile ben kendimi ateist olarak görüyorum, fakat bu ateizmden başkasını seçiyorum, ona ahlakî planda bir değer vererek, onu üzerime alıyorum ve onu benim yapıyorum."[10]

İnsanı bütün yabancılaşmalardan, bütün köleliklerden kurtarmak, onu bizzat kendinin ötesine götürmek – ve bu öte, her insani tabiat inkar edildiği ölçüde mümkün ve sınırsız olur – böyle bir durum belli başlı modern ateizmlerin niyeti olmak istiyor. Marksist insanın yeni bir insan olacağı önceden söylenmişti. Sartre aşmadan (dépassement) bahsediyor. Camus XX. asırda, lütuf olmaksızın nasıl aziz olunabileceğini kendi kendine soruyor.

d-"Misyoner" Bir Zihniyet

Bunlar hümanizmdeki iddialardır, bu, misyoner diye nitelenebilen bir anlayışı ateistlere veren, insanı kurtarma arzusudur. "Tanrı nerededir? Onu size söyleyeceğim. Siz ve ben O'nu öldürdük... Bu eylemin büyüklüğü bizim için aşırı büyük değil midir? Sadece kendimize layık görünmek için bizzat kendimizin tanrılar olması gerekmez mi? Orada asla daha büyük yoktur ve bu eylem nedeniyle bizden sonra doğmuş olan kimse, bu eylem nedeniyle, tarih boyunca şu ana kadar gerçekleşmemiş daha yüksek bir tarihe ait olur."[11]

---

10 – Dans Lumiére et Vie, No = 13, p.94

11 – NIETZSCHE, Ecce Homo, cité par BORNE, op. Cit., p.7.

Ecce Homo'daki, Nietzsche'nin bu sözü, bu ateizmin coşkusunu tercüme ediyor. Tanrı'nın ölümünün ilanı, insanlık tarihinin en önemli olayı olarak, vuku bulan en büyük eylem olarak takdim ediliyor. Şuurlu ateizm, tutarlı olmak isteyen, gururlu bir harekettir. Bu, gerçekleşen yeni mücadele (croisade), bütün yeryüzü insanlarına özgürlüğüne kavuşma mesajını taşımak isteyen ateist bir insanın mücadelesi (croisade) dir. Bugünün ateizmi kendini, yeni zamanların en büyük haberi olarak, kurtaran söz olarak, yarının insanlarını aydınlatacak olan büyük ışık (aube) olarak takdim ediyor. O, komünist rejimlerde olduğu gibi bizde de propogandacılarına, misyonerlerine sahiptir: Rasyonalizm ve hür düşünce, hâlâ bu kadar insanı köle olarak tutan aydınlık düşmanlığı ile savaşıyorlar. Bilimcilik, insanlığın gelişmesinin geri bırakılmış bir evresi olan mantık öncesi (prélogique) zihniyete karşı bütün gücü ile savaşıyor. Falan veya filan ateistte, insanın kurtuluşunu Mesih'in Ölümü ve Dirilişi ile ilan eden ilk Hıristiyanların vurgularından (accent) bir şeyler bulunur.

Ateizm bir iman karşıtı (contre – foi), insanları kışkırtan ve onlara havarice bir coşku veren tapınırcasına bir inanç olabilir. O, bazı kereler de şaşırtıcı bir dinamizm verdiği taraftarlar (adaptes) edinir. Ateizm, dinin rakibi olmaya çaba sarf eder.

ATEİZM KARŞISINDA TUTUMUMUZ

İfade ettiğimiz bu ateizm karşısında tepkilerimiz nelerdir? Gitgide evrensel olan bu fenomen karşısında nasıl davranmalıyız? Rastladığımız ateist karşısında nasıl hareket etmeliyiz?

Layık olduğu bütün önemi özet olarak tasvir ettiğimiz bu olgu ile uyuşuyor muyuz? Komünizmin yayılmasında, onun bizdeki mümkün yerleşmesinden korkuyoruz, fakat bu özellikle alışkanlıklarımız ve konforumuzda tehdit edildiğimiz için değil mi? Pek o kadar da değil, çünkü komünizm, Tanrı'ya imanın

her çeşidini ve her dini yok etmenin kesin iradesine sahip olan bir ateizmdir.

Ateistleri nasıl yargılarız? Şüphesiz, eskiden geçerli olup, fakat şimdi geçerli olmayan bazı yargılama biçimlerinden kurtulmamız gerekir. Ateistlerin Tanrı'yı reddettiklerini kolayca (volontiers) düşünüyoruz, çünkü Tanrı'yı ortaya koymak, titizlik isteyen (exigeante) bir ahlâkın temelini ortaya koymaktır. Tanrısız yaşamak daha kolaydır, diyebiliriz. Bu, o kadar kesin midir? Ateistlerin bizzat kendilerinin, durumlarının konforsuzluğundan bahsetmelerini dinleyelim. "Camus şöyle yazıyor: Hayata bir anlam verecek olan Tanrı'nın kesinliği, çekicilikte (en attrait), kötü fiilin cezasız gücünü çok aşar."[12] O, "Le Mythe de Sisyphe"de kendi ateizmini, zor ve uzun bir çile olarak, devamlı bir çaba olarak bize takdim ediyor. O, neşeden, saadetten bahsediyor, zevkten asla. Kendi açısından Sartre, "egzistansiyalistin, Tanrı'nın varolmayışının rahatsız edici olduğunu düşündüğünü itiraf ediyor, zira Tanrı ile beraber, anlamakla kavranılabilir semadaki bazı değerleri bulmanın her imkanı yok oluyor."[13] Marksizmin insanı, kendini aşmanın hangisine götürmek (conduire) istediği biliniyor. Sosyalist Devletin başlangıcında, Rusya'da ilan edilmiş olan serbest aşk, sel gibi ortalığı kaplayan belli bir cinsel boşalmaya (déchainement sexuel) neden olmuştu (provoquer). Marx'ın yanlış anlaşıldığını gösteren Lenin, buna şiddetle tepki gösteriyor. O, kendini tutmayı, gerçek aşkın şartı olan disiplini istiyor. "Cinsel hayatla ilgili problemler karşısındaki yeni tutumunda gençlik, ilke olarak teoriye başvurmadan hiç de var olmuyor. Birçokları onların durumunu, "devrimci" veya "komünist" olarak niteliyorlar (qualifier). Onlar samimi olarak böyle olduğuna inanıyorlar. Onların, bu hususu bana telkin edemeyecekleri kadar çok yaşlıyım. Basit bir çileciden başka hiçbir şey olmamama rağmen, gençliğin ve ekseriya da bazı erginlerin (adultes) bu yeni cinsel hayatı; bana ekseriya oldukça

12 – Le Mythe de Sisyphe, Gallimard, p.94.

13 – SARTRE, L'existentialisme est un humanisme, s.35.

burjuva olarak, burjuva randevu evlerinin bir çok vechelerinden biri olarak görünüyor. Bunların hiçbirinin biz komünistlerin onu anladığı gibi aşk hürriyeti ile ilgisi yoktur. Şüphesiz komünist ülkelerdeki, içgüdüleri (instincts) ve aşk ihtiyacını tatmin etmenin, bir bardak su içmek kadar basit ve anlamsız olduğu teoriyi biliyorsunuz....

"Onun taraftarları, bunun Marxist bir teori olduğunu doğruluyorlar. Kendisi için bütün fenomenlerin ve toplumun ideolojik üst yapısında söz konusu olan bütün değişikliklerin, doğrudan doğruya ve hiçbir sakınca olmaksızın ekonomik temelden (bose) çıkartılan bu Marksizme teşekkürler. Olay (chose), göründüğü kadar basit değildir...

"Ben meşhur "su bardağı" teorisini, Marksist olmayan (non – Marxiste) ve bundan başka antisosyal olarak düşünüyorum... Ben hâlâ, "gelenek tanımayan (affranchie) aşkın" etiketini taşıdığı için "su bardağı = verre d'eau" teorisine karşı hiçbir sempati hissetmiyorum"....

"Ben kendi eleştirimle çileciliği yaymayı (précher) hiç istemiyorum. Komünizm çileciliği değil, fakat yaşama sevincini, aşkın tam ortasında mecbur olunmuş (dus) desteği (réconfort) getirmek mecburiyetindedir. Benim anlayışıma göre, bugün cinsel hayatta gözetilen aşırılık (excés) ne yaşama sevinci, ne de gücü sağlıyor, tam aksine o bunları azaltıyor.

"...Ben, zayıflık olmasa da, karmakarışık (gaspillés) veya yıkılmış güçler olmasa da, onu tekrar ediyorum. Kendine hakim olmayı, kendi fiillerini disiplin altına almayı bilmek, kölelik değildir. Bu, aynı zamanda aşk halinde de zorunludur."[14]

Kendi ateizmini seçen ateistler, onu, çözülmüş bir hayat isteğiyle seçmiyorlar. Onların ekserisi kendi durumlarının konforsuzluğunu doğruluyor ve Tanrı'ya imanı seçmiş oldukları

---

[14] – Clara ZETKİNE, Notes de mon carnet, "Lénine tel quil fut". Cité par DESROCHES, Signification du Marxisme, p.153, note 1.

için inananları suçluyorlar, çünkü Tanrı'ya iman, olayları iyi düzenliyor ve sıkıntıları (déboires) iyi teselli ediyor. Bu sahada daima mümkün olan acıyı da (ressentiment) nazarıitibara almak gerekir. Biz yardım severliğe (charité) girmediğimiz için fena taşıdığımız ahlâki yükten kurtulmuş olmaktaki şuursuz arzumuzu ateist üzerine yansıtmıyor muyuz? Ateistleri yargılayış biçimimize, her ahlâkî güçlükten bir kurtuluş olduğunu düşündüğümüz şeyin, itiraf edilmemiş arzusu, çok ustaca (subtilement), girebiliyor.

Ateistler gururlu mudurlar? İnsanın yeterliliğinin ilanı olduğu için ateizm objektif olarak gururlu bir tutumdur. Fakat objektif durum başka şeydir, falan insan tarafından yaşanmış olan bu aynı durum başka şeydir. Jeanson şöyle yazıyor, "gururun kurbanları; bize inanıyorsanız, şöyle diyorsunuz: "Tanrı'sız bir ahlâk sadece fiillerine sahip olabiliyor ve onlardan hoşlanabiliyor." Fakat o halde, her şekliyle hiçbir şey yapamama biçimi olan bu soyutlamayı orada bırakınız: İnanmayanın ancak fiillerini kendine mal edilebildiğini ve onlardan hoşlanabildiğini savunacak mısınız? Bu halde, sizin "fenomenolojinin" apolejetik (savunu kitabı) ile biraz saptırılmış olmasına üzülüyorum (regretter), fakat çok da korkuyorum. Bana inanınız, alçak gönüllülük bize tamamıyla meçhul değildir; ve gurur için nazarıitibara aldığımız şey, ekseriya bizdeki sadece şiddetli (dure) bir istektir: Hataları şartların üzerine atarak başarısızlıklarımızı çok çabuk suçlamanın isteğidir. Fakat ben, bu isteğin bize özgü olmasını tahmin etmekte güçlük çekiyorum: İnanan hiçbir eyleminden sorumlu olmamayı seçmeyi istemeyecek midir? [15]

Ekseriya yapıldığı gibi, ateizmlerinin şuurunda oldukları ölçüde ateistlerin, kendi kendilerinin ne olduklarını bilmeyen, kurtulamadıkları Tanrı'nın varoluşuyla rahatsız olan Hıristiyanlar olduklarını söylemek gerekmeyecek midir? Belki de böyledir. Fakat bunu söylemek zordur. Sadece Tanrı

---

15 – Dans Lumiére et Vie, No 13, p.90.

yargıçtır ve Kendisi ile bir karşılaşmaya (rencontre) kadar bu ateistlerin samimiyetini, O yönetebilecektir. Duméry ile beraber "Mutlakın, daha iyi mutlak adına reddedildiğini" düşünmek mecburiyetindeyiz ve ateizmin Tanrı müsveddelerinden (caricatures) daha ziyade hakiki Tanrı'yı eleştirdiğini göreceğiz. Bununla beraber kesin olan şey, ateistlerle vuku bulan bir diyalogda hatırlamanın yararlı olduğu, ateistlerin naklettiğimiz (donner) ateizmlerinin bu iddiasını bildikleri ve bazı kere de şiddetle ona cevap verdikleridir. Roger Vailland'ın arkadaşı Martin – Chauffier'ye bu cevabının tanığı (témoin), 1945'de, *Aksiyon Gazetesinde* görülen cevaptır.

"Martin – Chauffier diye isimlendirilen bir arkadaşım var. Aynı organizasyona ait olmamamıza rağmen, işgal esnasında onunla beraber idik, bizim her birimiz ötekinin yaptığı şeyi düşünüyordu. Ben onun için çokça sevgi (affection) ve saygıya sahibim ve bu duyguların karşılıklı olduğunu düşünüyorum.

"Onu, kendime geçenlerde ispatladım. İnterallié ödülünü alınca bir roman yayınladım; Martin – Chauffier bana "Libération" da, özellikle övgülü, çok övgülü bir makale ayırdı (consacrer).

"Bununla beraber bu makale beni şaşkınlık içine attı. Korktuğum, aynı zamanda yaklaşmayı arzuladığım, Tanrı'nın gizli aşkı ile düşman olduğumu, özellikle orada okudum."

"Arkadaşların, her çeşit arkadaşların yanında sıçrıyorum (bondir). Onları tasa ile sorguya çekiyorum: "Beni tanıyor musunuz, kitabımı okudunuz mu? Hangi kelime, hangi jest, hangi noksan fiil, hangi dil sürçmeleri var? Yorumlamanın hangi metodu ile olursa olsun, hangi yorumlanabilirin bendeki Tanrı aşkını hangi Tanrı olursa olsun tahmin etmesine müsaade edilebilir? Eğer, asırlardan beri, bütün formları altında "kutsal" kavramına karşı, "kilise ve krallığa" karşı insan Aklının tuhaf (singulier) savaşını yöneten, öz itibari ile Fransız bir soy sopa aitsem, bunun iyi olduğunu düşünüyorum. Eğer (korunmuş her

nispette) kabul ettiğim ecdada sahipsem, bunlar Diderot'dur, ansiklopedicilerdir, Stendhal'dir. Bana yabancı olan, tamamıyla yabancı bir problem varsa, bana öyle geliyor ki bu dini problemdir. Haydi bakalım bana cevap veriniz: Ben iyi okudum mu, veya ben deli oluyor muyum?

"Çok korkmakta haksızlık ediyordum. Çok korkmakta daima haksız olunur. Çok korku dînî sahanındır ve bu sahaya ait olan her şey gibi, o, eleştirel anlayışa dayanmaz. Haklı olarak bana, eleştirel anlayışla silahlanmak, bizzat kendimin bu tuhaf değerlendirmesinin varolmak nedenini (raison), sebebini, (cause) sükunetle, serinkanlılıkla, açıklıkla araştırmak gerekiyor.

"Martin - Chauffier değer vermeyi (estime), duygulanmayı (affection) bana göstermek istedi. Oysa Martin-Chauffier Katoliktir. Bir Katolik için, değerlendirilebilen veya sevilebilen (aimable) hiçbir şey Tanrı'ya yabancı olamaz. Eğer saygıya layık bir insan ateistse, bu, Tanrı'yı aradığı içindir ve Tanrı'yı aramak, O'nu daha önceden bulmuş olmaktır. Eğer o, kendinin Tanrı'yı araştırmadığını protesto ediyorsa, bu O'nu bilmeksizin araştırdığı içindir. Tanrı'nın (Providence) bazı gizli yolları vardır. O'na karşı çıkmanın şiddeti, ateistin gizli ihtiyacının yoğunluğunun bir delilidir, zira, eğer ilahi güdücünün dürtüsü ile sıkıştırılmış hissedilmezse, şiddetli olmaya ihtiyaç duyulacak mıdır? Küfredilmiyor mu? Üstelik bu, sürünün kalanından daha çok yolunu şaşırmış bir koyun için Tanrı'nın kendini gösterdiği bir delildir. Tanrı, içinden çıkılamayan kısır bir döngüdür.

"Hakikat şu ki, bir Katolik'le tartışılamaz. Tartışmak (discuter), baştan sona, münakaşanın aynı ilkelerinin kabul edildiğini söylemek demektir. Eğer istenilirse bu, hasımlarının, hangi şartlarda galip veya mağlup ilan edileceklerini önceden kestiren kanun ve tüzüğü her şeyden önce bildikleri bir yarıştır (tournoi). Tartışmaların en büyük kısmı için bu yasa, insan aklının ilkeleri ve mantığın ilkeleri ile karıştırılıyor.

"Fakat Katolik, aklın hakemliğini kabul etmiyor, o, mantığın ilkelerini suçluyor. Bu onun, mantık alanında tartışmayı sistematik olarak reddettiğinden değildir; hasmın muktedir olmamasının ve herhangi bir sofizmle yolunu şaşırmaya terk edilmesinin mümkün olmadığı asla bilinir mi? düşüncesindendir. Fakat kendi delillendirmesinin akılsızca olduğu kanıtlanınca, Katolik hiçbir engel göstermiyor. İman, aklın, acınacak insan aklının, bilmediği sebeplere sahiptir! Katolik hisseder, bilir, görür, dokunur ve inanır. Aslında, inananın üstün gülümsemesini size muhalefet ettirmek daima ona kalır.

"Sürrealizm döneminde, yirmi yaşlarında olduğum zaman, bir Katolik'le asla münakaşa etmemeye yemin etmiştim. Onunla ilişkimiz sistematik olarak küfürle (injure) yetinmektir. Küfür (injure); iman gibi, tartışılmaz, reddedilmez, ve kısacası tam olarak doyurucudur. Bu, imanın laik eşdeğerlisidir.

"Fakat zaman değişti. Katolikler (en azından onlar arasında belli bir ekseriyet), İkinci dünya savaşındaki Fransız direnmesinde bizim yanımızda savaştılar; onlar bu kelimenin; insanî, tabiî olarak insanî kardeşlikten içerdiği her şeyi ile arkadaş oldular. Ben Martin – Chauffier'e asla küfretmeyeceğim. Yarışma (tournoi) yasasına boyun eğmediği için artık onunla tartışamıyorum. Tuhaf durum.

"Benim için dînî problem ortaya konulmuyor. Ailem Hıristiyan ve Katoliktir. Vaftiz oldum, ilk kudas ayinimi (communion) de yaptım. Herhangi bir şuur krizi olmaksızın, tamamen tabii olarak, azar azar, Noél Babaya, dev ve perilere inanmayı bırakmış olarak düşünür hale (raisonnable) geldiğim ölçüde imanı kaybettim. Milletin en sağlam sınıflarındaki insanların başına gelen şey budur; bizim kırlarımızda, bizim sanayi bölgelerimizde, gençlerin ekserisi, kudas ayininden (Communion) sonra Kiliseye gitmeyi bırakıyorlar; hiçbir iç münakaşa, hiçbir kriz, hiçbir vicdani bilim (casuistique) olmaksızın bu tamamen tabii olarak oluyor, "bu böyledir". Ne onlar için, ne de benim için dînî problem ortaya konulmuyor.

Tanrı'ya, ruhun ölümsüzlüğüne, cennete, cehenneme, mucizelere, kutsallaştırmalara, sırlara inanç, bana ve bize, tamamen tabii olarak, insanın gelişmesinde aşılmış bir evreyi (stade) yeniden ortaya çıkarmak (relever) gibi görünüyor. Psikoloji, sosyoloji, politik ekonomi, psikanaliz gibi bütün insan bilimleri, bu inançların gelişmesini sonra yok olmasını, kaynağını en yeterli bir biçimde açıklarlar. Her bakımdan hiçbir sır, hiçbir sıkıntı (tourment), hiçbir endişe, mantık öncesi (prélogique) zihniyetin evresinde benim geri gitmem, bizim geri gitmemiz için en az bir şansa sahip değildir.

"Katoliklikte beni hâlâ şaşırtan tek şey, bunların Katolik oluşlarıdır. 1945'te sağ duyulu bir insanın, oğluna din dersi öğretilmesini hoş görmesi, bu hususta hayrete düştüğüm için, fanatik geçinenin ben kendim olması, şaşkınlığa dalmama yetecek şey işte budur. Sağduyu ile donanmış Katoliklerin, ve onlar arasında yetenekli insanların varoluşu, açıkça Hıristiyanlığın lehinde oluyor; hatta bana öyle geliyor ki bu akla uygun olarak tartışılabilecek tek kanıttır (argument). Yetenekli bir zihniyetin saçma düşünceleri fark etmesi düşünülemeyecek kadar açıktır. Bu iki terim birbiri ile uyuşmazlar. Düşüncenin saçmalığı veya zihnin (esprit) niteliği hakkında yanılıyorum. Burayı uzun zaman düşündüm. Çok iyi düşününce, düşüncenin saçmalığını çıkartıp atamıyorum (ôter), o halde zihin (esprit) sadece benim yüklediğim niteliğe sahip olması gerekiyor. Dostluğum ona ıstırap veriyor, fakat kendi akıl aşkım onu alıp götürüyor (emporter).

"Her şeyden sonra insanın bir kompleks bütünü olduğunu hatırlayarak teselli oluyorum. Mantık öncesi (prélogique) bir evrede geciktirilmiş bir neden (raison) ne sanatın verilerini, ne cesaretin ve doğruluğun niteliklerini, ne de bana bazı Katolikleri sevdirten hürriyetin aşkını yok ediyor (ôter). Nihayet her şeye rağmen, savaş günlerinde, eğer savaş oraya sahip olmak zorunda ise, az önceki gibi, onların bizim yanımızda olacaklarından eminim. Hıristiyan olmayan biz diğerleri için en sonunda tek (seul) fiil önemlidir."

Edebi tür (genre) ve şartlarla, terimleri açıklanan bu kanıtlama – gazetenin bir makalesi söz konusudur – anlaşılmış olmaya değer: Yeterince genel bir tutumu dile getirmek gibi görünüyor.

İklim değiştiriyoruz, ateistlere göre davranışımızı da değiştirmek mecburiyetindeyiz. Onlarla yapılan her diyalog, sadece durumlarının objektif bilgisini değil, fakat onların samimiyetlerinin ve iyi niyetlerinin de bilgisini gerektirir. Özellikle, ateistin artık sadece Tanrı'ya inanmayan değil, fakat Tanrı'nın bu inkarına bir anlam veren olduğunu hatırlamak mecburiyetindeyiz. Git gide o, yeni imanın tilmizi (dissiple) oluyor.

ATEİZMİN ANLAMI

"İnsanlar kendilerini, Tanrı'sından daha iyi keşfettikleri zaman ateist oluyorlar". Proudhon'un bu cümlesi bir Hıristiyan için, bilhassa bizim, ateizmin Hıristiyan dünyasında doğduğunu not ettiğimiz hatırlanırsa, korkunçtur. Fakat onu işitmekte cesaretli olmak gerekir: O bizi sağlıklı bir vicdan muhasebesine davet ediyor. Tanrı kendini sadece insanların, inananların aracılığıyla dünyada gösterdiği için, bu insanlar, bugünkü bildiğimiz ateizm tufanında (vague) sorumluluğun oldukça geniş bir kısmını taşıyorlar. Mademki ateizm biçimlenmiş, hazırlanmış bu formunda bizde gelişiyor, kendi kendimize şu soruyu sormak mecburiyetindeyiz: Tanrı'nın hangi vechesini açıkladık (révéler) ve reddettikleri Tanrı hususunda daha iyi aydınlanmaları için insanlara açıklamada bulunuyor muyuz?

Şüphesiz Sartre'ın "Mouches" (Sinekler) onun "Jüpiter"i veya "Şeytan ve Tanrı Baba"nın Tanrısı, hakiki Tanrı'yı görmek mecburiyetinde değildir, fakat Hıristiyanların çoğunun korktuğu, Tanrı değil midir? Marx, Hıristiyan olmayan bir ümit anlayışına saldırıyor, fakat Hıristiyanların çoğunun ki bu değil midir? Kutsal Kitap'ta (Bible) kendini sergileyen Tanrı ne yazık ki daima Hıristiyanların Tanrı'sı değildir. Voltaire'in şu şakası

bilinmektedir: "Tanrı insanı kendi imajında yaptı, fakat insan onu kendisi kıldı (rendre)."

Bilgimizle, hayatımızla, hakiki Tanrı'dan daha ziyade, ekseriyetle hayalimizdeki bir Tanrı'yı, duygularımızın canlanmış (animé) bir Tanrısını, haklarımız olarak isimlendirdiğimiz şeyin koruyucusu bir Tanrı'yı takdim ediyoruz, ve bu, ateistlerin reddettiği deforme olmuş bir çehredir. Bu hususta (par là) ateistlerle yapılan bir diyalog faydalı olabilir. Ateistleri sempati ile dinlemek, yeniden tartışmaya rıza göstermektir, bizim iman hayatımızın gerçekliğini doğrulamaktır. Çatışma (affrontement) acıdır, fakat zorunludur. Ateizm bir hastalıktır. Bu hastalıktan bir iyilik (bien) çıkartılabilir: İmanımızın ifadesinin arıtılması (purification).

Bir şahsı tanımıyoruz çünkü yeteneklerinin ve hatalarının listesini tutmuyoruz (dresser). Şahıs, kendinden bahsedebildiğimiz şeyin ötesindedir ve insanın hakiki bilgisi, bir rastlaşma fiilinde, yani camiada gerçekleşir. Bir şahsın gerçek bilgisinin aşk olduğunu söyleyelim. Her şahısta gerçek olan şey, yine Tamamen- Başkası (tout-Autre) ve Aşkın olan Tanrı'dan daha ziyade odur (l'est). Tanrı'yı bilmek, O'nun hakkında bazı fikirlere sahip olmaktan başka bir şeydir. Tanrı hiçbir kavramla hapsedilmeye terk edilemez. O, tamamen kendinden bahsedecek olan hiçbir tanımın konusu olmaz. O, her tanımın, her kavramın, her imajın ötesindedir. O'nun hakkında konuştuğumuz her şey, noksan, yetersiz ve eksiktir. Bu, O'nun varoluşunu sadece doğrulamaya indirgediğimizi söylemek midir? – Hayır! Tanrı kendini tanıtır. O, kendini gösterir ve O kendini göstermek için, peygamberler aracılığıyla, imajları, kelimeleri ve kavramları kullandı. Tanrı'nın oğlu Hz. İsa, insanların arasına geldi, konuştu, jestler yaptı ve hareket etti; bu jestler ve bu sözlerle o bize bizzat kendinden, Babasından, iç hayatından, dünya üzerindeki kurtuluş niyetinden (intention) bir şeyler söyledi. Kilise dinledi ve bu sözü dinliyor, Kilise onu yaşadı ve daima onu yaşadı. Kilise, insan zihni tarafından

derlenip toparlanmış bazı tanımları, kavramları ödünç alarak onu kesinleştirmeyi deniyor. İmajların, kavramların, tanımların bütünü, bize, Tanrı'dan ve O'nun Sırrından gerçek olarak bir şeyler bahsediyorlar. Fakat bu, Tanrı'nın, bu dinî bilimlerle tam olarak belirlendiğini iddia etmenin bir yanılgısı olacaktır. İddia, gerçekten, Tanrı'yı, yaratılmış düzeyine indirgemek olacaktır. Bu, Onu dünyamızın, ölçülerimizin bir varlığı yapmak olacaktır. Bu O'nun aşkınlığını yıkmak olacaktır. Tanrı'nın bilgisine ulaşmak için imajı, kavramı ve tanımı aşmak gerekir. Bunları aşmak, onları inkar etmek değildir, zira onlar O'nun hakkında bize bir şeyler söylerler, onu yeniden ileri sürmek gerekir. Onları aşmak gerekir zira onların, ilahî şahıslara (Personnes divines) bizi kavuşturma (rencontre) görevi vardır. Yahudiler Hz.İsa'yı işittiler, onu gördüler, ona dokundular, onun mucizelerine şahit oldular, fakat onlar ondan sadece bir insanı gördüler. Belki de o, Tanrı'nın elçisinden başka hiçbir şey değildir. Havariler ve tilmizler (disciples), Hz.İsa'nın insan olduğunu inkar etmeksizin, onu Tanrı'nın Oğlu olarak tanıdılar. Kendilerine konuşan bu İnsanın ötesinde, bu insanla ve bu insanda, Tanrı'ya (seigneur), Tanrı'nın Oğluna rastladılar. Onun sözlerinin ve jestlerinin ötesinde, onun sözlerinde ve jestlerinde, kurtuluşun sırrına katıldılar (adhérer).

Her Hıristiyan için, Yahudilerin bildiği ve dayanamadıklarına benzer bir tehlike, formülün bu ötesine geçmeyi (dépassement) gerçekleştirememenin tehlikesi vardır. Bu konuda belli bir tapınmadan (idolatrie) söz edebilecektir. Bu ince (subtile) tapınma, dindar putperestinki (paien) kadar gerçektir. Bir heykel önünde eğilen, güneşe veya nehre büyük saygı gösteren insan, taptığı Tanrı'yı heykel, güneş ve nehir ile özdeşleştirdiği zaman putperesttir. Bu kimlik tespiti (identification) her zaman yapılıyor mu? – Primitiflerin sembolcü zihniyetini çok inceleyen dinler tarihi, ekseriya paganın (paien), meydana getirilmiş (creés) bu gerçeklikleri bazı arabuluculuklar olarak, yani kendini ötede olan Tanrı'ya götürmenin vasıtaları olarak düşündüğü izlenimini uyandırıyor. Başka bir deyişle pagan, bizim söylediğimiz zorunlu aşmayı

yapıyor. Hıristiyan, Tanrı için yaptığı kendi temsilini hakiki Tanrı ile özdeş kılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıyor mu? O, imajın ve formülün putperesti olma riskine girmiyor mu? Ekseriya onun için Tanrı, sadece, pek tabiî her şeye güç yetirici fakat, dünyanın üstünde (au – dessus) ikamet eden olarak düşünülmesine rağmen, dünyamızın bir insanı olarak kalan üstün bir insandır.

Durum, yeni yetmeliğin (adolescence) dinî formasyonu kararı (arrét) yüzünden yine karmakarışık oluyor. Tanrı'yı düşünmeye yarayan bu imajlar ve bu kavramlar, çocuklukta kabul edilmiş olan imajlar ve kavramlardır. Hıristiyanların ekserisi için dinî formasyon ilmihal ile son buldu. Büyük miktar, basit görülen, çocuğun zihin yapısına (mentalité) uygun düşen fakat yetişkin psikolojisine artık uyarlanmayan tabiî temsillerde ve basit kavramlarda kalıyorlar. Bunlar, inanmayanların bildiği, Tanrı'nın imajları ve temsilleridir. Biz onların bu Tanrı'yı istememelerine, Noel Babaya inancı reddettikleri gibi O'nu reddettiklerine şaşmıyoruz.

Eğer biz imanımızın bütünlüğünü (intégrité) korumak istiyorsak temizlik (purification) sağlam bir şekilde kendini zorla kabul ettirir. Hatta çift temizlik: Yaşımıza daha uygun diğerini kabul etmek için, çocukluk imaj ve tanımlarını reddetmek; hakiki Tanrı'ya kavuşmak, ve O'nunla gerçek ilişkiye sahip olmak için her imaj ve kavramı aşmayı sağlam bir şekilde gerçekleştirmek. Hakikî Tanrı'nın tapanı olmak için durmadan kendimizi temizlemek mecburiyetindeyiz ve bundan dolayı (en cela), eleştirilerle bize başvuran ateizm, bize yararlı bir hizmette bulunabilir.

Ateizm bir kötülüktür (mal) ve eğer bize herhangi bir hizmette bulunabilirliğini düşünüyorsak, hiçbir şekilde zorunlu bir kötülük söz konusu olmayıp, beklenmedik bir kötülük (providentiel) olduğu içindir. Belki de onun gelişmesine engel olabileceğiz. Fakat o vardır, o, tarihimizin bir olayı (événement), kendini bize zorla kabul ettiren bir olayı, bir bakıma, sorumlu olduğumuz bir olaydır. Biz bu olayı

(événement) imanımızın arıtılmasına ve hakîki Tanrı'yı dünyada ilan etmek için yenilenmiş bir çabaya çağrı olarak okumak mecburiyetindeyiz. Bugün Tanrı'nın insanlara açıklanması (se révéler) biz insanlar tarafından olacaktır. Ateizmin tek ilacı, gerçekliğinde yaşanmış imanımızın, bizi dünyaya bağlayan ümidimizin, Tanrı'nın ve insanların aşkı olan iyilik severliğimizin (charité) tanıklığıdır (témoignage). Bugün imanımızın devamlı ve acılı bir tartışması olan ve aynı olguyla bir tehlike oluşturan ateizm, eğer onun mesajını yakalarsak, gerçekleştirdiği kötülükte çareyi içermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MARKSİST ATEİZM

Hıristiyanlığa ve daha genel olarak dine yöneltilmiş olan bütün eleştirilerin en etkilisi (virulente) şüphesiz Marksist eleştiridir. Bütün ateizmlerin en tehlikelisi (menaçant) hiç kuşku yok ki Marksist ateizmdir. Bu, sadece politik olduğu için değil, o kendini şiddetle kabul ettirdiği için böyle oluyor, fakat hâlâ o, kendisini tutarlığın ve objektifliğin görünüşlerini esas alan (avoir pour) bir doktrin olarak takdim ediyor.

Ateizmin, Marksizmin bir görünümünü oluşturmayıp, Marksist olmayı bırakmaksızın alınabilecek veya bırakılabilecek bir ek görevi oluşturduğunun altını çizmek gerekiyor. O bu hususta temel kimliği (piéce) meydana getiriyor. "Marx, felsefenin, uzun zamandır, her engelden bağımsız, evrenin kalbini çarpıtacak bir damla kan olduğunu yazıyor, o Epikür ile beraber hasımlarına şöyle diyor: Dinsiz (impie), kalabalığın tanrılarını küçük gören değil, fakat kalabalığın (foule) tanrılar olduğu fikirlerini benimseyendir (adhérer). Felsefe bu hususu gizlemiyor. Prométhée'nin, "tek kelimeyle, bütün tanrılardan tiksiniyorum...." şeklindeki açıklaması (profession) onun öz açıklamasıdır, bu açıklama daima, daha yüksek tanrısallık (divinité) için insan şuurunu bilmeyen, gök ve yerin bütün tanrılarına karşı oluyor ve olacaktır. Bu Tanrısallık rakipten tiksiniyor.... "Prométhée ilk aziz ve felsefi takvimin ilk şehididir"[1]

---

[1] – "Différence de la philosophie de la nature chez Democrite et chez Epicure". (Demokritos ve Epikür'de tabiat felsefesinin farkı). LEFEBVRE ve GUTERMAN tarafından takdim edilen, K.Marx'tan seçilmiş metinler zikredilmiştir, N.R.F., 13. baskı, s.37. Biz, M.C. Mektuplarıyla işaret edeceğimiz bu seçilmiş metinlere göre Marx'ın metinlerini zikredeceğiz.

Marx için Tanrı'nın bu inkarı, insanın kurtuluşudur ve bu tek kurtuluştur: "Dinin eleştirisi, insanın insan için üstün varlık olduğu doktrinine, ve insanın değerden düşmüş, köleleşmiş, terkedilmiş bir varlık olduğu bütün sosyal ilişkileri altüst etmenin (renverser) kesin emrine yol açar."[2] Marx'ın her dinin eleştirisinde takip ettiği amaç, insanı tüm köleliklerden, bütün yabancılaşmalardan (aliénations) kurtarmak, onu bizzat kendi kılmak, onu diğerleriyle ve tabiatla barıştırmak şeklindedir.

DİNİN MARKSİST ELEŞTİRİSİ

Marx 1848'de Ruge'de şöyle yazıyor: "Dini, daha ziyade politik şartların, dindeki politik şartların eleştirisi içinde eleştirmeyi arzu ediyorum....Din kendi niteliği gereği olarak boştur, onu yaşatan sema (ciel) değil, dünya (terre) dır, ve teorisi olduğu saçma (absurde) hakikatin çözülmesiyle o, kendi başına yok olur (s'écrouler).[3] O halde bizzat dini eleştirmek; dinî şuuru yanılgıdan kurtarmak amacıyla, dindeki tamamen insanî kaynağı göstermekten daha az söz konusu oluyor. Bir hastalığı tedavi etmek için öncelikle sebeplerini bilmek gerekiyor. Din bir hastalıktır, kötülüğün kendinden daha fazla, sebepleri ile savaşmak gerekir. O halde Marx dinin derin sebeplerini araştıracak, onları yok etmenin vasıtalarına işaret edecektir; ve böylece din bizzat kendi başına çökecektir. O, insanın Tanrı'ya ve öbür dünyaya nasıl inandığını göstermeye kalkışıyor. Marx, kendine göre her imanın insanî, saf olarak insanî temelini açık olarak ortaya koyuyor. O bu hususta yenilik yapmıyor. Marx, kendisi gibi Hegel'in öğrencisi başka bir Alman filozofun, Feuerbach'ın kanıtlamasını yeniden ele alıyor.[4] Fakat o, analizini daha uzaklara götürüyor. Marx, dinî yabancılaşmanın, nasıl ekonomik yabancılaşmanın bir sonucu

---

2 – La Sainte Famille, M.C., p.223.
3 – Lettre a Ruge, M.C., P.220.
4 – LUBAC'dan, Drame de l'humanisme athée. (Ateist Hümanizmin Dramı) Feuerbach'ın takdimi, Spes, 1965, p.25.

olduğunu gösteriyor. Kendi materyalizmine uygun bakış açısını (perspective), en öz görünümünü düşünmek gerekiyor.

a-Marksist Materyalizmin Görünümü

Marx'ın temel sezgisi şöyledir: Genel olarak denildiği gibi, dünyayı yöneten ideler değil, şuuru şartlandıran ekonomik durumlardır. "Maddî hayatın üretim biçimi, sosyal, politik ve manevî (spirituelle) hayatın uzantısını (procés) şartlandırır. Kendi varlıklarını açıklayan, insanların şuuru değildir, fakat aksine, onların şuurunu açıklayan kendi sosyal varlıklarıdır."[5] Bu görüş onun eserinde nakarat (Leit – motiv) olarak tekrar eder (revenir). (Hegel'in tersine) bende, fikirler insanların kafasına nakledilmiş ve girdirilmiş maddî şeylerden başka hiçbir şey değildir."[6] Yine daha açık ve daha gelişmiş bir metinde o şöyle diyor: "İdelerin, Temsillerin, şuurun ürünü (production) ilkin maddî etkinlikte (activité) ve insanların ticaretinde, gerçek hayatın dilinde içerilir. Temsil, Düşünce, insanların manevî (spirituelle) ticareti, yine burada onların maddî davranışlarının doğrudan şuuru olarak görünüyor. Bir halkın manevî (spirituelle) üretimi, politikanın, kanunların, ahlâkın, dinin, metafiziğin v.s.nin dilinde ifade edildiği gibi, olup gidiyor. İnsanlar kendi temsillerinin (représentation), kendi idelerinin, v.s., üreticisidirler, fakat, onlar, en geniş kuruluşlarına (formation) kadar, üretici güç ve uygun ticaretlerinin belirli bir gelişmesiyle şartlanmış, hareket eden gerçek insanlardır. Şuur, şuurlu varlık olmaktan başka bir şey değildir, ve insanın varlığı onun gerçek aktivitesidir... Gökten yere erişen Alman felsefesine kesin bir şekilde muhalif olarak, Marx'ın düşüncesinde yerden göğe hareket ediliyor (procéder). Yani, zikredilen, tasvir edilen insanlardan, yaşayan insanlara ulaşmak için, insanların söylediklerinden, hayal ettiklerinden, tasarladıklarından hareket edilmiyor; gerçek, etkin insanlardan ve onların gerçek canlı etkinliklerinden hareket ediliyor, bu

---

5 – Le Roi de Prusse et la réforme sociale, M.C., p.86.
6 – Le Capital, M.C., p.67.

canlı etkinliğin ideolojik yankıları ve yansımalarının gelişmesi açıklanıyor.... Hayatı belirleyen şuur değil, şuuru belirleyen hayattır. İlk halde (bizzat) yaşayan birey olarak şuurdan hareket ediliyor; İkinci halde, gerçek yaşayan bireyden hareket ediliyor ve şuur, pratik olarak beliren bu bireyin şuuru olarak düşünülüyor."[7]

Başka bir deyişle Marx için gerçek (reél) denen şey, ekonomiktir ve sadece bu durumun yansıması olan insan düşüncesine kadar uzanmak için (remonter), bu gerçek temelden hareket edeceğiz. Ekonomi, insanı, dünyayı, tarihi anlamaya yardım eden "kırmızı iplik (fil rouge)" tir. Ekonomik durum, sosyal durumu, yani insanlar arası ilişkileri şartlandırır, bu sonuncu da üst yapıda ifade edilir. Bu üst yapı ise, politik sistemler, kanunlar, ideolojiler, sanat, edebiyat ve dindir. Ve netice olarak bunların bütünü, bireyde yansıyarak, onun şuurunu oluşturur. Bir primitifin şuuru, bugünkü bir batılınınki değildir. Bugünkü bir burjuvanın şuuru, Romalı bir soylununki değildir, çünkü ekonomik şartları farklıdır.

O halde şartlanma aşağıdan yukarıya doğru gidiyor, fakat marksizme söylemediğini söyletmeyelim ve ondan, reddettiği kaba bir materyalizm yapmayalım. Eğer ekonomik şartlar aslî (primordiale) bir öneme sahipse onlar, politik üst yapılar, ideolojiler, dinler v.s. tarafından şartlanmışlardır. Engels, Bloch'a yazdığı bir mektupda bu noktayı aydınlatmaya dikkat etti: "Tarihin materyalist anlayışına göre, tarihin belirleyen ögesi, yine de üretimdir, gerçek hayatın yeniden üretimidir. Ne Marx ne de ben, daha fazla hiçbir şey söylemedik. Eğer herhangi biri bu doğrulamayı başkası haline dönüştürüyorsa, ekonomik faktör tek belirleyendir, o, bu doğrulamayı anlamdan yoksun ve saçma bir cümle haline dönüştürüyor. Ekonomik durum temeldir, fakat üst yapının çeşitli ögeleri, sınıflar savaşının politik biçimleri ve sonuçları, galip guruplar tarafından tesis edilmiş kuruluşlar, kanunların biçimleri ve hatta

---

[7] – İdeologie Allemande, M.C., p.89.

muhariplerin zihîndeki (esprit) bütün bu savaşların düşüncesi, politik, hukukî ve felsefî teoriler, dini ideler ve dogmatik sistemdeki son gelişmeler baskın etkilerini, kendi formlarının belirlenimlerinde uyguluyorlar."[8] O halde ekonominin önceliği; ne yalnız bir etki ne de eksiksiz (total) bir determinizmdir. İşte bunun içindir ki marksizm kendini bir realizm sayıyor. O, bütün karmaşıklığı içinde tamamen reeli düşünüyor. Marksizm, yansıması olduğu evrende batmış (immergé) insanı inceliyor. O, etki yapan ve diğerleri üzerinde birilerine etki yapan sebepleri içine almakla yetiniyor ve bu bütünlük içinde Marksizm, ekonomik nedenlere öncelik veriyor. Ekonomik şartlar, Engels'in ifadesine göre, evreni "anlamayı kolaylaştıran kırmızı ipliği (le fil rouge) oluşturan, baskın bir rol oynuyorlar.

Din şu konudan yakasını sıyıramaz: Onun kaynağı ekonomideki araştırmadadır. "İnsan dini oluşturuyor, din insanı oluşturmuyor." Fakat Marx'ın "üretken güçlerin ve uygun düşen ticaretin belirlenmiş bir gelişmesiyle şartlanmış, etki eden gerçek insan" diye isimlendirdiği şey söz konusudur. Din insan tarafından meydana getirilmiştir (créer) ve bu meydana getirme (création) açıklamasını, insanın somut durumunda bulur. Bu, Feuerbach'ın gördüğü şey değildir: "Feuerbach, dini duygunun bizzat kendisinin sosyal bir üretim olduğunu ve analiz ettiği soyut bireyin, toplumun belirlenmiş bir biçimine ait olduğunu görmüyor."[9] Görüleceği gibi din, bir yabancılaşma (aliénation)dır, fakat bu yabancılaşma da bizzat, daha temel bir yabancılaşmanın, ekonomik yabancılaşmanın sonucudur.

b-Ekonomik Yabancılaşma

Yabancılaşma P.Daniélou tarafından şöyle tanımlanmıştır: "Herhangi bir insana ait olan bir şeyden, aldatıcı bir gerçeklik adına, o insanın bundan yoksun bırakılması

---

8 – Cifé par DESROCHES, Signification du marxisme, Edit. Ouvrier, 1948, p.32, note lb.

9 – Septieme Thése sur Feuerbach, M.C., s.51.

olgusudur." Yabancılaşma mekanizmasını (çalışma biçimini) anlamak için, yabancılaşmanın şeklini, en kolay biçimde yakalamayı özet olarak tasvir ediyoruz: Güncel çalışmada gerçekleşen şey. Bir işçi bir obje yaptığı zaman, bu objenin içine biraz da kendini koyuyor. Oraya zekasından, iradesinden, çabasından bir şeyler koyuyor. İmal edilmiş bu objede, oraya karışmış bulunan insandan bir şeyler vardır. Çalışmanın tabiatı insanlaştırdığı söylenir. Bu, insana hizmet edebilmek için, ona yabancı olmamak için, insanın hayalinde, tabiatın biçimini değiştirdiğine işaret eder. Mesela, bir sandalye ve bir masa, insanın dünyasında bir şey olan, insan içinde bir obje haline dönüştürülmüş, daha iyi yaşamasında, diğerleri ile daha kolayca ilişkiye girmesinde ona yardım eden, ormanın ham maddesidirler. Bu çalışma ile tabiat insanın sureti (image) haline geliyor.

Normal durum, bu objeyi imal eden insanın onunla zengin olması, ona sahip olması, mademki, kendinden ona az da olsa bir şeyler ekliyor, onu serbestçe kullanması olacaktır. İmdi durum nasıl cereyan ediyor? Kapitalist tipin modern toplumunda, imal edilmiş olan bir obje işçiden uzaklaşıyor. O, işçinin çalışmasıyla patronu zenginleştiren bir ticaret eşyası haline geliyor, ve eğer bu işçi bu objeye sahip olmayı isterse onu pazarda satın almaya ve ona, geri dönüş karşılığında üstün bir değer ödemeye mecbur oluyor. İşçi ondan faydalanan başkasının yararına bizzat kendinin parçasına böylece sahip oluyor. İşçi yabancılaşmıştır. İnsanı kurtarmak mecburiyetinde olan iş, daima tabiatı ehlileştirme, daha iyisi, tabiatın insanileştirilmesi olduğu için, insanı köle kılıyor. Komünizmin, üretim vasıtalarını işçilerine verme (mettre) iradesi bundan ileri gelmektedir. Kapitalist bir ekonomide çalışmanın meydana getirdiği (créer) yabancılaşmayı durdurmanın biricik biçimi budur.

Marx'a göre, kapitalist bir toplumdaki bir işçi, imal edilmiş (fabriqué) objeye göre yabancılaşmıştır. İşçi ondan uzaklaşıyor ve işçi onu daha pahalı satın almak mecburiyetinde

kalıyor. Çalışma aktivitesine göre: İşçi ona sahip olmuyor, fakat o kendine empoze edilen şeyi gerçekleştirmeye karşıdır; nihayet o, patronun kendi kanununu zorla kabul ettirmesine ve kendinin çalışmasından onun yararlanmasına karşıdır. İşçi yabancılaşmıştır, yani onun özel zenginlikleri ve daha özel bir biçimde başkasının yararına kendi hürriyeti bitmiştir. O köledir ve bu kölelik, antik toplumun bildiğinden daha kurnazca (subtile) olması nedeniyle, ondan daha az gerçek (réel) değildir. İşçi verimde değerlendirilen, para ödenen, yeri değiştirilen bir ticaret eşyasıdır. O, insan niteliklerinden yoksun bırakılmıştır ve o, bir eşya bir obje olmuştur. Yabancılaştıran bu durum, dinî yabancılaşmayı yaratıyor.[10]

c-Dini Yabancılaşma

Köle veya toprağa bağlı köle (serf) ve günümüzde emekçi, iş ile ekonomik ve sosyal olarak yabancılaştığı için, o bunu gerçekleşmeye mecbur oluyor ve insan mutsuz oluyor. Bu mutsuzluktan nasıl çıkılır? Başka bir yabancılaşma ile: Dinî yabancılaşma. Mutsuz, ezilmiş kimse, kendi köleliği nedeniyle bütünüyle yaşayamadığı için, insan olarak kendinin sahip olduğu bütün niteliklerle donatılmış ideal bir varlığı hayal edecektir. Kendinde olan ve hissettiği sonsuz zenginlikler: Adalet, iyilik, aşk, bilim, bilgelik, hürriyet, icat, bütün bunlar ezilmiş olduğu, hür olmadığı, başkasına bağlı olduğu için insanın, Tanrı diye isimlendirdiği bir varlık üzerinde yansıttığı şeylerdir. O temenni ediyor ki bir gün bu Varlık, bu nitelikleri kendisine haber versin: O bunun için dua ediyor. Bu hayatta mutsuz olan insan, tamamıyla bizzat kendi alacağı için mutlu olacağı öbür hayatı hayal ediyor. O, kendinde varolan bütün zenginlikleri şuurlu olarak yaşamayı kendisine müsaade eden bir Tanrı (ciel) temenni ediyor.

---

10 – Ekonomik yabancılaşmanın en iyi takdimi şu kitapta bulunacaktır. K.Marx'ın Düşüncesi, CALVEZ. Edit Sevil, 1.P.C.III.

Bütün dinler, bu tarzda, bir takım yanılmalar, yutturmacalar (mystification) ve yabancılaşmalardır. Bir takım yanılmalardır, zira onlar insana, gerçekten kendinin özelliği olan niteliklerle donatılmış bir varlığı takdim ediyorlar. Bir takım yutturmacadırlar, zira insan köle olduğu halde hür olduğuna inanıyor ve hür olmayı istiyor. Yanılgı o kadar derindir ki ondan çıkmak insan için imkansızdır. Mademki insan, gerçekte, kendisi tarafından sadece hayalen yaratılmış bir Tanrı'ya itaatli, hizmetçi oluyor, öyleyse bunlar yabancılaşmadırlar. İnsanın Tanrı diye isimlendirdiği ve sadece saf bir hayat olan varlık gelecek bir dünyada yansıtılıyor. İnsan; varolmayan bir şeyin kölesi oluyor. O, adalet, iyilik, aşk olan bir Tanrı'ya tapıyor ve O'nu seviyor, fakat adalet, iyilik ve aşk olan şey, insanın bizzat kendisidir. Mademki insan Tanrı'ya taparken hayâlî Tanrı'nın yararına kendi öz cevherinden boşalıyor, o zaman bilmeksizin bizzat kendine tapıyor. İnsan, kendinde varolan değerleri, ölümünden sonra elde etmeye kalkışmak için, Tanrı'ya doğru seyrinde ıstırap çekiyor. Bu seyir ve bu başvurma yararsız ve hatta zararlıdır. Zira onlar insanın bizzat kendisi olmasını engellerler. Bu zenginlikleri insan kendinin dışında değil, ama kendinde bulmaya mecburdur.

O halde dinin eleştirisi, insanın ekonomik ve sosyal eleştirisi olacaktır. "Marx'ın yazdığı, din eleştirisinin temeli işte şöyledir: İnsan dini doğuruyor (faire), din insanı doğurmuyor. Gerçekten de din, hâlâ bulunmamış olan veya henüz daha kayıp olan insanın duygusu ve şuurudur. Fakat insan soyut, dünyanın dışında bir varlık değildir. İnsan dünyanın insanı, Devlet ve toplumdur. Bu Devlet, bu toplum, sonsuzlaştırılmış bir dünya oldukları için, dini, dünyanın soysuzlaştırılmış (perverti) şuurunu üretirler. Din bu alemin (monde) genel bir teorisi, onun ansiklopedik özeti, halka özgü bir form altında onun mantığı, onun maneviyatçı (spritualiste) "şeref noktası", onun teselli ve doğrulamasının genel nedenidir. Din insan özünün fantastik gerçekleşmesidir, çünkü insan özü hakikî gerçekliğe sahip

değildir. O halde dine karşı savaş, manevi (spirituel) kokusu (arôme) din olan bu aleme (monde) karşı dolaylı bir savaştır.

“Dinî sefalet; bir taraftan gerçek sefaletin ifadesi, diğer taraftan gerçek sefalete karşı bir itirazdır. Din ezilmiş (accablé) bir yaratığın, kalpsiz bir dünya kalbinin iç çekmesi (soupir)dir, o ruhsuz (esprit) bir zamanın ruhu gibidir. Din halkın afyonudur.”[11]

Oraya sığınmak ve toplumun kendini yoksun bıraktığı şeyi orada bulmak için insanı bir din yaratmaya (créer) sevk eden şey, insanın içinde bulunduğu sosyal şartların adaletsizliğidir. O halde din bir hastalığın (mal) ilacı gibi görünüyor: “O, gerçek sefalete karşı bir protestodur.” Fakat mademki din insanı uyutuyor, onu hayale daldırıyor, onu kölelikte devam ettiriyor, onun bu üzücü durumdan çıkmasını engelliyor, öyle ise ilaç hastalıktan daha kötü konumdadır.

“Kalpsiz bir âlemin (monde) kalbi olan” din, ruhsuz (esprit) bir çağın ruhudur da yani din icat ettiği, âlemin (monde) gerçek açıklamasını, bilimsel açıklamayı tanımayan ruhsuz (esprit) bir çağın, dünyanın (monde) ve onun anlamının, hayat ve anlamının, tarih ve anlamının bir açıklamasıdır. Din; âlemin (monde) ilim öncesi bir açıklamasıdır. Bilim ve tekniğin gelişmesi onu dereceli olarak ortadan kaldırmaya yardım ediyor.

Eğer dinin kaynağı böyle ise şöyle bir sonuç kendini kabule zorlar: “Halkın aldatıcı saadeti olarak, dinin kaldırılması, halkın gerçek saadetinin bir isteğidir. Kendi durumu hakkındaki yanılmalarından vazgeçmeyi istemek, yanılmaya (illusion) ihtiyacı olan bir durumdan vazgeçmeyi istemektir. O halde dinin eleştirisi, dinin taç olduğu yaşamın tohum halindeki eleştirsidir.”[12]

---

[11] – La Sainte Famille, M.C., s.221.
[12] – La Sainte Famille, M.C., p.222.

Buraya kadar o, sadece köle ve ezmenin (opprimé) problemine sahip oldu. Oysa bu, dinin üstatları ve baskıcıları (oppresseurs) ile uygulandığı bir olgudur. Fakat baskıcıların elinde din anlam değiştiriyor: O, kölelik isyanını engelleme vasıtası, alın yazısı tevekkülü içinde onu devam ettirme vasıtası oluyor. Böylece mutsuzluğundan çıkmak için ezilmiş kimse tarafından icat edilmiş din, ezicinin ellerinde köleliğin, yabancılaşmanın vasıtası haline geliyor. Komünistlerin dini, varlıklı sınıfa bağlamaları ve onu bir baskı silahı olarak göstermeleri buradan doğuyor.

İnsan dini meydana getiriyor (faire). Bu hususta bir delil gerekir mi? "Dinle ilgili dünya gerçek dünyanın yansıması olduğu için",[13] her ülkedeki özel dinleri incelemek ve diğer taraftan bu aynı halkların zihniyetlerini (mentalités) incelemek yeterlidir. Bu olay apaçık görünüyor: Zihniyetle din arasında varolan sınırlı (étroit) bağ, bu dini öğreten halkların medeniyeti ile verilmiş (donnée) din arasında da vardır. "İnsanın avcı, çiftçi veya çoban oluşuna göre dinle ilgili sistem, tamamıyla farklı özellikler takdim eder. Ne Marksistler, ne de diğer inançsızlar bu çeşit kanunun altını çizmekte yalnız değildirler. Bütün araştırmalar onu doğruluyor ve gerçekten Tarihî Kültürel Okul, özel bir kesinlikle, tabiat üstü vahyin dışında dinle ilgili bütün gelişmenin ilkesini doğruluyor. "Devşirici" (cueilleurs) halkların dini, "çobanların" dini, "tarım işletmecilerinin" (planteurs) dini ayırt edildi. Mesela atlı medeniyetin her devresinde, süvari tanrılara tapıldığına aynı zamanda işaret edildi v.s. Yine kozmopolit büyük vilayetlerin tanrılarının, kendi üzerine kapalı küçük Devletlerinkine asla benzemediği bir olgudur. İnsan toplumu, ilkin küçük boy, şehir, sonra millet, daha sonra imparatorluk şeklinde geliştikçe, aynı şekilde düzenlenip, organize oldukça kozmik şuur, bir paralel değişmeler serisi, ayinlerde ve efsanelerde gerçekleşir."[14] Bir şef tarafından sağlam bir şekilde yapılandırılmış ve yönetilmiş

[13] – Le Capital, M.C., p.126.
[14] – De Lubac, Sur les chemains de Dieu, Edit Aubier, 1956. p.29.

bir toplumda bu şef, her şeye güç yetiren Tanrı'ya denk düşer. Hatta Hıristiyanlıkta da, Hıristiyanların Tanrı edindiği temsil, kendilerine yapılmış olan somut durumu izlemeksizin olmuyor: Bossuet'nin Tanrı'sı, Güneş-Kral'ın (XIV.Louis) biraz yansımasıdır.Tanrı'nın görünümünü (visage) devamlı bozduğumuzun gerçekliği kadar, kendimizi temizlemek için bize Vahye devamlı bir başvuru da gerekiyor. Çok Tanrıcılıktan tek Tanrıcılığa geçiş böylece, özellikle ekonomik şartlara bağlı toplumun gelişimi ile açıklanacaktır.

Marx'ın slogan haline gelmiş olan "din halkın afyonudur" cümlesi, kendi konteksine yerleştirildiği zaman aydınlanır. Afyon gibi din de, insanı hayale ve yanılgıya daldırır, din onu yapay cennetlerde devam ettirir (maintenir). O dünyaya, bu hususta tek olmayan, bilimsel olmayan, efsaneye benzeyen bir açıklama verir. Din insanı, esasta sadece kendisinin yansıtması olan bir Tanrı'ya ve bir cennete başvuru halinde tutuyor. O, insanı, insanlığın daha mutlu olması için dünyanın değişimi (transformation) olan çalışmasından çeviriyor.

O zamandan beri ekonomik ve sosyal yabancılaşmayı ortadan kaldırmak yetiyor, yani her inancı bırakması için, her dini eleştirmesi (tomber) için insanı hür kılmak yetiyor. Toplumu değiştirelim, insanı hürriyetine kavuşturalım, ve mademki o zaman artık Tanrı varolmayacaktır, bu kötülüğün nedeni de ortadan kaldırılmış olacaktır: "Dini yaşatan gök (ciel) değil yerdir (terre), teorisi saçma olan gerçekliğin yok olmasıyla (dissolution) din kendiliğinden çöker." İyi bir mantıkla, marksizm 'dine karşı savaşmaya değil ama, tarihin kaçınılmaz bir kanunu gereğince kapitalizmin ölümünü beklediği gibi, dinin ortadan kaybolmasını beklemeye mecbur olacaktır. Marksizm dinî yabancılaşma ile ekonomik yabancılaşma arasında sebeplerin karşılıklılığını (réciprocité) görüyor. Eğer sosyal adaletsizlikler dinsel yabancılaşmayı meydana getirirlerse, sadıkane yabancılaşmış dindar insan, yani derin arzularına dinde bir cevap bulan insan, sosyal adaletsizliklerle

savaşmak için dinamizmden yoksun kalacaktır. Ayrıca kendi avantajlarını korumak için dini devam ettiren (maintenir) yönetici sınıfı hesaba katmak gerekir. Zaten Marx, aynı zamanda bütün yabancılaşmalarla savaşmayı isteyecektir. Marksizmin politik uygulayıcılarının başaramadığı (manquer) ve yapmaktan da geri kalmadığı şey budur.

DİNİN MARKSİST ELEŞTİRİSİNİN ELEŞTİRİSİ

Marx'ın bize sunduğu (donner) dinsel olgu ve dinin kaynağı ile ilgili bu açıklamanın değeri nedir? O, marksistlerin iddia ettiği gibi bilimsel midir? O, dinler tarihinin ve daha özel olarak Yahudilik ile Hıristiyanlık tarihinin bize açıkladığı olgular önünde ayakta kalır (tenir) mı? Bu açıklama dinsel olgunun çok kompleks bütün gerçeğinin hesabını verebilir mi?

a-Marx Dinin "Niçinine" Değil, "Nasılına" Cevap Veriyor.

Tanrı fikrinin ve Tanrı'ya inancın kaynağının Marksist açıklaması, ilk bakışta yeterli gibi görünüyor. O, basit ve açık olmaya da sahiptir. Gerçekten o, bir açıklama mıdır? Hayır! Marx Tanrı'ya ve semaya inancın nasıl doğabildiğini açıklıyor: O, bize, insanın hangi durumlarda hangi şartlarda, ibadette yalvardığı Tanrı'ya yöneldiğini söylüyor. Ve hepsi bu kadar. Bu düzeyde Marx'ın açıklaması güzeldir (bonne). Bir şahıs için ümidin, belli bir ölçüde, insan şuurunun bedbahtlığına bağlı olduğuna şüphe yoktur. La Palisse şöyle diyecektir: Eğer arzu ettiğim her şeye sahip olsaydım, artık hiç ümit etmeyecektim.

Fakat eğer Marx (genellikle, daima bunun aksi olur) Tanrı fikrinin nasıl doğduğunu açıklasaydı, insanın Tanrı'yı niçin "icat ettiğini" ve ona yöneldiğini söylemezdi. İçine dalmış bulunduğu kölelik veya sefalette insan, baskıcıya karşı, kendine yapılmış duruma (condition) karşı isyan edebiliyor, veya yaşamak amacıyla kendi kaderine boyun eğebiliyor, veya

yine kurtulmanın ve ümitle, insanî bir ümitle yaşamanın fırsatını bekleyebiliyor. Burada insanî ve tamamen normal tepkiler vardır. Fakat böyle bir durumda o, dördüncü bir çözümü; Allah'ın varoluşunu tanımayı ve kendini O'nunla ilişki haline koymayı veya en azından Kurtarıcı bir ilişkinin imkanını temennî etmeyi niçin düşünmüyor? – Marx bu soruya cevap vermiyor. "P.de Lubac, insanın, semayı ilahlaştırdığının bize söylenildiğini yazıyor. Tamam! Fakat o, kesin olarak semaya (ciel) tatbik etmek için ilah fikrini nereden aldı? Niçin, cinsimizin bu kendi başına hareketi her tarafta gözlemlenebilir? Sema veya başka bir şey, ne olursa olsun bu ilahileştirme girişimi niçin var?"[15] Gerek Tanrı fikri, gerekse O'nun varoluşunun ön sezisi, insan şuurunda, tabiatın büyük manzarası önünde, veya insanın sefaleti önünde veyahut bilaistisna hepimizin beklediği, bir dostumuzun ölümü karşısında, ortaya çıkar: Tanrı, yaratmayla, tarihin olayları ile kendini gösterir. Fakat bu fikir ve bu duygu niçin şuurda doğuyor? Mesela insan zihni dünyanın eksikliği karşısında niçin ilgisiz olmuyor ve kendini noksansız Varlık'ı tanımaya götüren bir seyre (démarche) girişiyor? Geleneksel olarak "Tanrı'nın varoluşunun delillerini" en iyi ispatlayıcı olarak isimlendirdiğimiz şeyde, belki de, insan zihninin araştırdığı ve forma koyduğu bu delillerin gerçeği (fait) vardır. Bu zihni seyir, insanın kalbinde var olan mutlak isteğini ifade eder. Bu isteğin nasıl şuurlu hale geldiği çok iyi açıklanıyor, fakat insanın bu Mutlak isteğini niçin ele geçirdiğini (se saisir) hiçbir kimse henüz söyleyemedi.

Bu niçine cevap, Allah'ın varoluşunda ve insanın Allah tarafından, Allah için yaratılmış olduğu kabulünde vardır. Ve insan kendini Çağıran (Celui qui l'appelle) ile karşılaşmanın, karşı konulmaz bir arzusunu, bizzat kendinin en derinliğinde kayıtlı olarak taşıyor.

Mircéa Eliade "İmages et Symboles (Hayaller ve Semboller)" isimli eserinin önsözünde şöyle yazıyor:

[15] – DE LUBAC, op. Cit., p.19.

" "Hayallerin" kaynağı aynı zamanda objesiz bir problemdir: Geometrinin "tarihi keşfinin", Delta kanalizasyonu için Mısırlılar tarafından teşebbüs edilmiş çalışmalar olduğu bahanesiyle, matematik "hakikate" itiraz edilirmiş gibi."[16] Bu kanunların Nil Deltasının sulanması çalışmalarıyla icat edildiği sonucunu çıkarmak hiçbir kimsenin aklına gelmediği gibi, onların keşifleri ampirik bir olguya bağlı olduğu için geometri kanunlarının hakikatine itiraz etmek de gerçekten hiçbir kimsenin aklına gelmiyor. Mircéa Eliade, bu olaydan itibaren, Freud'e karşı "Hayallerin" (Images) kaynağının objesiz bir problem olduğunu doğrulamak için akıl yürütüyor (raisonner). Bu delil (argument), Allah İdesinin ve O'nun varoluşunun kaynağı için de geçerlidir. "Allah İdesi, oluşuma (genése) sahip değildir" ve Marksizm hiçbir şey açıklamıyor. O, olsa olsa, tam bir açıklığı gözler önüne seriyor: İnsanı Allah'a doğru taşıyan iç dinamizm, durumunun bedbahtı insanın şuurlanmasında Allah'ı görmek arzusu haline geliyor. Netice olarak Marx'ın açıklaması hiçbir asla (original) sahip olmayan bir tespite indirgeniyor.

b-Yarıda Bırakılan İşin Analizi

O halde biz Allah'a inancın, sebebi (Allah olanda) değil, fakat onun şuurlu hazırlanışında mutsuz bir tecrübeye bağlı olduğunu biliyoruz. Marx'a göre insanın durumunun bu mutsuzluğu, saf olarak ekonomik ve sosyal kaynaklıdır: İnsan ezilmiş olduğu için mutsuzdur. Bu son derece kesin mi? Bütünüyle ve tam olarak mutlu olması için ve Allah'a inancın tamamının yok olması için, insanı bütün yabancılaşmalardan kurtarmak yetecek midir? U.R.S.S.'de cereyan eden tecrübe bu teoriyi doğrular gibi görünmüyor. Kırk yıldan fazla zamandan beri ekonomi ve sosyal ilişkiler değiştirilmeye (transformer) çalışılıyor. Din karşıtı propaganda, düzenli aralıklarda, etkili baskılarla, yeniden ele alınıyor ve yoğunlaştırılıyor. Bununla birlikte bütünüyle iman yok edildi mi? Bazı gözlemcilere inanılırsa böyle gözükmüyor ve bir çok Rus'un, tespit ettikleri

---

16 – Mircéa ELİADE, İmages et Symboles, Gallimard, 1952, p.17.

dinî uyanıştan ve bazı mezheplerin gelişmesinden endişeli oldukları biliniyor.[17] Bu çağrı, gerçekten, tehlikeli (délicat) bir kullanmadır (maniement). Bizim için daha önemlisi bizzat Marx'ın düşünmesidir.

Şuurun mutsuzluğu, baskıya bağlı sosyolojik düzenin sefaletine indirgenemiyor. O daha derin ve daha temeldedir. Egzistansiyalizm, her iç daralmasının (angoisse) insanın kalbinden doğduğunu doğruladığı zaman daha doğruyu görüyor. Çünkü o, ölmek mecburiyetinde olunduğunu biliyor, çünkü o, yaşamak – istemenin (vouloir – vivre) karşı konulmaz arzusu ile, her varoluşu saçma kılan kendi öz ölümünün kesinliği arasında bölünüyor. Sosyolojik sefalet, insanın mutsuzluğunun sadece ikinci derecede bir görünümüdür. Marx, şuurun mutsuzluğu analizinin sonuna kadar gitmiyor. O yolda kalıyor ve bu durum için insana a priori bir tanım veriyor. "İnsan, kendi sosyal varlığıdır diyerek" bütün insanî realitelerin kesin imkansızlığına giriyor. Bu a priori'den hareket edince, insanın durumu hakkında sadece kısmî bakışa dayanıyor.

Marksizmde bireyin ölümü bizzat ölüm olarak düşünülmüş değildir: H.Lefebvre'in ifadesine göre ölüm sadece "cinsin gelişmesinin objektif bir şartı" dır. Ciddi boşluk, insanda, şuurun mutsuzluğunu yaratan kendi öz ölümünün kesinliğidir. İster efendi, ister köle olsun ölümü yenmedikçe insan, yabancılaşmış olarak tabiatın determinizminin kölesi olarak kalacaktır ve varoluşun iç daralmasını tanıyacaktır. Marksizm sadece biri, en temel olanı hariç bütün yabancılaşmaların amacıdır (fin): Hayatı alın yazısına çeviren ölüm. Bazı marksistler, ortaya konulmuş olan bu probleme cevap vermeye teşebbüs ettiler, şu ifadeleri yazan H.Lefebvre bunlardan biridir: "Bu gibi ölüm, daima sınırlanabilir (assignables) bazı nedenlere sahiptir. Bu nedenlerin bilgisi, iyiden iyiye ölümle mücadele etmeye müsaade eder ve müsaade

---

[17] – Bakınız İnformation Catholiques internationales, No = 29, 1/10/1960 Revue Younoste dergisinin makalesi de buna dahildir.

edecektir. Ve bir gün o yenilmiş olabilir. Burada, yeni bir optimizmin (diyalektik) kavramına ulaşıyoruz"[18]

Bu yeni optimizmi düşünmek nedir? Eğer ölüm cinsin gelişmesinin objektif bir şartı ise, artık ölümü tanımayacak olan bu cins ne olacaktır? Bugün ölen insan, ölümünün insanlığın objektif şartı olduğunu, şahıs olarak varoluşunun toplam bir sonucu gibi takdim edilmiş olan kendi öz ölümü önünde tanıdığı iç daralmasına bir cevabı şuurda buluyor mu?[19]

c-A Priori Bir Ayırım

Marx'a göre insan, kendi öz zenginliklerini Tanrı'da yansıtıyor ve bütün bu zenginliklerin insanlıkta yeniden toplanması (être réintgrées) ve meşru sahiplerine yeniden dönmesi için, Tanrı'nın varoluşuna inancı ortadan kaldırmak yeterlidir. Bunu kabul edelim. Marksistlere göre, insanın Tanrı ile zenginleştirdiği bu insanî zenginlikler arasında, iyilik, aşk, adalet, güzellik, hayır, hürriyet vardır. Fakat aynı zamanda ölümsüzlük, ebedîlik de vardır. Marksistler niçin bu yabancılaşmış değerleri hesaba katmıyorlar? Onlar bir ayırım yapıyorlar. Hangi ölçüt adına? Böyle bir durum objektif ve bilimsel midir?

Daha yukarda rastladığımız aynı soru soruluyor: Bu objektifleşmiş değerler arasında niçin ebediliğin varolduğu, niçin insanın bu ölümsüzlük arzusuna sahip olduğu açıklanmıyor. Marksistlerin ateizme ulaştıkları çok iyi görünüyor, çünkü bu ateizm, onların her ispatına (démonstration) yol göstermeyi (orienter) sürdüren bir varsayımdır.

---

[18] – H. LEFEBVRE, Konferans Le mal, la mort. Et le dostin, a la lumier du marxisme (Kötülük, ölüm ve alın yazısı, marksizmin ışığı altında) "Halk ve Kültür" tarafından yayınlanmış , Annecy.

[19] – Aynı kolleksiyonda, P.MARTELET'nin yazdığı Victoiresısr la Mort adlı 2. bölüme bakınız.

d-Marksist Teori İle Açıklanamaz Bir Olgu: Yahudi Dini.

Eğer insan Tanrı'yı icat ettiyse, ve O'nu hayalinde icat ettiyse, eğer toplumun yapısı ile Tanrı'nın oluştuğu fikir arasında bir ilişki var ise, çok kaba, felsefesiz, kendi zamanının ve kendi çevresinin diğer halklarınınki ile karşılaştırıldığı zaman medeniyetten çok ilkel halkın, Yahudi halkının en yüksek, en saf olan Tanrı kavramına sahip olmasını açıklamak nasıl olur? Bütün çevresi politeist olduğu ve bu hususta etkiye maruz kaldığı halde onun son derece monoteist kalmış olmasını açıklamak nasıl olur? İlkin göçebe, sonra yerleşik, Mısır'da, daha sonra Babil'de esir, kırk yıl boyunca çölde yolunu yitirmiş, asırlar boyu krallar tarafından yönetilmiş, netice olarak Romenler tarafından sömürgeleştirilmiş Yahudi halkı daima aynı inanca, aynı Tanrı'ya inandı. Ancak onun dininin, sosyal hayatının saf bir yansıması olduğu söylenebilir. Mısırınki ile karşılaştırılması desteklenemeyen bir kültürle zenginleştirilmiş olan bu halk, aşkın Tanrı kavramını bilinenden daha fazla temsil ediyor ve o, yaratılış fikrine ulaşmış olmakta tektir. O halde, diğer bütün halklar gibi, tabiî eğilimle, putperestliğe doğru gitmesi (porter) gerekirken bu halkı canlandıran ve bu yaratıcı tek bir Allah'a inanç görevinde devam ettiren bu güç nedir?

Yahudi halkının semayı, yeryüzünden kaçmak için, kendi sefil şartına, çokça yaşanılmış aşağılamalara bir telefi (compensation) bulmak için yarattığı söylenebilir mi? – İmkansız, bu halk, İsa'dan önceki ikinci asırdan önce dünya sonrası (post – terrestre) bir ödüllendirmeye inanmıyordu. Uzun asırlar boyu o, tek ve yaratıcı bir Allah'a inanıyor, o toplum öbür dünyaya ölülerin gittiği, boş olduğu için hiç de sevindirici olmayan yere "koyu karanlık ve sessiz, iğrenç ve doyurulamaz (insatiable) anormal (monstre) yere"[20] imanı öğretiyor. Ne kadar Yahudinin öte dünyaya (schéol) gitmeyi (descendre) az

---

[20] – GELİN. Idées maitresse de l'Ancien Testament, Lectiodivina, 1948, p-55.

arzuladığını ve ne kadarının bu dünyada mümkün olduğu kadar daha uzun zaman kalmak amacı ile ibadetlerinin, ivedi olarak yapıldığının farkına varmak için, bazı mezamirleri yeniden okumak yeterlidir. O zaman orada bir yabancılaşmanın olduğu söylenebilir mi? Dünyanın çoğu ve Marksist teori, İsrail olgusunun farkına varamıyor. Marksistler Yahudiliğinki hariç, diğer bütün dinlerin incelemesini yapmış olacaklar mı?

e-Yeni Bir Panteizm

Marksizm, dünyanın ve tarihin bilimsel bir açıklamasını sunduğunu iddia ediyor. Dünya, yaşatan bir madde ve bitmez zenginliklerdir. Fakat bu dünya önünde şu üç tutum mümkündür:

-Ya dünya kendi nedenine (explication) bizzat sahiptir. O zaman o, bir mutlaktır. Dünya Tanrı'dır.

-Veya o mutlak değildir, o zaman dünyanın varoluşuna bir neden vermek ve yaratıcı bir Tanrı kabul etmek gerekir.

-Yahut da dünya ne mutlaktır, ne de yaratılmıştır. O tamamen tabiî ve olduğu gibidir, dünya saçmadır.

Marksistler bu alternatifin ilk devresini (temps) seçiyorlar. Onlar aşkın ve yaratıcı bir Tanrı'yı reddediyorlar, fakat bunun yanında dünyayı ve insanı ilahlaştırıyorlar. "İnsan, üstün varlık olan insan içindir." Netice olarak marksizm, Etienne Borne'un çok haklı olarak not ettiği gibi, panteizmin yeni bir şekli değil midir? Marksizm, dinlerin Tanrı'sını özellikle de Hıristiyanların Tanrı'sını, her insanı kurtuluşa çağıran Aşk Tanrı'sını reddediyor, bu dünyada O'nun yerini ya Tarihle veya bu tarihin esas yapıcısı olan İnsanla dolduruyor. O, panteizmin yeni bir şeklidir ve bu ona yeni inanç, mistik tutumunu veren şeydir. O kendinin bilimsel olduğunu ileri sürüyor; oysa o bilimsel değildir. Gerçekten bilim, kendi başına, sadece fenomenleri ve onların zincirini tespit eder. O ne

Tanrı'yı ispat eder, ne de O'nu inkar eder. Bilim bu hususta bir hakka da sahip değildir. Eğer bilim bunu yaparsa, bir metafizik ve bir iman haline gelmek için bilim olmayı bırakır.

Ayrıca "yaşayan büyük hayvan veya ilâhî hayvan, başkalaşımlarının ilkesine kendi başına sahip olan ebedî güç ve insanın sadece onun sonucu (effet) ve bir yansıması olduğu şeklindeki bir dünya anlayışı, dünyanın bilim öncesi (pré – scientifique) ve Hıristiyan öncesi bir hayalidir."[21] Dünyanın, bilimsel olmaktan uzak olan bu hayali, evrenin antik anlayışına bir geri dönüştür.

Marksizm Tanrı'yı kovdu, "kendine tarihin efendisinden (maître) daha sert bir efendi edindi, bu da tarihin kendisidir."[22] Marksizmin politik gerçekleşmesi olan komünist parti, komünistlere göre, tarihin anlamının bir ifadesidir. İyiyi ve hakikati parti kuruyor ve bütün vasıtalarla bu iyi ve bu hakikat zorla kabul ettiriliyor. Partinin çizgisinde olan her şey hakikattir, güzeldir ve iyidir. Partiye karşı olan her şey de yanlıştır ve kötüdür. Parti mutlaktır.

"Emekçileri temsil eden politik parti komünist partidir. Emekçilerin özgürleşmesinin dışında Parti hiçbir yarara, kendine özgü olan bir amaca sahip değildir. Bununla beraber emekçilerin özgürleşmesini zorla sürükleyecektir.

"Bir Parti üyesinin, kendi şahsi yararını, mutlak olarak, şartsız bir şekilde, her şartta Parti yararına bağlayabilmesi veya bağlayamaması, onun partiye, devrime, komünist dâvâya (cause) sadakatinin derecesinin ölçüsü böyledir.

"Bir komünist Parti üyesi, her zaman ve her yerde, bütünüyle Partinin yararını hesaba katmaya, ve Partinin yararını, kendi şahsî problemleri ve yararlarının üstünde tutmaya mecburdur. Parti üyeleri için en önemli ilke, Parti

---

[21] – Etienne BORNE, Dieu n'est pas mort, "je sois, je crois", 1959, p.57.
[22] – Etienne BORNE, op. Cit., p.56.

yararının en üstün yarar olduğudur... Kendi şahsi yararını adamak, en hafif bir tereddüt olmaksızın ve hatta bir saadet duygusuyla kendi hayatına varıncaya kadar her şeyini Parti davası için, işçi sınıfının ve milletin özgürleşmesi için, insanlığın özgürleşmesi için adamak, işte bu, komünist ahlâkın en yüce bildirisidir...

Parti içinde, hiçbir kimse Partinin yararından bağımsız, şahsî bir amaca sahip olamaz. Parti üyelerinin şahsi amaçları, ancak Partinin amaçlarının tümünün elemanları olabilir...

“Eğer, Partinin herhangi bir üyesi sadece Partinin ve komünizmin amaçlarını ve yararını gözetti ise, eğer o ne şahsî amaçlara, ne de Partinin yararından bağımsız meşguliyetlere sahip değilse, eğer gerçekten o, her çeşit ön yargıdan bağımsız ve çıkar gözetmeyense o zaman o, takip eden şartları yerine getirmeye yetenekli olacaktır:

“1- O, yüce bir komünist ahlaka sahip olmaya yetenekli olacaktır. Çünkü onun görüşü kesindir, o “aynı anda sevebilecek ve ihanet edebilecektir”. O, devrimci arkadaşlarına karşı sadakat gösterebilecek, onlara şiddetli bir aşk belirtebilecek, onlara şartsız olarak yardım edebilecektir... O, insanlığın en sapkını (pervers) olan düşmanlarla en enerjik bir şekilde meşgul olabilecek ve Partinin, işçi sınıfının yararının korunması ve insanlığın özgürleşmesinin korunması için inatla savaşabilecektir... O, en büyük metanete (fermeté), en büyük ahlâkî cesarete yetenekli olacaktır: O kendini ne zenginliklerle, ne de yüksek görevlerle (honneurs) bozulmaya terk etmeyecektir, fakirliğine ve gösterişsiz şartına rağmen bu hususta bir eğilimi bile denemeyecektir ve o, tehlikeler ve şiddete rağmen teslim olmayı (capituler) reddedecektir.

“2- O, en büyük cesarete sahip olmaya da yetenekli olacaktır. Mademki o, her egoizmden kesin olarak bağımsızdır, ve ne olursa olsun asla onun şuuruna karşı gelmiyor, hatalarını, yetersizliklerini ortaya koyabilecek ve onları cesaretle, güneş ve

ayın ciddi bir tutulmadan (éclips) sonra en parlak görünmeleri biçiminde, düzeltebilecektir..

"3- Tüm diğer şartların en iyisi, Parti üyesi, Marksizm – Leninizmin teori ve metodunu kendinde sindirmek, problemleri incelemek ve durumunun gerçek tabiatını, nüfuz ve adaleti fark etmek yeteneğinde olacaktır... Parti üyesi, objektif bir tutuma da sahip olacaktır.

"4- Yine aynı zamanda o, insanların en samimisi, en doğrusu, en mutlusu olmak yeteneğinde olacaktır. Egoist arzulara sahip olmadığı için, Partiden hiçbir şeyi gizlemediği için "başkalarına söylemekten korkması hiçbir şekilde vuku bulmayacaktır". Parti üyesi, Partinin ve Devrimin yararının dışında hiçbir şeyden endişelenmiş olmayacaktır: Ne zarar veya kazanç, ne de diğer işler.

"5- Partinin üyesi, öz sevgi (amour – propre) ve en üstün düzeyde kendine saygıya sahip olmak yeteneğinde olacaktır. Partinin ve Devrimin yararında o, en bağışlayıcı, en hoş gören, anlaşmaya en hazır da olabilecektir. Hatta o, eğer zorunlu ise, küçük görmelerin çeşitli biçimlerine ve kendini yaralanmış hissetmek veya kin beslemeksizin adaletsizliğe katlanacaktır...

Partinin üyesi en büyük faziletlere, insanlığın en yüceliklerine (nobles) sahip olmak mecburiyetindedir. O, Partinin ve emekçilerin kesin görüşlerine de sahip olmaya mecburdur...."[23]

Dinî bir kitabın özeti olan Liou – Chaou – Tchi'nin bu sayfasına inanmak için cümlelerin bazı ögelerini kaldırmak, bazı kelimelerin yerini doldurmak (remplacer) yetecektir. Pratik olarak Marksistler Tanrı'yı inkar etmiyorlar. O'nun yerine başkasını koyuyorlar. Marksizm, inanç yokluğundan ziyade kendi dogmasına, ahlakına, kilisesine – bu kendi partisidir – ve

[23] – Liou – CHAOU – TCHİ, İyi Bir Komünist Olmak İçin, çeviri: Jameti, s.54 ve devamı

hatta dinsel törendeki usûl ve sırasına (liturgie) sahip olan bir **karşıt – iman** (contre – foi) dır: Rusya'da, vaftizin ve evlenmenin dinî törenlerini kopya etmeye kalkışılmıyor. Eğer din bir yabancılaşma ise, marksizm onun başka bir biçimi değil midir?

İnsanın Tanrı'dan uzaklaşması (se débarrasser) imkansız gibi görünüyor. Bu tespit, insanın Tanrı'nın imajı, yani Tanrı'ya doğru bir eğilimi olduğunu bilen inananı hayrete düşürmez.

MARKSİST ATEİZMİN ANLAMI

Marx'ın bize verdiği dinî olgu analizi – özellikle onun , Allah'a imanın kaynağını açıklayış biçimi – eleştiriye karşı diretemiyor. Ayrıca o, inkar etmekten ziyade Tanrı'nın yerine başka bir şey koyuyor. Bununla beraber bu çift tespitin bize, Marksizmin bütün dinlerin daimî mahkumu, Allah'a inanan herkesin reddi olarak kaldığını unutturmaması gerekiyor. Ateizmi Marksizmin, kendisi istiyor (se voulvoir) ve, şunu tekrar edelim, bu ateizm, insanın kurtuluşu olarak takdim ediliyor.

Daha özellikle Marksizm, Hıristiyanlıktan alınıyor. Marksizm Hıristiyanlığa şiddetle hücum ediyor. Eğer bu, bizzat elde edilmeye çalışılan Hıristiyanlık ise, haksızlıktır. Eğer bu sistemler, Hıristiyanlar tarafından yaşanan şekliyle Hıristiyanlığa başvuruyorsa ekseriya haklıdır. Durmaksızın Devrimi çarpıttığımızı ve çarpıtıyor olduğumuzu bilmek gerekiyor; dünyaya açıklama (révéler) görevine sahip olduğumuz Tanrı'nın görünümünü, biz bozuyoruz. Bunun en iyi delili, insanı kurtarmak için Hıristiyanlığı reddeden Marksizmin bizzat kendisidir. Eğer Marksizmin din karşıtı savaşlarını canlandıran derin niyet, insanın hürriyeti ve saadeti ise bu, insandan uzak (inhumain) bir Tanrı takdim etmemiz olmayacak mıdır? – Biz Marksizm tarafından suçlanıyoruz. Bu suçlamayı kabul edelim. Bize gönderilen sistemler bizi, şuurun iyileştirici

bir incelemesine, Hıristiyanlığımızı yaşamak biçimimizin saflaşmasına götürebilir.

a-Hıristiyanlık Ve Yabancılaşma

Marx bunları yazdığı zaman, Batı sınai devrimin ortasında bulunuyor ve 20. asrın ortalarına doğru hangi şartın, işçilere uygun düştüğü (être fait a) biliniyordu. İşçilerin sefaletini protesto etmek ve ekonomik liberalizmin geçersizliğini ilan etmek için bazı Hıristiyan sesler yükselmiştir. Onlar biraz da kalabalıktılar. XIII. Léon'un ortaya attığı o zamana kadar geciktirilmiş çağrıları kesin olarak anlaşılmadı, ve onun direktifleri, gerçekleşmenin bir başlangıcını bulmayı seneler önce ortaya koyacaklar (mettre). İşçilere tevekkül tavsiye etmekle yetiniliyor. Çağın bir yıllığında (almanach) halka bol bol şöyle nasihatler yapılıyor: "Kendine düşen durumla yetinmeyi bilmek insani yaratık için sadece saadetin bir kaynağı değil, fakat aynı zamanda bir ödevdir. Kendi alın yazısı ile yetinmeyi bilmek gerçek popüler felsefeyi oluşturur. Niçin topluma sözde haklardan bahsediyorsunuz... Ona sükuneti, ılımlılığı, kanaatkarlığı öğretiniz; onu teşebbüslere karşı, yapay ihtiyaçlara karşı uyarınız. Bu ölümlü dünyada insanın alın yazısının, bir sınavlar arenası (carriére), sabrın uzun bir egzersizi, bir mücadele, bir fetih olduğunu ona tekrar ediniz; şerefe sahip olan her şeyin, kendi alnından akan bu terlerde bulunduğunu ona gösteriniz; çalışmayı onurlandırınız... O, özellikle Yaratıcı tarafından empoze edilmiş bir çabayı (tâche) orada görebilsin.... Hatta kurbanlardan yarar sağlamayı ahlâk öğretecektir; bu cesaretin değerini ortaya o çıkaracaktır... Yoksun bırakmalar, kaçınılmaz bir şart olarak, yararlı bir tecrübe olarak, alın yazısına girerler... İnsanların alın yazısının ilâhî Düzenleyicisi sizi bu dünyada, devamlı bir çabayla geçiminizi (subsistance) satın alan, karanlık ve güç bir mesleği yapmaya çağırıyor.

Zamanın ruhuna ve tarihî bağlama yerleşmiş bulunan Marx'ın tepkileri, kısmen şöyle açıklanıyor: "Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri; antik köleliği, Orta Çağ köleliğini övdü, bu ilkeler gerektiğinde, eşit derecede, proletaryanın ezilmesini savunmaya da hazırdırlar, onlar merhamet oynama pahasına borçlarını ödemiş olacaklardır. Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri, hakim bir sınıf ile ezilmiş bir sınıfın zorunluluğunu öğretiyorlar ve birincinin sonuncuya merhametli olması için dindarca dilekte bulunmakla yetiniyorlar. Hıristiyanlığın sosyal ilkeleri, bütün alçaklıkların telafisini göğe yerleşiyorlar ve oradan onların yeryüzündeki devamını doğruluyorlar (justifier). Hıristiyanlığın ilkeleri, bütün alçaklıkları (bassesses), ezilmişlerin kurbanları olduğu zorbalar (oppresseurs) adına, veya ilk günahın haklı bir cezası olarak, veya Tanrı'nın (seigneur) bilgeliği ile seçilmişlere empoze edilmiş sınavlar olarak açıklıyorlar...".[24] Bu sayfa çok serttir: O, Marx'taki "Hıristiyanlığın sosyal ilkelerinin" bilgisizliğini, gerçek Hıristiyanlığın bilgisizliğini ortaya koyuyor. Bununla beraber bu metin, çağın bir çok Hıristiyanın tutumunu eleştiriyor (stigmatiser). O, belki de günümüze ait olan bir tutumu da eleştiriyor.

Dünyadan ve onun güçlüklerinden kaçmaya ve semavi ümitte teselliyi kolayca bulmaya ulaşmıyor muyuz? Aramızdan bir çoğu için din hâlâ bir sığınak ve Tanrı büyük bir teselli̇ci kalıyor.

Belli bir kadercilikte (fatalisme), bize erişen kötülüklerden kendi isteğimizle vazgeçmeye ve öbür dünyadaki bir ödül sözüyle, açlıktan ve sefaletten ıstırap çekeni dindirmeye ulaşmıyor muyuz? Burada defalarca tekrar eden ibadetin hileli kullanımından vazgeçmek gerekir: Acısını dindirmek cesaretine sahip olmadığımız bedbahtlık (malheureux) için ibadet ediyoruz. Çözüm kolay oluyor ve vicdanımızı yatıştırıyoruz. Kolay ve yatıştırıcı olan sadakanın çözümü böyledir. Teşebbüs kesin olarak büyüktür; tutumumuz

---

[24] – M.C., p.223.

doğruluğun bütün görünümüne sahiptir: Cennet vardır ve o, saadet ile en kuvvetli sevincin yeri olacaktır. İbadet inanan için gerçek bir etkiye sahiptir. Böylece biz çok kolaylıkla kendimizi aldatabiliyoruz.

Yarı doğrulukla kendimizi dünyaya güdümlemeye ulaşmıyor muyuz? Eğer bir gün varolan her şey sona ermek mecburiyetindeyse, her şey yok olmaya mecbursa gezegenimizi düzenlemek için o kadar zahmete katlanmak neye yarar? Şüphesiz iyilik severlik bizden, kardeşlerimize yardım etmeyi, ihtiyaç içinde oldukları zaman onların yardımına koşmayı istiyor. Muktedir olduğumuz kadarıyla onun en iyisini yapıyoruz: Bu bizim kurtuluşumuzun şartıdır. Fakat dünyanın bizzat değişikliği, insanlığın durumunun düzelmesi, bilim ve tekniğin gerçekleştirdiği ilerleme bizi sadece şöyle böyle (médiocrement) ilgilendirir: Biz öbür dünya için çalışıyoruz.

Kendi dünyamız ile öbür dünya diye isimlendirdiğimiz şey arasındaki ilişkileri yanlış anlayış, bizi çok kolay bir şekilde yabancılaşma yoluna sokuyor. Teşebbüs devamlıdır ve tembelliğimizi veya güdümlemeler korkumuzu kolaylaştırdıkça (favorisor) bizi tehdit ediyor. Oysa iman bize ne diyor? – Başka bir dünya varolmayacak, fakat bu dünya başkası olacaktır. Şüphesiz Aziz Paul'un dediği gibi "bu dünyanın şekli değişecek (passer)",[25] fakat dünyanın sonu, varolan her şeyin bir yok oluşu gibi anlamaya ait değildir. Bu, Tanrı'nın bilgeliğine uygun düşecek mi? – Dünyanın sonunu belirlemek için Hz.İsa yeniden oluşma (régénération), yeniden doğma (renouveau) kelimelerini kullanıyor.[26] Fiiller kitabına sonradan eklenmiş (rapporté) bir diskurda Aziz Pierre, aynı fikri ifade ediyor: "Cennet (ciel) evrensel yeniden doğuş çağına kadar Tanrı'yı (seigneur) korur".[27] Aziz Pierre'in ikinci Mektubunun (Epître) ve Aziz Jean'ının Apocalypse (Ahd-i Cedid'in son kitabı)'inin

---

25 – I Corinth, 7/31.
26 – St. Matt., 19/28.
27 – Actesdes Apotres, 3/21.

yeni semalar ve yeni arzdan bahsettiklerini biliyoruz.[28] "İman" ın, bedenin yeniden dirilmesini bize şantaj yaptığını ilave etmek gerekir mi? Her insan için cennet, karasal varoluşun sonu ve en yüksek noktasıdır ve evrenin bütünü için o, varolan her şeyin tamamlanması, bizde ve bizimle gerçekleşmiş Tanrı'nın eseri olacak olan bir tamamlanmadır (achévement). O zamandan itibaren artık mümkün bir yabancılaşma, istila, bu dünyanın dışında kurtarıcı olan bir dünyaya kaçış yoktur. Cennet dünya üzerinde kurulur ve insan kendi tamamlanmasını yönetmek mecburiyetinde olduğu bu dünya da, kendi tabiî eğilimini, şükranla bağlanarak ancak gerçekleştirebilir. Ve kendi anlam ve değerini burada bulan insanî çalışmanın tümü budur. Bu değer, sadece onu canlandıran iyilik severlik (charité) niyetinden değil, fakat yine şeklini değiştirmiş olan, ama yıkmayan, gerçekleşmiş eserden gelir. Tüm insanî çabayla evrenin değiştirilmesi, haksız olarak öbür dünya diye isimlendirdiğimiz şeyin, gerçekte bu dünyanın öbür dünya oluşunun bir hazırlanmasıdır.

Ne Tanrı'ya iman ne de ümit insanı yabancılaştırır, zira iman ve ümit iyilik severliği gerçekleştirirler. Sadece tek bir emir vardır: Tanrı aşkı, gelecek aşkı, ve "Tanrı'yı sevmeyi iddia eden ve kardeşini sevmeyen bir kimse yalancıdır".[29] Burada gerçek bir aşk söz konusudur: "Sözleri ve dili sevmeyelim, fakat eylemi ve hakikati sevelim... Eğer bir kimse mülke sahipse ve kardeşini ihtiyaç içinde görünce, yüreğini onlara kapıyorsa, onda Tanrı aşkı nasıl kalacaktır?"[30] Bütün insanları sevmek söz konusudur: Hıristiyan erdemi (charité), Tanrı aşkı gibi evrenseldir. Bütünüyle insanı sevmek söz konusudur: Beden ve ruh. Şüphesiz İncil'i yayma (annonce) Hıristiyanın ilk görevidir, fakat, kesin olarak Krallığın bu yayımı, Tanrı'nın bizde ve bizimle eseri olan Krallığın bu yerleştirilmesi insanın kurtuluşu ile beraber bulunur. O, insanın güncel kurtuluşudur. İsaie Peygamberden bir alıntıyla Christ (isa) Jean – Baptist'in elçilerine şöyle cevap veriyor: "Jean'a işittiklerinizi ve

---

[28] – St. Pierre, 2 Epit., 3/13; Apocalyps, 21/1.
[29] –St. Jean, 1 er Epit., 4/20.
[30] – St. Jean, 1 er Epit., 3/17 – 18.

gördüklerinizi nakledeceksiniz: Körler görüyorlar, topallar yürüyorlar, cüzzamlılar iyileşiyorlar, sağırlar işitiyorlar, ölüler diriltiliyorlar, Büyük Müjde (Bonne Nouvella) fakirlere verilmiştir....".[31] Mesih ruhları kurtarıyor ve vücutları iyileştiriyor. İlk günah bir gerçektir, kötülük devam ediyor, fakat İnsanlığın kurtuluşu da bir gerçektir ve biz kötülüğe karşı bütün gücümüzle savaş etmeye çağrılıyoruz. Tanrı'nın daimî yardımıyla çalışmaya, kendi kurtuluşumuza (libération) ve kardeşlerimizin kurtuluşuna çağırılıyoruz. Eğer insanın kurtuluşu, gerçekleşmesini cennette (ciel) buluyorsa o bu dünyada çoktan başlamıştır. O günceldir.

"Karacılık" (terrénisme) tarafını tutmamıza müsaade edildiğinin ve Marksizm karşısında olur olmaz vaatlerde bulunmanın söz konusu olmadığının altını çizmeye ihtiyaç var mıdır? İnsanın kurtuluşu cennette (ciel) gerçekleşir. Fakat, bir adalet, bir erdem (charité) Krallığı olan Tanrı Krallığının bu dünyada çoktan başladığını unutmaya mecbur değiliz. "Bununla beraber, Kutsal Kitabın terimlerinden Krallık, paradoksal olarak, bir bitki gibi büyümek, yayılmak ve düşey olarak dünyaya inmek mecburiyetindedir".[32] O halde ne "karacılık = terrénisme" ve geçici krallık, ne de naturalizm problem değildir: Her şey Tanrı'nın eseridir, fakat bizde ve bizimledir.

b-Kurulu Düzenin Koruyucu Tanrısı

"Güncel ilişkilerin – burjuvaz üretim ilişkilerinin – tabiî olduğunu söyleyerek Marx, zenginliğin meydana geldiği ve tabiat kanunlarına uygun üretim güçlerinin geliştiği ilişkilerin bunlar olduğunu yazıyor. O halde bu ilişkiler, zamanın etkisinden bağımsız kanunların bizzat kendileridirler. Bunlar, toplumu devamlı yönetmek mecburiyetinde olan ebedî kanunlardır".[33] XVIII ve yine XIX. Asırlar Tabiat ve tabiat

---

[31] – Matt., 11/4 – 6.
[32] – Malvez, La vision chrétienne de l'histoire, N.R.Th., mars 1949, p.260.
[33] – Misére de la philosophie, M.C., p.134.

kanunları ile tabiî denilen belli bir düzenin Tanrılaştırılmasıyla tanındılar. Mesela zenginlerin ve fakirlerin, mutluların ve mutsuzların varolmasını isteyen tabiattır. Bu düzen içindedir, bu, düzenin Yaratıcısı tarafından istenilmiştir. Biz orada hiçbir şeye muktedir olamıyoruz. İşte bunun için, bu düzene şartsız bağımlılığı vazetmekte ve varolan bütün durumları meşru kabul etmekte sadece bir adım (pas) vardır. O aşıldı: "Toplum, geçmişte anlaşıldığı gibi, hayalperestlerin söyledikleri kadar çirkin (mal faite) değildir, zira o, olayların (choses) etkisiyle öyle oldu... Ve taksimi yapanın Tanrı'nın bizzat kendisi olduğu söylenebilir... Cumhuriyetçiler, Saint – Simoncular Tanrı'nın kararlarını değiştirecekler veya değiştirebilecekler mi?...."

Marx, Katoliklerin dışındaki inananların, Tanrı tarafından istenmiş olarak takdim ettikleri yerleşmiş bu düzene isyan ediyor. O, gerçekte, derin bir düzensizlik olan düzenin koruyucusu bu Tanrı'ya isyan ediyor. O tamamıyla haksız değildir ve onun eleştirileri, zorunlu olarak aynı plana yerleştirilememelerine rağmen bugün hâlâ kısmen geçerliktedirler.

II-Philippe'in, Tanrı'nın İspanyol olmasına çok doğal olarak (volontiers) inandığı için eleştirildiği söylenir. O'nun Fransız olduğunu düşünmüyoruz, fakat bir tartışmada, O'nun bizim yanımızda olduğuna ve bizim davamızın (cause) koruyucusu olduğuna inanıyoruz. Pratik olarak biz II. Philippe gibi düşünmekten oldukça uzak mıyız? Tanrı bizim ölçümüze, bizim duygularımıza indirgeniyor. Aşkımızı ve hatta ihanetimizi ona yüklüyoruz. O bizim yararlarımıza hizmet ediyor. Tanrı, Kilise ve Hıristiyan medeniyeti adına alınmış ne kadar tavırlar, ne kadar güdümlemeler vardır!

Haklarımız olarak isimlendirdiğimiz şeyi güvence altına almayı, bizi kayırdığı için, en iyi inandığımız sosyal bir düzeni devam ettirmeyi Tanrı'ya havale ediyoruz. "Tanrı'nın sırlı yolları", ansızın meydana gelen üzüntülü olayları açıklamak için hatırlatılmışlardır. Zaten yorum iki yüze sahiptir. Eğer üzüntü, "yanınızda olmayan başkasına ulaşırsa", onu

cezalandıran ve yoksun bırakan (châtier) Tanrı'dır. Eğer üzüntü bize ulaşırsa, bizi temizleyen bize aşkını gösteren Tanrı'dır. Ve eğer "Pis herif" (méchant) yeryüzünde mutlu ise, Tanrı ve biz ve, öbür dünyadaki en üstün hesaplaşmada, yaptığımızın karşılığına (revanche) sahip olacağız.

Bu karikatürde açıkladığımız (donner) Aziz ve Aşkın Tanrı, diğer tüm büyük peygamberlerin Tanrısı nerede? Mesih'in bize açıkladığı Peder, "iyilerin ve kötülerin üzerine güneşi doğduran, haklıların ve haksızların üzerine yağmur yağdıran Peder";[34] Oğlunu bize gönderen, "doğruları değil günahkarları isimlendirmeye gelmiş olan"[35] Tanrı; "bütün insanların kurtulmuş olmasını ve onların hakikatin bilgisine ulaşmasını isteyen Kurtarıcımız"[36] Tanrı ne hale geliyor? Biz Tanrı'yı hayâlî bir varlık yapıyoruz. Fakat eğer O, sadece süper bir insan olursa, artık o sadece bir ideal olur. Eğer O, iddia edilen haklarımızın teminatı ve kurulmuş düzenin savunucusu ise, meşru olarak bu haklara ve bu düzene yönetilen sistemlerden O'nu temizlemek nasıl olur? Eğer bu düzen bir yabancılaşma ise yabancılaştırılan güç olarak bu Tanrı nasıl düşünülecektir?

İnananın durumu güç ve korkunçtur. O sürekli bir arınma ister. Zorunlu arınma: Hakikî Allah'a iman, gerçek olarak yaşanmış olan bir iman, Marksizme geçerli tek cevaptır. Son devresinde Marksizm, bütün yabancılaşmaların kaldırılması ile insanın tam özgürlüğü olarak takdim ediliyor. "Hiçbir kimsenin etkinliklerin (activités) özel bir alanına sahip olmadığı, fakat hangi branştan olursa olsun olgunlaşabildiği komünist toplumda, toplum genel üretimi düzenliyor ve bana, bugün bunu, yarın şunu yapmanın, sabahleyin avlanmanın (chasser), öğleden sonra balık avlanmanın, akşamleyin hayvan beslemenin, hatta asla avcı, balıkçı, veya çoban veya eleştirmen olmaksızın tam kendi zevkime göre besinleri eleştirmenin

---

34 – Matt., 5/45.

35 – Marc, 2/17.

36 – I Timot., 2/3 – 4.

imkanını veriyor".[37] Mert saplantı (vision), Ütopik görüş! Bu durumun gerçekleşmesi yarın için kesin bile olsa, yarının bu insanının, bugünün insanlıktan uzak durumu (inhumain) üzerine dayanacağı geriye kalacaktır. Marksizm, bütün insanların kurtuluşu değildir. Biz Hıristiyanlar için insanın bu tam özgürlüğü, bu kurtuluşu, zamanların sonu ile örtüşür: O trinite içinde insanlığa girmiştir. O, Mesih içindeki Pederin bir eseridir. O, bütün insanların ve her şey ona boyun eğdirilmiş olduğu zaman, Tanrı'nın herkeste her şey olması amacıyla her şeyi O'na bağlayana boyun eğdirecek olan Mesih'deki her şeyin özetidir.[38] Aynı zamanda, inananınki kadar köle ve yabancılaşmış olan bugünün insanının Tanrı tarafından çağrılmış olduğunu ve onun için mümkün tek kurtuluşun varolduğunu doğruluyoruz: Bütün insanları Tanrı kurtarır. Aynı zamanda bu kurtuluşun güncel olduğunu, bugün gerçekleşiyor olduğunu doğruluyoruz?. Eğer Hakikat (Vérité); yapması gerektiği kadar hâlâ insanı kurtarmamışsa, ondan kendimizin sorumlu olduğunu yakından biliyoruz, çünkü gerçek inanan değiliz: Ekseriya Tanrı Hakikatinin (Vérité) değil, kendi hakikatimizin, daha ziyade gerçek Tanrı, bütün insanların ve her insanın Kurtarıcısının değil, yabancılaştıran bir putun (idole) şahidi oluyoruz.

---

[37] – Marx – Engels, İdeologie allemande, cité par DESROCHES signification du Marxisme, P.114.

[38] –Ephésiens, 1/10 et! Corinth, 15/28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EGZİSTANSİYALİST ATEİZM

Egzistansiyalizm karmaşık bir fenomendir.

O ilkin **bir felsefedir**; Sartre'la doğmuş olmayan bir felsefe: Felsefe tarihinde, Aziz Augustin ve Kierkegaard ile geçip giden tamamen existentiel (egzistansiyel) bir akım takip edilebilir. Egzistansiyalizmin modern formunun orijinalliği, bir ölçüde, şiddetli ve sataşkan ateizmden ibaret olacaktır. Bununla beraber her egzistansiyalizm ateist değildir: Diğerleri arasında Gabriel Marcel tarafından temsil edilmiş olan bir Hıristiyan egzistansiyalizm de vardır.

Sonra egzistansiyalizm **edebî bir fenomendir**: O, romanda, sinemada ve özellikle tiyatroda ifade edilir. Sartre hacimli bir felsefe eseri yazıyor: "L'Etre et le Néant", fakat aynı zamanda o bazı hikayeler ve kendi analizlerini halka yayan tiyatro piyesleri de yayımlıyor. Gabriel Marcel de, daha az bilinen bazı tiyatro piyesleri yayımladı. Somut varoluşa, personun orijinalliğine ve duruma daha çok önem verdikleri için, egzistansiyalistlerin, insanları duruma karşı hareket ettirmeyi ve tepki göstermeyi kendilerine müsaade eden sahneye doğru dönmeleri tamamen tabiîdir.

Nihayet egzistansiyalizm **bir moda oldu**: Belli bir varolmak, davranmak, yaşamak ve hatta giyinmek biçimi. Birkaç yıldan beri aşılmış, fakat kuşağı tamamen belirten moda: Bu asrın hastalığı idi. Sartre'ın tiyatro ve hikayeleri için ve daha genel bir şekilde egzistansiyalizm için, on beş yıldan beri, gösterilen hayranlıktan çok züppelik (snobisme) oldu. "Egzistansiyalist" terimi kötüye kullanıldı, o en beklenmedik kontekstlerde kullanılmış bulunuluyordu, Sartre'ın bizzat

kendisi bundan yakınıyor. "Geçenlerde bana bahsedilen bir bayan, sinirlilikle ağzından bayağı bir kelime kaçırdığı zaman özür dileyerek şöyle açıklıyor: Zannediyorum ki egzistansiyalist oluyorum"[1]

Biz burada bütün egzistansiyalizmi etüt etmeyeceğiz. Egzistansiyalist bakış noktasının özünü takdim etmekle yetineceğiz ve Tanrı'nın yokluğu (non – existence) lehine onun gösterdiği (Faire valoir) delilleri vereceğiz. Fransa'da ateist egzistansiyalizmin rahibi olan ve kendi ateizmini sadece teknik eserlerinde değil, fakat halka özgü bir form altında tiyatro ve hikayelerinde de geliştiren Sartre ile yetiniyoruz.

Onun sanatla ilgili eseri ve daha özellikle dramatik eseri başarılı oldu. Akıl, Sartre'in bu hususu zamanına uyarlamasını araştırmakla uğraşıyor. Sartre çağının ihtiyaçlarını, isteklerini ve arzularını anlamayı bildi: Savaştan sonra oldukça sıkıntılı, son derece çelişkilerle dolu, fakat zenginlikten noksan kalmayan bir çağ. O, bu nesle sorulan esas soruları keşfetmeyi bildi ve insanların günün problemlerini yeniden buldukları bir tiyatro kurdu. Başarısını sağlayan bu büyük zaman uyarlaması onun başarısızlığını da sağladı. Bu eser sadece bir on beş senelik zamana aittir. Ve şimdiden biz ondan, geçmiş (au passé) olarak bahsediyoruz. Bu onu artık geçerli olmayan ateizmin bir formu olarak ele almamız mı olacaktır? Hayır! Eğer bu ateizmin ifadesi Sartre ve onun nesline özgü ise, onun muhtevası hâlâ bugünün ateizmininkidir. Orejte ve Jupiter'in diyaloğu, Goetz'in yalancılığı (imposture) her zaman biraz vardır ve Tanrıyla ilişkilerimizde iffetsizliğe (impure) sahip olan şeyi, daha açık görmede bize yardım edebilirler.

---

[1] – L'existentialisme est un humanisme, Edit. Nagel, 1946, p.12.

EGZİSTANSİYALİST BAKIŞ NOKTASI

Bu ateizmi daha iyi yerleştirmek için, egzistansiyalizmin bütünüyle bir açıklamasını yapmaksızın, bu felsefi akımın genel çizgisini vermek zorunludur.

İnsanda, onu insanın genel tanımının objesi yapan ve öz olarak isimlendirdiğimiz bir şey vardır: Düşünen hayvan. Yine bu konuda, ayrıca yeterince önemli bir anlam farkı ile insanî tabiattan bahsediyoruz. Bir de insanda kendine özgü olan şey, onu böyle bir insan olup da falan başkası kılmayan şey vardır. Gerçekte her insan bu özü, insanın bu genel tanımı, kendi tarzına göre gerçekleştirir. O vardır ve o bu biçimde varolmakta tektir. O bütün insanlara benzer ve bununla beraber o, tektir ve hiçbir uygun tanıma girmez.

Öz ve varoluş. Kendi evrenini oluşturan bütün şeyler gibi, insanı ilgilendiren bütün problemler öz bakımından veya varoluş (existence) bakımından düşünülebilirler. Ağaç var, fakat bütün özel karakteristikleriyle böyle bir ağaç var. Üzerinde çok verimli gelişmeler yapabildiğim ölüm var ve "ölüyorum" ifadesi de var. Aileden, onun hakkından, onun ödevlerinden bahsedebiliyorum, fakat çok kesin, çok belirli böyle bir duruma güdümlü böyle bir aile var.

Düşünce daima şu iki uç arasında salınıyor: Öz (essence) ve varoluş (existence). O bazen öz üzerinde duruyor ve, misal olarak, insan cinsini inceliyor. O, bütün insanlar için geçerli, insan tabiatının kurucu ögelerini çıkartıyor. O zaman, soyutta kalan, bir bakıma insanın sırrını, somut durumunu, dünyadaki güdümünü, dünyada hazır oluşunu ihmal eden, bizzat insanın kendinden daha ziyade insanın idesini etüt eden bir "ÖZ" felsefesi tipine sahip olunuyor. Sonunda, insan, insan idesinden başka hiçbir şey olmuyor. Bu maksat, güncel hayatta, özellikle insanı bir dizi (série) birliği olarak düşünen yönetimde, felsefi nazariyelerin dışında bulunuyor.

Düşünce bazen de tabiatı ve özü belirsizlikte bırakarak, varoluş üzerinde, kendi sırrı, kendi dramı, kendi alın yazısı ile insan üzerinde duruyor. Bu özü inkar etmeksizin, düşünce varoluş üzerinde ısrar ediyor. O zaman da bir varoluş felsefesi tipine sahip olunuyor. Sartre bu görüş noktasını uç sınırına kadar götürüyor ve varoluştan önce özü inkar edinceye kadar gidiyor. "... İnsan ilkin varoluyor, birbiriyle karşılaşıyor, dünyada birdenbire beliriyor ve sonra tanımlanıyor. Egzistansiyalizmin anladığı insan böyledir, eğer o tanımlanabilir değilse, ilkin bu hiçbir şey değildir. O ancak daha sonra varolacaktır, ve o, olacağı gibi olacaktır. Böylece, onu anlamak için Tanrı olmadığı için insan tabiatı yoktur. İnsan sadece anlaşıldığı gibi değil, fakat istenildiği gibidir, ve varoluştan sonra, varoluşa doğru bu atılımdan (élan) sonra, anlaşıldığı ve istenildiği gibidir; insan oluşmasından başka hiçbir şey değildir.... İlkin insanın varolduğunu, yani geleceğe doğru atılan şeyin, geleceğe atıldığının şuurunda olan insanın önce varolduğunu söylemek istiyoruz. İlkin insan bir projedir... bu projede önceden yapılması gereken hiçbir şey yoktur."[2]

O halde Sartre için, orijinal tarzda, falan bireyde gerçekleşen insanî tabiat yoktur. İlkin insan saf bir var olan, bir özellik, bir proje, geleceğe doğru bir atılımdır; ve daha sonra ancak bu veya ötekidir. O, kendi özünü meydana getirir. O, dünyaya atılarak, güdümlenerek, savaşarak belirir ve ölmediği müddetçe tanım açık kalır. Ölümden önce bir insanın ne olduğunu hiç kimse söyleyemez. "Huis Clos" (Gizli Oturum) da Inés, Garcin'e şöyle diyor: "Daima ya çok erken veya çok geç ölünür. Ve bununla beraber hayat orada tanımlanmıştır; çizgi çizilmiştir, toplamayı yapmak gerekir. Sen hayatından başka hiçbir şey değilsin".[3]

Bu varoluşu, bu projeyi Sartre hürriyet olarak isimlendiriyor. İnsan hürriyete sahip değildir, o kendi hürriyetidir: "Les Mouches" (sinekler)'de Oreste "ben kendi

---

[2] – Ibid, p.21 – 22 – 23.

[3] – Huis – Clos, scéne V.

hürriyetimimdir" diyor. Hür, insan bütünüyle odur; her şeyden hür, hür olmak hariç: "Biz seçen bir hürriyetiz, fakat hür olmayı seçmiyoruz: Hür olmaya mecburuz".[4] Bu hürriyetin her fiilden önce varolmadığını yine belirtiyoruz: "Hürriyet seçimlerinde önceden varolan çıplak bir güç değildir. O bir şey yapmada birden bire görünmesiyle belirir".[5] İnsan hürriyettir. Bu hürriyet, ancak eylemde varolur. O halde insan, eyleminin dışında hiçbir şey değildir. İnsan realitesi ilkin yoktur ve sonra hareket eder (agir). İnsan realitesi için varolmak, hareket etmek ve hareketi bırakmaktır, varolmayı bırakmaktır.[6]

İnsan kendi kendini yetiştirir ve onun kendi kendini yetiştirmesinden başka hiçbir şey yoktur. Bundan şu sonuç çıkar ki insan bütün hayatından sorumludur. "Korkak (lâche) kendini korkak yetiştirir, kahraman kendini kahraman yetiştirir; korkağın artık korkak olmaması için ve kahramanın da bir kahraman olmayı bırakması için daima imkan vardır".[7] İnsan sadece bizzat kendinden, kendi hayatında sorumlu değil, fakat o yine bütün insanlıktan sorumludur: "Bizim sorumluluğumuz, onu tahmin edebileceğimizden çok daha büyüktür, zira o bütün insanlığı bağlar... kendimi seçerek, insanı seçiyorum".[8]

Bu kısa (rapide) işaretler zorunlu idi. Şimdiden Sartre ateizminin yerleştiği yeri şöyle böyle görüyoruz. İnsan, kendi hürriyeti, mutlak, özlerin yaratıcısı hürriyettir. O zamandan itibaren artık Tanrıya yer yoktur. "Eğer tanrı varsa, insan yokluktur; eğer insan varsa...." Goetz cümlesini tamamlamıyor.

---

4 – L'Etre et le Néant, Edit. N.R.F. 1948, p.565.
5 – İbid., p.566.
6 – İbid., p.555 – 556.
7 – L'existentialisme est un humanisme, op. Cit., p.62.
8 – Ibid., p.26 – 27.

SARTRE'İN ATEİZMİ

a-Tanrı'nın Ölümü

Nietzsche'den sonra Nietzsche gibi, Sartre da Tanrı'nın ölümünü ilan ediyor. "Le Diable et le Bon Dieu" (Şeytan ve Yüce Allah) isimli piyesin sonunda, aşağı yukarı Pascal'ı taklit eden Goetz şöyle bağırıyor: "Heinrich, dikkate değer bir şeytanlığı sana tanıtacağım: Tanrı yoktur. O yoktur. Sevinç, sevinç gözyaşları! Allaaa. Deli! Çarpma: Ben bizi özgürleştiriyorum. Artık ne cennet ne cehennem: Dünyadan başka bir şey yoktur". Ve daha uzakta, Hilda'da, o şöyle tekrar ediyor: "Tanrı ölmüştür... Tanrının ölmüş olduğunu size söylüyorum...".[9] Daha önce "Les Mouches" (Sinekler) de şöyle deniyor: Jupiter, Oreste'de, kendi çöküşünü haber veren (sonne) kimseyi biliyordu: "Pekâlâ, Oreste, bütün bunlar öngörülmüştü. Bir insan benim çöküşümü (crépuscule) anons etmeye gelmek mecburiyetinde idi. O halde bu sensin. Dün, senin genç kız çehreni görerek ona kim inanmış olacaktı?"[10]

Sartre'ın bütün eseri Tanrı'nın inkarı, açık kesin ve kestirip atan (tranchant) bir inkardır. "Oreste, ben seni yarattım ve her şeyi yarattım: Bak. Asla birbiriyle çarpışmaksızın nizam halinde dönen bu gezegenleri gör: Adalete göre, oradaki akışı düzenleyen benim. Sferlerin ahengini, semanın dört köşesine serpilmiş olan mineral lütfunun (grâce minéral) bu dev şarkısını işit. Cinsler benim tarafımdan takdim edilirler, insanın daima bir insan doğurmasını ve eniğin (le petit du chien) bir köpek olmasını ben emrettim, benim tarafımdan deniz dalgalarının (marées) tatlı dili (douce langue) kumu yalamaya geliyor ve sabit saatte geri çekiliyor. Bitkileri ben büyütüyorum, ve benim esintim (souffle) çiçek tozunun sarı bulutlarına, yerin etrafında rehberlik ediyor. Sen sende değilsin, gasp (intrus); sen dünyada ete batmış kıymık, derebeyine ait ormanda kaçak avcı gibisin:

---

[9] – Le Diable et le Bon Dieu, 10 tabeau, scéne IV et V.
[10] – Les Mouches, acte III, scéne II.

Zira dünya güzeldir; onu ben irademe göre yarattım ve Ben en iyiyim. Fakat sen kötülük yaptın ve şeyler seni şaşırtıcı (pétrifiées) sesleriyle suçluyorlar: İyilik her tarafta vardır bu, mürver ağacının (sureau) omuriliği, kaynağın serinliği, çakmak taşının tanesi, taşın ağırlığıdır; sen onu ateşin ve aydınlığın tabiatında bulacaksın, bizzat kendi vücudun sana ihanet ediyor, zira o benim buyruklarıma (prescriptions) uyuyor. İyilik senin dışında, sendedir: O, bir yanlış olarak sana nüfuz ediyor, o, bir dağ olarak seni eziyor, o, bir deniz olarak seni taşıyor ve seni yuvarlıyor; kötü girişimlerin başarısına müsaade eden O'dur, zira o, mumların aydınlığı, kılıcının sertliği, kolundaki güç oldu. Ve son derece güvendiğin Kötülük, varlığın bir yansısı, gizli bir yol, hatta varoluşu İyilikle desteklenen yanıltıcı bir hayal oluyor. Bizzat kendine dön, Oreste... Hatanı tanı... Veya annenin senin önünde çekilmeyişi, kaynakların yolunun üzerinde kurumayışları, taşların ve kayaların yolunun dışında yuvarlanmayışları ve toprağın ayaklarının altında ezilmeyişi şüphesi"[11].

İşte, Tanrı'nın varoluşunun "delillerini" kozalite ve evrenin düzeniyle yeniden ele alışlar. Bu delillendirmeye Oreste kesin bir ret ile cevap veriyor: "Ne kadar da ufalanıyor! Kayalar beni mahkum etsin ve güzergahimdeki bitkiler solsunlar; senin evreninin tümü beni haksız bulmaya yetmeyecektir. Sen Tanrıların kralı, taşların ve yıldızların kralı, deniz dalgalarının kralı Jupitersin. Fakat sen insanların kralı değilsin".

Sartre, Tanrı'nın varolmayışının temel iki delilini bize veriyor: Tanrı kavramı kendi içinde çelişkilidir; hür insanın varoluşu, Tanrı'nın varoluşuyla uyuşmazdır.

b-Tanrı Fikri Çelişkilidir

Evren "sakin" nesneler ve objelerle oluşmuştur. Bu nesneler varolan şeylerdir ve fazla hiçbir şey yoktur. Onlar

---

[11] – Ibid., acte III, scéne II.

orada tamamen tabiî olarak, yoğun bir şekilde, "kendi kendine kösteklenmiş ve tombullaşmış olarak" vardırlar. Bu, Sartre'in "**en – soi**" (kendinde şey) diye isimlendirdiği şeylerdir. Bu varlık o denli kendisi ile aynı oluyor, o denli kendinde hazır oluyor ki kendi (soi), yerini mutlak özdeşliğe bırakmak için gözden kayboluyor.[12] Onda, ilişkiye müsaade edecek olan hiçbir çatlak, hiçbir kendisiyle uyuşmama yoktur. O kendine göre değil, o kendidir. O halde o kendine göre donuktur. O olduğu şeydir"[13] O "ne aktiflik, ne de pasiflik" tir, ve diğerleriyle hiçbir ilişkiye de sahip değildir. O halde o, Tanrı tarafından yaratılmış olamaz, zira o artık kendinde (en – soi) olmayacaktır. Ve "o, Tanrı tarafından yaratılmış olsa bile, kendinde varlık yaratılış ile açıklanamaz olacaktır, çünkü o, varlığını bunun ötesinde alıyor".[14] O bizzat kendi başına yaratılamıyor zira bu durum onun bizzat kendinden önce olmasını gerektirecektir. O vardır; bu hususta söylenecek şeyin hepsi budur. O hiçbir anlama sahip değildir.

Nesnelerin bağrından, söylediğimiz gibi, hürriyet olan, yani hayır diyebilen; şuurun, kendisiyle maddeyi düşünerek ondan kurtulduğu düşünce fiili (néantisation) imkanı olan insan gerçekliği ortaya çıkıyor. Gerçekten insan hürdür, çünkü o, durmaksızın geçmişine "hayır" diyebiliyor ve aynı jestleri bıkmadan tekrar etmeyebiliyor, aynı eylemi ortaya koyabiliyor; insan hürdür çünkü o, her determinizme "hayır" diyebiliyor ve hürriyetini uygulamaya müsaade eden nesneler arasında bir nesne olmayı reddedebiliyor; nihayet insan hürdür, çünkü o, kendini gözeten başkalarına ve durmaksızın, kendini etiketleyene, kendini tanımlayana, kendini bir kategoriye girdirene, tek kelimeyle kendinin orijinal fışkırmasına engel olana hayır diyebiliyor. Bu insan gerçeği, Sartre'ın onu isimlendirdiği gibi şuurdur, veya "**pour – sois**" (kendisi için" dir. Ve yine orada şuur, olumsuzluk olarak kendini gösteriyor. "İnsan gerçeği tamamen bomboştur, o hiçbir muhtevaya sahip

---

12 – Etre et Néant, op. Cit., p.118.
13 – Ibid., p.32 – 33.
14 – Ibid., p.32.

değildir"[15] O, yoktur ve şuur gibi ancak bir inkarda varolur. O zaman **en – soi** (kendinde), tam, yoğun, bizzat kendine özdeş, bizzat kendisinin aynı olan bir varlıktır, **pour – soi** (kendisi için) ise, bir "varlığın basıncından kurtulma", "kendine (soi) göre varlıktan ayrılıp uzaklaşma", kendinin (soi), kendinde (à soi) hazır oluşuna müsaade eden bir ayrılıp uzaklaşmadır.[16]

Şuur ancak, herhangi bir şeyin şuuru olarak varolur ve o, şuuru olduğu şeyi inkar ederek ancak kendine ulaşır. O yokluktur ve (yok olmayı, ortadan kaldırmayı ifade etmek istemeyen) kendinde şeyden kurtulmanın şuuru fiilidir. En – soi (kendinde şey) varolan bir nesne olup başka hiçbir şey değildir, pour – soi (kendisi için) varolduğu şey olmama gücüdür. Ben inananım, fakat inancım değilim. Kendimi inancıma özdeşleştirmeyi reddettiğim ölçüde inanan oluyorum. Aynı zamanda **pour – soi** (kendisi için), varolmadığı şey olmanın gücüdür. Ben, inkar ettiğim düşüncede ancak kendimin şuuruna varıyorum. Bu masadan aldığım şuurda kendimi, bu masa olmayan olarak, onun dışında olarak yakalıyorum. Onu hiçleştiriyorum (néantiser); onu bir hiçlik gömleğiyle (manchon) sarıyorum (entourer). Fakat bu masanın şuuru olduğum fiilde ancak şuur olarak kendimi yakalıyorum.

Şuur bir kasıtlılıktır. Daima bir şeyin şuurunda olduğu için, sürekli kendine doğru yansıtılmış olduğu kendinde (en – soi) ile ancak varoluyor. Bu projede, kendisi için (pour – soi), birleşmek arzusu, bizzat kendisiyle aynı olmak arzusu ile sık rastlaşıyor. Başka bir deyişle o, **en – soi** (kendinde) olmayı isteyecektir. "İnsanî gerçeklik varoluşa gelişinde, tamamlanmamış bir varlık olarak kendini yakalıyor. O, noksan kaldığı eşsiz bütünlük karşısında, var olmayan olarak var olan gibi, kendini yakalıyor ve o, var olmama formu altında, olduğu gibi var olandır. İnsanî gerçeklik, asla verilmemiş olan kendinde (soi) ile aydınlığa doğru devamlı bir aşmadır"[17]. Orada, insanı

---

15 – Ibid., p.17 – 18.
16 – Ibid., p.119.
17 – Ibid., p.133.

kendine çekmeye devam eden bir ideal vardır. Bu ideali, dinler Tanrı diye isimlendiriyorlar. Fakat aşkınlıktan hiçbir şeye sahip olmayan bir Tanrı söz konusudur, " O, insanî gerçekliğin kalbindedir, O bütünlük olarak sadece bu realitedir." [18] "Böylece, insanî gerçekliğin temel projesini en iyi uygun kılan şeyin, insanın Tanrı olmayı düşünen varlık olması olduğu söylenebilir. Sonunda bazıları düşünülmüş dinin ayinleri (rites) ve mitosları olabilirler, Tanrı ilkin, yüce ve temel projesinde onu açıklayan ve onu belirleyen şey olarak insanın "kalbinde hissedilir". Ve eğer insan Tanrı varlığının preontolojik bir anlayışına sahipse bu, ne tabiatın büyük manzaraları, ne de ona verilmiş olan toplumun gücüdür: Fakat değer ve aşkınlığın en yüce amacı olan Tanrı, insanın kendini varolduğu şey olarak ilan etmesinden itibaren devamlı bir sınırı temsil ediyor. İnsan olmak, Tanrı olmaya yönelmektir; veya eğer tercih edilirse insan, öz itibariyle Tanrı olmak arzusudur.[19] Mesela Marx'a cevap vermek için bu doğrulamayı bir yana kaydetmek gerekir.

Fakat Sartre için bu ideal boştur ve bu arzu objesizdir. İnsan olmanın yansıttığı bu Tanrı imkansızdır, zira Tanrı kavramı çelişmelidir. Tanrı'nın varoluşunu bilmek (reconnaître), gerçekte Kendindenin (en – soi) varoluşunu kendisi için (pour – soi) olarak, kendisiyle tamamıyla aynı olan bir varlığın varoluşunu doğrulamaktır. – (Bu, onun mutlak olabildiği tek şarta aittir) – ve aynı zamanda o, kendinin (soi) şuurunda olacağı için bizzat kendisiyle aynı olmayan, kendine (soi) göre olmanın bir ayrılmayı (décollement) gerektirdiği varoluşu doğrulamaktır. Eğer Tanrı kendinde (en – soi) olarak varsa kendisi için (pour – soi) olamaz: Artık O sadece, anlamsız, evrenle ilişkisiz, hiçbir şekilde etkisi olmayan bir şey, bir objedir. Eğer O, kendisi için (pour – soi) olarak varolsaydı, kendisi için (pour – soi) olarak varolmayı kendine veren kendinde (en – soi) ye atılmış olurdu. O halde o artık Tanrı değildir. Tanrı ancak insanın kalbinde var olur, ve o, bir ideal olarak, yararsız bir tutku olarak var olur. "Böylece insanın

---

[18] – Ibid., p.133.
[19] – Ibid., p.653.

tutkusu, Mesihinki ile ters çevriliyor, zira Tanrı'nın doğması için insan, insan olarak kendini kaybediyor. Fakat Tanrı fikri çelişkilidir ve biz kendimizi boş yere kaybediyoruz; insan yararsız bir tutkudur".[20]

Sartre'ın ateizminin amacı insanı, kötü niyetli olan bu hayalî takipten (poursuite) kurtarmaktır. İnsan kendini olduğu gibi kabul etmek mecburiyetindedir: Nesneler dünyasına atılmış ve kendisiyle aynı olmayı, kendinde (en – soi) ile birleşmeye elverişsiz bir şuur, durmaksızın kendini dünyadan, başkalarından ve bizzat kendinden kurtaran ve bu kurtarmada ancak var olan bir hürriyet. Goetz kötülüğün tecrübesini yaptı. O, kötülük için kötülük yaptı. İyilik havarisi olunamayacağına bahse girildiği zaman o, inanç değiştiriyor. O topraklarını fakirlere veriyor, ibadet ediyor. Bir hastayı kurtarmak için o, Mesih'ten mucize göstermesini istiyor: Tanrı sessiz kalıyor. O zaman onun yalancılığı patlıyor, yalandan izler yapıyor. Kötü niyet iman oluyor, fakat Sartre'ın tasarladığı gibi bir iman, daima kötü niyet olan bir iman. O kendini çileye veriyor. Tanrı'nın sessizliği daima yeterince derindir. O zaman bu onun gerçek ateizme bir dönüşü (conversion) oluyor: "Tanrı'ya yalvarıyordum, ısrarla bir işaret istiyordum, semaya mesajlar gönderiyordum: Cevap yok. Sema ismime dek bilmiyor. Her an, Tanrı nazarında muktedir olabildiğim şeyi kendi kendime soruyordum. Şimdi, cevabı biliyorum: Hiçbir şey. Tanrı beni görmüyor, Tanrı beni işitmiyor, Tanrı beni tanımıyor. Başımızın üstündeki bu boşluğu görüyorsun, işte bu Tanrıdır. Kapıdaki gediği görüyor musun? Bu da Tanrıdır. Yerdeki deliği görüyor musun? Yine bu da Tanrıdır. Sessizlik, işte Tanrı budur. Yokluk, yine Tanrıdır. Tanrı insanın yalnızlığıdır. Sadece ben varoluyorum: Kötülüğe tek başıma karar verdim; İyiyi de tek başıma ben icat ettim. Hile yapan benim, mucizeler yapan da benim, bugün kendimi suçlayan benim, kendimi suçsuz gören de yalnızca benim, ben insanım. Eğer tanrı varsa insan hiçtir (néant)..." O'nun için tek çıkış yolu kalıyor: İnsan

---

[20] – Ibid., p.708.

rolünü oynamak; o insanların, sonu savaşa varan komutunu yeniden alacaktır. Öldürmeye rıza gösteriyor, o, kendini öldürtecek, fakat hiç kimseyi ölüme göndermeyecek: "Şu anda ölmenin ne demek olduğunu biliyorum. Natsy, başka hiçbir şey, hiçbir şey yoktur; biz sadece hayatımıza sahibiz".

"Şeytan ve Güzel Tanrı" (Le Diable et le Bon Dieu), Tanrı'nın var olmayışını ispatlamaya çalışan bir piyes değildir. Özellikle Goetz'in, Tanrı'dan mucize göstermesini istediği sahneye başvurulduğu zaman (invoquant), kötü niyetin karşı savunusuna düştüğü için Sartre'a kızılır. Bu sahne aşırılığıyla kızdırıyor, fakat piyesin bütünün oluşumuna hakim olununca (stuée), bu sahne ancak anlaşılıyor. Burada Goetz yalancılığın doruğuna ulaşıyor. O, tedrici olarak kendisiyle birleştiği için personajı oynamaya çağıran ve onu tam kötü niyeti yaşamaya götüren fiili ortaya koyuyor. Öyle görünüyor ki, "Şeytan ve Güzel Tanrı'yı; insanı, **pour – soi** (kendisi için) amacıyla, **en – soi** (kendinde)nin idealini takip etmek için boşuna soluk tüketen yararsız bir tutku olarak keşfeden insanın "manevi yolu" gibi anlamak gerekir. Bu sözle piyes, daha yukarda zikrettiğimiz "Varlık ve Hiçlik" in sayfasının bir açıklaması gibi görünüyor. Bu, ne kötülükte, ne iyilikte, ne de insanın kendini bulduğu Tanrı'da vardır, fakat bilgide, "yararsız tutku olan" insanın özel durumunun semaya yükselmesinde (assomption) vardır. "İnsanın bizzat kendini bulması, Tanrı'nın varoluşunun geçerli bir delili olduğu için, onu kendinden hiç kimsenin gizleyemeyeceğine inanması gerekir".[22] Biricik iman buradadır, diğer kalanın tümü kötü niyettir. – Eğer kurtuluştan bahsedilirse – tek kurtuluş buradadır, diğer kalanın tümü, gerçek dışıdır. Goetz, Tanrı'yı araştırmayı istemekte kayboldu, çünkü Tanrı, insanın takip ettiği bir idealdir sadece, ve bu ideal, kendi başına çelişki olduğu için, imkansızdır. O sadece insanlık rolü oynayarak bulunur. [22 bis]

---

22 – L'existentialisme est un humanisme, op., cit., p.95.

22 bis – Bakınız Esprit, novembre 1951, p.711, L diable et le Bon Dieu'un şahane analizi, par Paul RICCEUR.

c-"Eğer Tanrı Varsa, İnsan Yoktur..."

Sadece Tanrı kavramı çelişkili değildir, fakat Tanrı – insan ilişkisi de çelişkilidir. Delillendirme basittir: Eğer Tanrı varoluyorsa, insan varlığıyla ona benzer, ve Tanrı fikrini insan üzerinde gerçekleştirir. O artık hür olmaz. O, eşyalar arasında sadece bir şeydir. Fakat biz insanın hür olduğunu ve onun özlerini kendisinin yarattığını gördük. O halde Tanrı varolmaz. "Sineklere" geri dönelim ve yukarda zikredilen Jupiter ile Oreste arasındaki diyalogun devamını okumaya devam edelim:

JUPİTER – "Ben senin Kralın değilim, iffetsiz yumurta. O halde seni kim yarattı?

ORSTE – Sen, fakat beni hür olarak yaratman gerekmiyordu.

JUPİTER – Sana hürriyetini, bana hizmet etmen için verdim.

ORESTE – Olabilir, fakat o, sana karşı çevriliyor ve biz ne beriki ne de öteki için hiçbir şeye muktedir olamıyoruz.

JUPİTER – Nihayet, işte özür dilemek.

ORESTE – Özür dilemiyorum.

JUPİTER – Gerçekten mi? Senin kendi kendine bahsettiğin bu hürriyetin bir özür dilemeye çok benzediğini biliyor musun?

ORESTE – Ben ne efendi, ne de köleyim, Jupiter. Ben hürriyetimin kendisiyim! Beni yarattığın andan itibaren sana ait olmayı bıraktım".

Piyesin kanıtı biliniyor. Oreste, babasını öldüren, annesiyle evlenmiş ve Argos tahtına çıkmış olan Egysthe tarafından mahkum edilmiş küçük bir çocuk. O mutlu bir şekilde ölümden kaçıp kurtuldu. Büyüdüğü zaman Oreste,

Agamemnon'un oğlu olduğunu ve Argos tahtının meşru mirasçısı olduğunu öğreniyor. Pedegogunun eşliğinde vatanına geri geliyor. O, henüz bir şey değil, bu anlamda henüz bir etki etmeyen, kendine öğretilen ilkelerle yetinen bir kimse. Oreste, Argos insanlarının suçluluğa, vicdan azabına daldıklarını görünce yeniden gitmeyi düşünüyor. Kendine hayatını anlatan kız kardeşi Electre aniden geliyor. O, kendini gerçekten alın yazısı hakkında uyandırıyor. O uykuya dalacak, çıkmaza girecektir (s'enliser). Şimdi dünyadaki durumunu bildiği için hür olarak seçim yapmaya mahkumdur. Oreste, kendi kendini seçmeye mahkumdur. O geri çekilmiyor. O, Egysthe'i öldürüyor. O, annesini öldürüyor. O, kendini Oreste yapan fiilini, kendini hür bir insan yapan fiilini ortaya koyuyor. "Ben hürüm, Electre; hürriyet, yıldırım gibi benim üzerime atıldı.... Henüz daha dün yerde tesadüfî yürüyordum, ve binlerce mesafe ayaklarımın altında geçiveriyordu, zira onlar başkasına aittirler. Onların hepsini ödünç almıştım... Fakat onların hiçbiri bana ait değildi. Bugün artık onlardan sadece bir tanesi var, ve onun nereye götürdüğünü Tanrı biliyor: Fakat bu benim yolumdur...."[23]

Jupiter, pişman olmaya çağıran Oreste'in yanında müdahale ediyor. Oreste reddediyor. Pişman olmak, onun fiilini Tanrı tarafından, toplum tarafından, ahlâk tarafından zorunlu kılınmış bir nitelik olarak tanımak olacaktır. Bu artık, onun fiili olmayacaktır. Pişman olmak, bu fiili bütün olarak yüklenmeyi ve Sartre'ın bu çeşit bireylere ayırdığı ifadeyi kullanmak için korkak (lâche), "Pis herif" (salaud) olmayı reddetmek olacaktır. Jupiter, Electre tarafından çok beğeniliyor. Electre o korkuyor, susuyor, pişman oluyor: "İmdat, Tanrıların ve insanların kralı, benim kralım Jupiter, beni kollarının arasına al, beni taşı, beni koru. Senin Kanununu takip edeceğim, senin kölen ve senin eşyan olacağım, dizlerine kapanacağım. Beni sineklerine karşı, kardeşime karşı, bizzat kendime karşı koru, beni yalnız bırakma, ben bütün hayatımı günah ödemeye (expiation)

---

[23] – Les Mouches, acte II, scéne VIII.

adayacağım. Kendimi düşünüyorum. Jupiter, kendimi düşünüyorum".[24] Electre, işkence ve ceza içinde bitkin hale gelmiş Argienlilerin anonim kalabalığıyla yeniden birleşecektir. O, Jupiter'e imanında bir sığınak ve bir bahane buluyor, fakat bu, hürriyeti pahasına oluyor.

Sartre'a göre insan işte bu. İnsan, tam ve mutlak olan bir fiilde gerçekleşen bu hürriyet ve kendi hürriyetidir. Hürriyet, insanlar ve nesneler dünyasında "yokluğun" bir akını (irruption) dır. Mademki insan böylece belirleniyor, Tanrı varolamıyor, zira O'nun varoluşu, bu hürriyetin inkarı olacaktır. Gerçekten eğer insan Tanrı tarafından yaratılmışsa, o düşünülmüş, istenilmiş, bir maksat, gerçekleştirilecek bir amaç için varoluşa çağrılmıştır. İnsan varoluşundan önce gelen bir öze, kendisine uygun düşmek mecburiyetinde olduğu bir öze sahiptir. O, bitkinin bitki biçiminde oluşu gibi, "bezelye idealine uygun olarak dizilmiş olan bezelyeler gibi, veya turşuluk salatalığın, turşuluk salatalık özüne katılması gibi" bu amaca göre dizilir. Fakat insan hürdür: Hayatını bizzat kendisi yaratır, alın yazısını kendisi oluşturur (forger) ve bütünüyle Tanrı'yı beklemez. Eğer Tanrı, insan karşısında devam ettirilirse, bir hürriyet karşısından yüce bir hürriyet devam ettirilirse o zaman iki şeyden biri olur: Ya Tanrı varolur ve insan sadece, hürriyeti oynayan bir kukla olur, o zaman insan hiçbir şeydir, o varolmaz; veya insan varolur, hür olur ve o zaman da yok olan Tanrı'dır. Seçmek gerekir. Sartre seçiyor ve seçiminin nedenlerini bir fenomenolojik analiz, kendini, insanı mutlak bir hürriyet olarak belirtmeye götüren bu analiz üzerine kuruyor.

Sartre, başka bir form altında aynı temayı yeniden ele alıyor. İnsan kendisi için (pour – soi) dir. O aynı zamanda başkası içindir (pour autruit) de. O, başkalarının bakışı altında yaşıyor, ve o gözetilmiş olmayı seviyor. Bu bakış (regard), ona kendini daha iyi tanımayı sağlıyor. Oreste'ye bizzat kendini açıklayan Electre'dir. Bana bakan bu başkasına, sıra bana

[24] – Ibid., acte III, scéne IV.

geldiğinde ben bakıyorum ve tamamen ikimiz bulunursak, üçüncü bir şahıs tarafından biz gözetiliyoruz, bu durum "bizim" (nous) kategorisi gibi görünüyor. "Biz, başkalarının nazarında ancak biz oluruz, ve başkalarının bakışından itibaren kendimizi biz olarak yükleniriz".[25] Başkasının bu bakışı ne kadar avantaja sahip olursa olsun, yakışık da almıyor. O beni seçiyor. O, benim fiilimi, gerçekten, benim fiilim olmayı bırakan fiilimi sırayla kaydediyor (cataloguer); bu fiili hiçbir kimse nitelemek hakkına sahip değildir, sonra o tek ve bana aittir. Bana bakan diğeri beni, filan veya falan kategoride tasnifliyor; Korkaklarınki, kahramanlarınki... o zaman kendim tek ve orijinal olduğum için kendimi sınıflandıramıyorum. Sartre'ın "cehennem, bu başkalarıdır" diyebildiği anlam budur. Fakat, bu bakışı aşabiliyorum. İlk defa onu yükleniyorum, onu daha sonra inkar ediyorum. Hürriyetimi kurtarmak için kaçınılmaz inkar. Kendisi için (pour – soi) ancak, başkası içinin (pour – autrui) daimî bir inkarında kurtulur.[26]

Eğer Tanrı varolursa, O ancak "başkasının en özlü kısmı" (quintessence), asla kendisi başkası için olmaksızın, sonuna kadar götürülmüş başkası kavramıdır. Gerçekten o bana bakıyor ve o bize bakıyor fakat, sıra bana gelince ben ona bakamıyorum. O halde ben onların gözünde bir objeyim, bir başkası içinim ve kendimi kurtarmam mümkün değildir. Eğer Tanrı varsa, bizzat ben varolmam, ben bir kendisi için olamam, ben ebediyyen bir başkası için (pour – autruit) olacağımdır. Fakat Tanrı yoktur. Mademki kendisi için (pour – soi) olarak insan vardır, o zaman Tanrı varolamaz.[27]

---

25 – L'Etre et Le Neant, op. Cit., p.494.

26 – Ibid., p.242.

27 – Ibid., p.282 et 324.

EGZİSTANSİYALİST ATEİZMİN ELEŞTİRİSİ

Sartre'a cevap vermek gerekir mi? Tek bir cevap yeter: Onun reddettiği Tanrı'nın, gerçek Tanrı ile hiçbir ilgisi yoktur. Dramatik eserlerinde, hikayelerinde Sartre kolay kısımları sunuyor: İnsanlara ihanet eden ve onların suçluluklarının anormal mübalağasından hoşlanan "Sineklerin" Jupiteri, bu yalancının katılımlarına (injonction) sessiz kalan Goetz, Tanrı, gerçek olarak ciddiye almamız için çok karikatürleştirilmiş hayallerdir. Sonunda düzenli olarak Tanrı'nın inkarına ulaşan "Varlık ve Hiçlik" in uzun felsefî analizleri Tanrı'nın yokluğunu, fakat üstün bir insanı bize takdim ediyorlar.

a-Sartre'ın Tanrısı Sadece Üstün Bir İnsandır

Eğer Tanrı varsa, o ancak kendinde, kendisi için olabilir; fakat sentez çelişkidir. Eserleri boyunca daima aynı olan Sartre'ın, delil getirmesini yakalıyoruz. O daima kendindenin (en – soi) ve sonuna kadar götürdüğü kendisi içinin (pour – soi) tasvirinden hareket ediyor. Fakat kendinde (en – soi) nedir? Bunun, tam varlık, tam olarak bizzat kendi ile aynı olan varlık olduğunu gördük. Bu maddî varlıktır, bu bir nesnedir. Kendisi için (pour – soi), şuur, sadece hiçlik ve hiçleştirme gücüdür, bu, kendisi ile (soi – méme) aynı olmayan varlıktır. Kurulmuş bu kavramları en az saflaştırmadan geçirmeksizin Sartre, onları Tanrı'ya tatbik ediyor. Fakat burada bütün teknolojinin reddettiği bir yöntem (procédé) vardır. Tanrı diye bahsedilen her şey, doğrulanmış ve hemen inkar edilmiş olmalıdır. Tanrı kendinde (en – soi) dir, fakat yaratılmış kendinde (en – soi) biçiminde değildir. Tanrı şuurdur, fakat o insan şuuru değildir. Tanrı Pederdir, fakat o, insanlar biçiminde değildir. Eğer Tanrı'nın şuuru mümkün ise, o sadece analojik olabilir. Tanrı'dan bahsedildiği zaman, bütün teoloji ve mistik inanç gibi Aziz Thomas'ın devamlı kullandıkları "via negationis" (inkar etme yolu) i asla unutmamak gerekir. "Aziz Jean de la Croix şöyle yazıyor: Bu dünyada Tanrı'yı, varolmadığından daha çok

varolduğu için bildiğimiz kesindir".[28] Bize Tanrı'dan, O'nun sırrından bir şeyler söyleyecek kavramlarımızın kapasitesini, fakat aynı zamanda Tanrı'nın her kavramın, her tanımlamanın, her hayalin ötesinde olduğunu doğrulamak gerekiyor. Francis Jeanson'un "La foi d'un incroyant" (Bir inanmayanın İmanı) isimli eserinde, aynı zamanda aşkın ve içkin Tanrı bilgisinin mecbur bıraktığı bu yol hakkında kendini son derece hakir görmesine şaşılıyor.[29]

Sartre'ın bize sunduğu başkası için (pour – autrui) kavramının analizi, kendinde (en – soi) ve kendisi için (pour – soi) in zayıflığından zarar görüyor. "Eğer Tanrı varsa, O, sadece son sınırına kadar götürülmüş başkası (d'autrui) kavramıdır". Pekâlâ hayır! Tanrı son sınırına kadar götürülmüş insan değildir. Kesin olarak O, insan olmayan Mutlak – Başkası'dır. Sartre'da sadece, beni gözeten ve beni bir başkası için (pour – autrui) haline çeviren başkası vardır. O sadece dünyanın dışında da yerleşmiş ve dünyayı gözetleyen bir insandır. Şüphesiz o üstün bir insandır, fakat insan olarak kalır. Bütün Vahiy, bütün teolojik gelişmeler bu Tanrı kavramını reddeder.

Tanrı vardır, fakat O, bir insan biçiminde değildir. O vardır. "O, varoluşta devamlı olmak için hiçbir temele, hiçbir nedene ihtiyaç duymaz." Kendi öz varlığını kurmak için kendinden (soi) uzakta varolması gerekecektir. Fakat Tanrı, kendinden kendine (de soi a soi) hiçbir mesafe ihtiva etmemek noktasında varolur. O, şöyle söyleyen bir şuur gibi, bizzat kendinin (soi – même) karşısına konulmuş olmaya elverişli olan bir kendi (soi) değildir: Ben, ampirik benim (je suis moi). O, diğerleri nezdinde, süje ve obje, ben veya ampirik ben (moi) olan şeyin birbirine karıştıkları, bu sözle ifade edilmiş olan, bu fiilde ve tabiî olarak vardır".[30]

---

[28] – ST. JEAN DE LA Croix, Aris et Maximes, Edit. Du seuil, p.1.193.
[29] – Francis JEANSON, La foi d'un incroyant, Edit. Du Seuil, p.29 et suiv.
[30] – PAİSSAC, Le Dieu de Sartre, Edit. Arthaud, p.97.

Sartre'ın temel yanlışlığı, saf fenomenolojik bir tasvire kendisini hapsetmesi ve ondan çıkmayı reddetmesidir. Ve gerçek bir red ve **a priori** bir red söz konusudur. Gerçekten onun tasviri kendini, insanı "proje olarak, Tanrı haline gelme arzusu olarak" keşfetmeye götürdü. Hatta o, "Varlık ve Hiçlik" deki sonucunda, kendinde (en – soi) ile kendisi içinin (pour – soi) arasındaki orijinal, başlangıç (initiale) kesintisinin (fissure) – ("İlk günah" demeye çalışılacaktır) – şuurun bu dinamizmini, kendisi içini (pour – soi), kendindeye (en – soi) birleştirme ihtiyacını açıklayan kesintinin değişmesinden bahsediyor. Fakat o ilkin bu isteğin sorduğu soruyu reddetti. Gabriel Marcel, Sartre'ın seyrini çok iyi özetliyor: "Tanrı'nın varolmaması gerekir (aksi halde insanın saygınlığı gider). Bereket versin ki bu hususta (yalancı felsefî tasvir) problem yok. – Zaten bu ikinci derecede, yararsız bir problemdir".[31]

b-Sartre'ın Yaratıcı Tanrı'sı Sadece Zanaatkâr Bir Tanrı'dır.

"Sartre şöyle yazıyor: Yaratıcı bir Tanrı anladığımız zaman bu Tanrı, çoğu zaman üstün bir zanaatkâra benzetilmiştir: Ve incelediğimiz hangi doktrin olursa olsun, Descartes'inki veya Leibniz'inki gibi bir doktrin olsun, iradenin (volonté) zekayı (entendement) az çok takip ettiğini veya en azından ona refakat ettiğini, ve Tanrı'nın, yarattığı zaman, yarattığı şeyi kesin olarak bildiğini kabul ediyoruz. Böylece Tanrı'nın zihnindeki insan kavramı, sanayicinin zihnindeki kağıt keskisinin kavramına benziyor; ve Tanrı, insanı tam olarak, zanaatkarın bir kağıt keskisini, bir tanım ve bir tekniğe göre imal ettiği gibi, tekniklere ve bir kavrama göre üretiyor. Böylece bireysel insan, Tanrı'nın müdrikesinde varolan belli bir kavramı gerçekleştiriyor".[32] Bu Tanrı çoğu kez benzetiliyor (assimiler)... O halde Sartre, bu benzetmenin daima

---

[31] – Cité Par MOELLER, Littérature du XX. Siecle et christianisme, Edit., Casteman, 1957, tome II, p.96.

[32] – L'existentialisme est un humanisme, op. Cit., p.19 – 20.

yapılmadığını yorumlamayı (entedre) bırakıyor. Oysa, o, yaratmanın diğer anlayışlarından endişelenmiyor. O, saf ve tabiî olarak yaratıcı Tanrı'yı takdim etmenin bu biçimini kabul eder gibi görünüyor. Orada, her din öğretmeninin çocukların ruhundan (esprit) cinleri kovmayı denediği naiv bir temsil vardır.

Apaçıktır ki eğer Tanrı insanı, sanayicinin anlayıp imal ettiği bir kağıt keski gibi yaratsaydı, insan yokluk (néant) olurdu, bu anlamda o, artık ne öznelliğe, ne şuura, ne de hürriyete sahip olamazdı. Bu hususta Sartre mantıklıdır ve bu doğrulamadan elde ettiği sonuçtan dolayı ona sitem edilemez. Fakat bunlar, itiraz ettiğimiz onun akıl yürütmesinin öncülleridirler. Tanrı'nın bir imalatçı olduğunu söylemek, yine O'nu üstün bir insan yapmaktır, O'nu dünyamıza yerleştirmek ve O'nu, nitelikleri tabiî olarak sınırı geçmiş olan insanî bir yaratık gibi anlamaktır. Kendini kategorilere hapsetmeye terk etmeyen Tanrı, kağıt keskisi imalatçısı gibi düşünülemez. Yaratma, herhangi bir imalata benzetilemez ve benzetilmemelidir. Tanrı için yaratmak imal etmek değil, fakat kendi Varlığı ile iletişim kurmaktır. Bu, kendini iştirak ettirmektir. Kutsal Kitap (Bible) Tanrı'yı "Peder" olarak isimlendiriyor ve eğer yaratıcı fiilin sırrını düşünce ile bir yere yerleştirmemize (situer) müsaade eden bir karşılaştırmayı bulmak istersek, başvurmak mecburiyetinde olduğumuz yer pederliktir. Bir oğulun dünyaya gelmesine neden olan isme layık olan Peder onu, ne bu yeni varlıktan ellerinin arasında kağıt keskisi gibi bir alet yapacağı fikriyle, ne de ondan bir yardımcı veya kendi teşebbüslerinde halef yapmak niyetiyle yaratıyor (faire). O, oğlunun dünyaya gelmesine, onu yaşayan, zeki, kalp nitelikleriyle donatılmış bir insan, hür, özel hayatından sorumlu bir insan yapmak iradesiyle sebep oluyor. O, oğlunu, bu çocuğun olgun hale geleceği biçimde yetiştirecektir. Şüphesiz onun uyandıracağı ve geliştireceği hürriyet kendinin aleyhine dönebilecektir. Belki de o, kendine karşı ortaya çıkacak olan hürriyetin ıstırabını çekebilecektir. Fakat o, çocuğunun aşk içinde hayatını yükleneceğini, kendinin

dünyaya gelmesine sebep olanı, hür olarak seveceğini ve işinde kendine yardım edeceğini ve kendinden sonra onu takip edeceğini ümit ediyor. Bu sadece bir örnektir, fakat ayrıca, sanayici ve, filozofun dividi altında yeterince şaşırtıcı bir pimarisme olan kağıt keskisi örneği gibi pederden oğula varolan ilişkileri, yaratandan yaratığa ilişkileri, bize gösterecek durumdadır.

İmana göre yaratılış, kendine açılan ve kendisiyle iletişim kuran Trinitedir. Peder, Oğlunun imajında varlıkları isimlendiriyor (appeler): Aziz Paul "Mesih'te yaratıldğımızı" söylüyor. Biz tek bir Oğulda yaratılmış oğullarız, yani Pederle, Oğulla, Ruh'da ilişkiye girmeye yetenekli, ilahî şahıslarla diyalog kurmaya yetenekli, o halde hürriyetle donatılmış oğullarız.

Sartre'a göre hürriyet, tam ve mutlak olarak kendini gösterir. O hiçbir düzenleme (conditionnement) kabul etmez. "Egzistansiyalist, tutkunun gücüne inanmıyor. O, insanı bazı fiillere kaçınılmaz olarak götüren ve dolayısıyla, bir mazeret (excuse) olan, güzel bir tutkunun yıkıcı bir sel gibi olduğunu asla kabul etmiyor. Egzistansiyalist insanın kendi tutkusundan sorumlu olduğunu düşünüyor".[33] Bu, psikoloji ve tecrübenin bütün verilerine zıt değil mi? "İnsan kendini seçiyor ve kendini seçerek bütün insanı seçiyor". Onun hürriyeti değerlerin yaratıcısıdır. Oreste, iyi olarak istediği için iyi olan bir fiil ile yönettiği gelenekçi hayattan çıkmıştır. O, seçiminden tam olarak sorumludur. Bu fiilin suç ortağı Electre ilâhî cezadan korkuyor, ve toplumun dindar gelenekçiliğine yeniden düşüyor: Electréa da kendi seçiminden sorumludur. Gerçek hayat, Oreste'ın yanındadır. Hürriyetin bu anlayışından üretilebilen sonuçlar üzerinde ısrar etmeyelim. Diğerleri onu daha önce yaptılar, ve Sartre anarşi suçlamasına cevap verdi.[34] Biz tabiî olarak şu soruları soralım: Ağır bir katılımla yükümlü ve tek başına kurtulamadığı bir kötülüğün ıstırabını çeken

---

33 – Ibid., p.37.
34 – Ibid., p.73.

homoseksüel (inverti), kendi kendini mi veya bütün insanları mı seçiyor? O, bütünüyle mi sorumlu veya yaptığı şeyden mi yalnızca sorumlu? Toplum kendine müsaade etmediği için içinden çıkamadığı bir sefalette kokuşan adam ne olacak? – Tiyatrosunda Sartre ayrıca, kendi postulasına sadık kalamadı. Sadece bir örnek almak için, "Mezarsız Ölülerin" personaji, Sorbier, Yahudidir, ve bu kalıtım onun son kararına ağır bir şekilde yüklenmeksizin olmuyor.

Kendi özünü yaratan ve kendi kendine olgunlaşacak durumda olan somut insanı tasvir ettiğini iddia eden Sartre, gerçekten bize soyut bir insanın, bir idealin portresini sunuyor. Ve o kendi seçme ateizmi ile şuna götürülüyor: "Eğer ben Peder Tanrı'yı yok edersem, değerleri icat etmek için pek tabiî herhangi biri gerekir...".[35] O, Tanrı'yı yok etti, insanı ilahlaştırmaya zorluyor, ve insanın Tanrı olduğunu söylemek, zorunlu olarak ona mutlak bir hürriyet vermektir.

İnsan hürriyeti mutlak değildir: O şartlandırılmıştır. O, basmakalıp bir şey değildir. İnsan hürriyeti, oluşur. Şüphesiz hürriyet varoluşa doğru atılıştır ve bu atılış kaynağında (racine) kendiliğinden sınıra sahip olmayan bir gücü ihtiva eder: Ben iyiliği, kötülüğü yapabilirim, başkasını, kendimi öldürebilirim, boyun eğebilirim, isyan edebilirim. Fakat gerçek hürriyet, ona yüklenen bütün düzenlemelerden (conditionnements) kurtulmanın sonucudur. İnsan hür hale gelir. İnsan kendini kurtardığı ve bizzat kendine sahip olduğu ölçüde hürdür. Mesela kaşarlanmış bir ayyaş, alkol bardağı karşısında hür değildir. O, içmek zorundadır. Aksine ılımlı bir insan, ihtiyaçlarının sahibi bir insan içmekte veya içmemekte hürdür.

Hangi anlamda kurtuluş gerçekleşecektir? Satre için hürriyet bedavadır. O bir hiç içindir. Bizim için hürriyetin bir anlamı vardır: O bize, aşkta bizzat kendimizi yaratmak için, Tanrı ile ve Tanrı'nın lütfuyla veriliyor. O bize, Tanrı'nın oğlu ile gönül eğilimimizi gerçekleştirmek için verilmiştir. Bu tabiî

---

35 – Ibid., p.89.

eğilimi doğrulamak, Sartre'ın iddia ettiği gibi hürriyeti yok etmek değildir. Tam aksi! Bu durum onu kurmaktır. Mesih çok yüksek ölçüde hür idi ve bununla beraber o günah işleyemiyordu, o sadece Pederin istediğini yapabiliyordu. Fakat Pederin iradesi, insanın kurtuluşu, tamamlanması, onun ilahileşmesi (divinisation) olduğu için insanın tam bir gerçekleşmesidir. Hürriyet bize, Tanrı'nın çağrısına cevap vererek ve O'nun bizdeki eserine katılarak kendimizi ilahlaştırmak için verilmiştir. Sonunda (a la limite) hürriyet aşkla karıştırılır. Hür insan, kendini Tanrı'ya ve diğerlerine tam olarak verebilendir. Gerçek hürriyetin işareti bize, kendini hiçe götüren fiilini dile getiren Oreste ile verilmiyor, aksine yalnızlıkta, fakat Aziz François d'Assise ile, Aziz Jean de la Croix ile, azize Théré d'Avila ile ve uzun bir çileden sonra ilahî şahıslar ile ve diğer kardeşleriyle uyuşmuş olmanın sevinçlerini ifade eden diğerleri ile veriliyor.

Çünkü o bir kurtuluşun sonucudur, hürriyet kendi kendini eğitir ve bu eğitim bağımsızlıkta, itaatte ve çilede gerçekleşir. Küçük çocuk ebeveynlerine ve isteklerin, mecburiyetlerin ve yasakların bütününü ona kabul ettiren eğiticilerine bağlıdır. Niçin? Onun içgüdülerinden, egoizminden kurtulması için, yarın onun, olgun halde yaşamaya elverişli, bizzat kendi kendine sahip bir insan olması ve kendi üzerine uygulanacak olan her etkinin oyuncağı olmaması için; o, yarın dünyada güdülenmeye, kardeşlerine bir şey getirmeye, insan cemaatının bu kuruluşunda sorumluluğu kendi başına almaya elverişli olması için. Bu eğitimin onun hürriyetine bir engel olduğu söylenebilecek midir? Hayır! O bu hususta bir şarttır. Eğiticiler gibi ebeveynler de çocuğa insanın idesini, bir ideali – Sartre'ın korktuğu bu özü – kabul ettirir ve eğitim eğilmiş ve çarpıklaşmış olabilir. Fakat her gerçek eğitim insanı, kendi öz hayatını ele almaya götürmek mecburiyetindedir.

Tanrı ile ilişkilerimiz söz konusu olunca benzer şekilde düşünülebilir. Tanrı iradesini bizim üzerimizde ifade etti, fakat onu, önceden bizim kalbimize, varlığımızın en derinine

koymuştu. Bu irade, biz oğulların Tanrı'nın Oğlunun içinde ilahileşmesidir. Bizde yazılmış olan (inscrite) bu irade, bizi kendine doğru götüren ve Sartre'ın analizlerinin şöyle böyle görmeye terkettiği iç dinamizmdir. İfade edilmiş bu iradeler buyrukturlar.

Bu buyruklar (commandemens) konusunda iki önemli belirti kabul ettirir. İlkin onların, ne Tanrı'nın kaprisli ve keyfî kararları, ne de onların doğal olarak içerdikleri ıstırapla bize karşı değerler (mérites) kazandırmaya ayrılmış bir ceza (pensum) olmadıklarının altını çizelim. Onlar varlığımızın hakikatinin ifadesidirler. Matematik dilde ifade edilen bir yasa var olmadan önce, ağırlık taşa nasıl konulmuşsa, aynı şekilde, Tanrı'nın buyrukları zorunluluk ve yasak olarak, terim halinde ifade edilmeden önce, bizde yazılmıştır.

Sonra bu buyrukların teklif edilip, zorlanmış olmadığını ve insanın onları daima reddedebileceğini belirtelim. İnsanın trajik büyüklüğü buradadır: İnsan, Tanrı olmadığı söylenebilen varlıktır. Günah riski, Tanrı'nın cereyan ettiği (courir) risk budur, zira Tanrı kurtuluşun şartıdır. Tanrı bize, aşkta bir ortaklık teklif ediyor. Tanrı bizi seçiyor ve bizim de Kendini seçmemizi bekliyor.

Tanrı'nın buyruklarına itaat etmek, böylece Tanrı'nın geleneklerini yaşamaya yeniden gelen Hıristiyan ahlâkını uygulamak diyelim, Mesih'in yaşadığı gibi, Tanrı biçiminde yaşamaktır. Ahlâk, Tanrılaştırmanın (divinisation) lütfuna rıza gösterenlerin yaşadığı biçimdir. O, köle olmaktan uzak, kendinde derin bir ıstırabı ihtiva ediyor, ve böylece ahlâk, tamamlanmasına cennette (ciel) erişecek olan tedricî bir kurtuluş oluyor. Kurtuluş olan bu tanrılaştırma, Tanrı'nın bizde ve bizimle olan eseridir. Tanrı'nın bizdeki eylemi bizi, bir motor tarafından işletilen bir dişli (rouage) rolüne indirgemez, zira Tanrı bizimle aynı plana yerleşmez; bir kitleyi alttan kaldıran bir leviye biçiminde uygulanmayan Tanrı eylemi söz

konusudur. Guardini'nin[36] ardından, onu bir buğday tanesini filizlendiren güneşin eylemiyle karşılaştırabileceğiz. Işığın ve güneş sıcaklığının etkisi altında buğday tanesi köklerini aşağı doğru, gövdesini yukarı doğru itiyor. Güneşin bu eylemi buğday tanesinin uyanmasına, bütün zenginliklerini geliştirmesine, hayatın kendinde bulunan (contenu) bütün güçlerini geliştirmesine müsaade ediyor. Tabii ki kendi kendine gelişen küçük tanedir, fakat onun bu gelişmeyi tadabilmesi (connaître), güneş sıcaklığında kalmış olmasıyladır. Buğday tanesinin bu hayatın şuuruna vardığını hayal edelim. O, kendi gelişme gücüne, bizzat kendi kendine muktedir olduğuna inanmış olacaktı. Kısmen gerçek olan şeydir bu. Bir bakıma her şey kendinden geliyor, fakat güneşin etkisi olmaksızın hiçbir şey kendinden gelmiyor.

Her şey Tanrı'dan geliyor, her şey bize verilmiştir. Putperest bir şairi zikreden Aziz Paul'un dediği gibi biz varlığa, hayata, harekete Tanrı ile sahibiz. Varoluşta her şey O'nun tarafından sürekli devam ettiriliyor. Her şey O'ndan geliyor, aynı zamanda her şey bizden geliyor ve yaptığımız şeyden sorumluyuz. Bu doğrulamada bir çelişki yoktur, zira kesin olarak Tanrı, bizimle aynı planda ve aynı seviyede değildir. Yarın başıma gelecek olan şeyi Tanrı'nın bilmesi, önceden görmesi, bayağıca ve haksız olarak söylenildiği gibi, hürriyetimden ve sorumluluğumdan hiçbir şeyi belirlemiyor, zira beni hür ve sorumlu yapan O'dur. Sartre'ın "Egzistansiyalizm bir hümanizmdir"[37] isimli eserinde ortaya koyduğu ilahî öngörünün bu problemi, zaten hiçbir anlama sahip değildir. Mademki Tanrı ezelî ve ebedî bir şimdi içindedir, olayları gerçekleşmelerinden önce görmüyor; O, onları oluşum halinde görüyor. Bir çok inananlarınki gibi olan Sartre'ın aynı hatasını, daima yeniden buluyoruz: Tanrı'yı insanların tabiî şehidi olan bir üstün insan gibi anlamak.

---

[36] – GUARDINI, Royaume de Dieu et liberté humaine, Edit., Desceleé de B., 1960 p.52 et suiv.

[37] – L'existentialisme est un humanisme, op. Cit., p.38.

c-Sartre'ın İnsanı

"Egzistansiyalizm bir Hümanizmdir", Sartre'ın küçük broşürüne verdiği bu isim, onun bütün eserinin anlamını ifade etmek istiyor: Onun ateist egzistansiyalizmi insanın kurtuluşudur. Bu iddiaya cevap vermek için, Sartre'ın anladığı falan insanın portresini tasvir etmek yetecektir: Bu insan halâ, bu terimin güzel ve tam anlamında bir insan mıdır? Sartre'ın istediği gibi yaşamaya teşebbüs eden insan, onun kahramanları gibi yaşayan ve hareket eden insan, kendinde varolan bütün zenginlikleri, en yüksek derece gerçekleştirecek midir? Fiilinden (acte) sonra "bizzat kendine yabancı, tabiatın dışında, tabiata karşı, özürsüz, bizzat kendinden başka başvuracağı olmayan" Oreste yalnızdır. Bu, egzistansiyalist edebiyat tarafından son derece geliştirilmiş yüzüstü bırakmanın, tecrit edilmenin konusu (théme) dur. Mademki "başımızın üstünde boş sema vardır", insan Tanrı'ya güvenemiyor; mademki onun güvenebileceği bir tabiat yoktur, o, diğer insanlara, onların iyiliklerine, onların yararına güvenemiyor;[38] o kendine de güvenemiyor, zira yarın ne olacağını, projesinin ne olacağını bilmiyor. İnsan tektir, mutlak olarak tektir. İnsan, mazeretsiz ve başvurusuz, kendini her şeyden sorumlu kılan seçimin iç daralmasını biliyor. O, iç daralmasını, hiç kimsenin kendine yerleştiremediği hürriyetinin yalnızlığını biliyor: O, her şeyle ve herkesle koptuğu ölçüde gerçek olarak hürdür. O halde Sartre'da, diğerleriyle ortaklaşma (communion) mümkün değildir: Diğerleri Cehennemdir. Bana bakan, bu bakışta varoluşumu kemikleştiren, bizzat kendim olmayı bana engelleyen başkasıdır. Aşk yoktur: O, başkasını benim için bir objeye dönüştüren sadizme, veya beni onun için bir obje haline dönüştüren mazoşizme (masochisme) indirgeniyor. Fakat bu, sevmek ve sevilmek için yaratılmış olan ve tamamlanmasını ancak aşkta bulan insanı bozmak değil midir? Küçük çocuk annesi için sadece bir obje midir? Annenin çocuğuna bu bakışı, kölelikten başka bir şey değil midir? Kendi arzusuna rağmen insanın, kendi yalnızlığının tam olarak üstesinden gelmeyi

---

38 – Ibid., p.52.

başaramadığını biliyoruz, fakat ne kadar sınırlı ve noksan olursa olsun, ortaklaşmanın (communion) gerçek olarak kaldığını da tecrübeyle biliyoruz. Annenin bakışı hayatın ve sevginin uyandırıcısıdır. Bayan nişanlının, erkek nişanlının, kocanın, karının, dostun bakışı başkasının yaratıcısıdır. Karşılaşma mümkündür ve sevilen bir şahsı kurtarmak için insan, tam ve kendiliğinden neşeyle kurban olmaya elverişlidir. Sartre sadece insanı bozmuyor (mutiler), fakat o, olguları bilmiyor gibi görünüyor.

Sartre, egzistansiyalizmin bir iyimserlik ve bir eylem doktrini olduğunu doğruluyor. Bu iyimserliğe davet, anlamdan yoksun bir kelime değil mi? Bu optimizm, ne üzerine kuruluyor? Tanrı üzerine mi? – O yoktur. Bizzat kendim üzerine mi? – Ben yalnızım ve diğerleriyle birleşemiyorum. Hürriyetim üzerine mi? – O bana bir hiç için verilmiştir. Başkası üzerine mi? – Başkası, "Gizli Oturumda" (Hulis – Clos) açıkladığı gibi, sadece benim yargıcım ve cellatımdır.

Eylem doktrini mi? – Fakat hangi aksiyon söz konusu oluyor? İnsan neyi inşa edebilir? Sadece kendi özel hürriyetini, yani onu diğerlerinden ve dünyadan ayıran şeyi. Boşuna eylem; mademki hayat boşunadır, "daima erken veya geç ölünebilir". Ölüm hiçbir anlama sahip olmadığı için, artık hayat da bir anlam taşımıyor. Hayat temelsizdir (gratuit). O, bu bağlamda mutlakın sinonimi olan şey, tam olumsallıktır. O zamandan beri fiil, bizzat kendinde ancak anlamını buluyor. O saçmadır. Arzularına ve açıklamalarına rağmen Sartre'ın tam olarak güdümlenemediği anlaşılıyor. Onun hayatı bazen, kendini aksiyon doktrini olan komünizme doğru götüren – fakat bu kendi felsefesini inkar etmek tehlikesi pahasına oluyor – bazen de onu kendi felsefesine götüren, fakat bu da güdümlememe pahasına oluyor, sarkaç varî bir harekete itaat ediyor.

Sartre Tanrı'yı öldürdü. Normal sonuç: O, insanı Tanrılaştırıyor. Fakat lütufsuz olarak Tanrılaşmış bu insan artık aynı insan değildir. O hiçbir yerden gelmiyor, hiçbir yere de gitmiyor. O, sadece olayların karanlığında (nuit) bir aydınlıktır.

Ve ismi varoluş olan bu nazik (frêle) anda o, kendini tanımaksızın yargılayan ve acıma ile aşkı bilmeyen insan önüne çıkmak mecburiyetindedir.

d-Ateizm mi Veya Anti – Teizm mi?

Sartre'ın eserinin, okuyucusunun dikkatini çekmemeye muktedir olamayan bir nokta vardır: Bu, onun Tanrı'ya karşı savaştığı hırçınlıktır. Bazen Sartre, sakin bir ateist gibi görünüyor. O, tabiî olarak (allant de soi) takdim ettiği çok (massıve) doğrulamalara sahiptir: "Egzistansiyalizm, Tanrı'nın varolmadığını ispat etmek için boşuna kendini yorduğu anlamda, o denli bir ateizm değildir. O daha ziyade şunu açıklıyor: Tanrı varolsaydı bile, bu hiçbir şey değiştirmeyecekti; İşte bizim görüş noktamız. Tanrı'nın varolduğuna inandığımız olmuyor, fakat problemin, O'nun varoluşunun problemi olmadığını düşünüyoruz; insanın bizzat kendini bulması ve bizzat kendini başka hiçbir şeyin, Tanrı'nın varoluşunun bir delili olmadığı için, kurtaramayacağına inanması gerekir".[39] Aynı zamanda Sartre, "Varlık ve Hiçlik"te, hikayelerinde, tiyatrolarında O'nun varolmadığını göstermek için boşuna soluk tüketiyor. Bu saldırış niçin? Bu, kelimenin tam anlamıyla ateizmden daha fazla anti – teizm değil mi? "Goetz şöyle diyor: Tanrı'yı öldürdüm, çünkü O, beni insanlardan ayırıyordu, ve işte O'nun ölümü beni kesin olarak daha yalnız bırakıyor. Bu büyük kadavranın benim insanî dostluklarımı (amitiés) bozmasından (empoisonner) ıstırap çekmeyeceğim: Gerekirse içimi dökeceğim".[40] Bu büyük kadavra, Goetz'eninki gibi, Sartre'ın hayatını zehirlemiş gibi görünüyor. Böylece daha önce başka bir form altında Marx hakkında sorulmuş temel soruyu kendimize sormaya itilmiş oluyoruz: Tanrı'nın varoluşu insan için neden o kadar problem oluyor? Tanrı'yı öldüren bugünün insanı niçin O'nun kadavrasından kolayca kurtulamıyor? Niçin ateizm kendinden kuşku duymuyor?

---

[39] – Ibid., p.95.
[40] – Le Diable et Le Bon Dieu Ile tableau, scéne II.

Ve bu soru bizi başka birini sormaya götürüyor: Eğer Tanrı'nın varoluşunun delili, a priori bir seçime tabî ise, bu seçim niçin? Başka bir deyişle Sartre'ın ateizminin anlamı hangisidir?

EGZİSTANSİYALİST ATEİZMİN ANLAMI

Söylediğimiz gibi Sartre yeterince sakin bir ateist değildir. O ekseriya, bu konuda endişesiz olarak O'na inanabilmemiz için, çok sık olarak Tanrı'dan bahsediyor. Peder Paissac'ın doğru işaretine göre "Sartre nezdinde Tanrı, saf ve tabiî olarak inkar edilenden daha çok reddedilendir".[41] Sartre'ın Tanrı kavramına ve imanımıza yönelttiği eleştirileri dinlemek bizim için yararsız da değildir. Onlar, gerçek Tanrı'ya, Mesihin İncilde bize açıkladığı Tanrı'ya dokunmuyor, fakat bu eleştiriler, Tanrı'nın bozulmuş temsillerini amaçlıyorlar. Onlar Tanrı ile gerçek ilişkiye dokunmuyorlar, fakat bizim daima hiçbir zarara uğramadığımız bozuklukların belli bir kısmının geçersizliğini ilan ediyorlar.

a-Deizm ve Trinite

Sartre'ın reddettiği Tanrı deistlerin Tanrısıdır, Voltaire'ın "Saatçisi", Chateaubriand'ın "Dünyaların ebedî – ezelî bekarı", bazı muhafazakarların Jandarma – Tanrı'sı, filozofların evrenselinin açıklayıcı aksiyomudur. "Sinekler" de deizmin bütün konularını yeniden bulmuyor muyuz? "Asla çarpışmaksızın düzen halinde yuvarlanan gezegenlere bakınız: Seyri (cours), adaletime göre düzen haline koyan benim".[42] İşte Voltaire'in Saatçisi. "Benzer biçimde tekiz ve iç daralmamız da benzerdir": Chateaubriand'ın Bekarını düşünmemeye muktedir miyiz? Muhafazakarların, düzeni savunucularının Tanrısına gelince, onda, Argos kralı Jupiter à Egysthe'in bu düşüncesinde

---

[41] – Paissac, Le Dieu de Sartre, op. Cit., introduction.
[42] – Les Mouches, acte III, scéne II.

şu portreyi buluyoruz: "Bana bak. Sana benim imajımda yapıldığını söyledim. Her ikimiz de, sen Aragos'ta, ben dünyada, düzeni idare ediyoruz; ve aynı sır kalbimizde ağır şekilde etkili oluyor".[43]

Deizm, dünyadan farklı, evrenin yaratıcısı, şahıs olan bir Tanrı'ya inançtır. Şüphesiz tek şahıslı, aşkın bir Tanrı'ya inanç, Vahyin Trinite Tanrı'sına imana doğru bir safha olabilir. Aksine deizm, Hıristiyan Vahyine göre bir gerileme gibi görünüyor. O, İncilin bir çeşit aklileştirilmesidir; vahyedilmiş Sırr'a imanın azalması, evrenin (monde) zorunlu açıklaması ve var olan düzenin zorunlu temeli olan Kadir-i Mutlak bir Tanrı'ya tabiî bir inançtır. Fakat, deizmde kapanıp kalınırsa, onun inancı üzerinde azıcık düşünülürse, Sartre'ın bize önerdiği Tanrı karikatürlerinin tümüne ulaşılır. Eğer Tanrı bir şahıs ise, o artık sadece en üstün bir birey, dayanılmaz kendi yalnızlığından çıkmak için ve eğlenmek için dünyayı yaratan en yüce egoisttir. Eğer Tanrı bir şahıs ise O, artık aşk olamaz, zira aşk şahıslar topluluğu (communion) dur. Artık O sadece, "bütün haklara sahip olan", "insanı köle gibi" yöneten, insanı ayaklarına kapanmış, günahıyla saplantılı ve vicdan azabı ile kemrilen, Argienler gibi görmek isteyen kaprisli bir tirandır. O, sadece bize, taşlaştıran bir bakışla bakan ve liyakatlerimizle hatalarımızı hesaba geçiren soğukkanlı ve donuk bir gözetleyicidir. Tanrı, insanların saadetini kıskandığı için Oreste'ye benzeyen "insanlara ihanet ediyor" ve onların hürriyetinden ödü kopuyor. O, aşkın değil gücün bir iradesini ifade eden düzeni, böyle bir düzeni bozanları cezalandırıyor.

Sartre'ın bize takdim ettiği deizmin Tanrı'sı budur ve bununla Oreste'in isyanı anlaşılır. O normaldir. Fakat Oreste ve Goetz'in Tanrısı, Vahyin Tanrısı değildir. O, iğrenç bir karikatürdür. Kutsal Kitabı açmak yeterlidir: Tanrı insanı dünyaya yerleştiriyor ve ondan yaratıklarının (création) kralını yapıyor. O, insana, insan – altı yaratıklar üzerinde hakimiyet

---

43 – Ibid., act II, scéne II.

veriyor. Tanrı, insanı kendi oğlu olmaya çağırıyor. Peder kendi öz Oğlunu ve Ruhunu, var olan bizlere açıklama yapmak için ve bizi günahtan kurtarmak için gönderiyor. Hz. İsa'nın bize açıkladığı Tanrı bekar değildir, o aşkta yaşayan şahıs Trinitesidir. Ve bu üç şahıs evren (monde) hakkında bir niyete sahiptir: İnsanları "tanrılar" yapmak, onları ilahî hürriyete götürmek. Tanrı'nın Oğlu kendini kabul etmeyen vilayetleri yıldırımla cezalandırmayı reddediyor. O, günahkarlarla masaya oturuyor. O, yolunu şaşırmış Hıristiyan müminlerin ardından gidiyor. Savurgan çocuğu kabul ediyor ve onu düzelterek eski saygınlığına yeniden getiriyor. O, onbirinci saatin işçisine birinci saatinki kadar ödüyor. O, insanlar biçiminde âdil (juste) değildir. O, aşktır: Tanrı'nın oğlu Hz. İsa, üç şahsın aşkının ne olduğunu bize açıklamak (révéler) için ölüyor, o, tam bir bağıştır (don).

Bir tarafta "Sineklerin" Jupiteri ve diğer tarafta Goetz'ın Tanrısı arasında sonsuz fark vardır. Sartre'ın saldırıları objesizdir. Fakat onu yeniden söyleyelim, imanımız tek şahıslı Tanrı'ya iman olduğu zaman, bu karikatürlere yeniden götürülüyoruz. Hıristiyan imanı, bizi kendi "Ailesine" girmeye çağıran bir Peder Tanrı, Oğul ve Ruh'a imandır. Sartre bize hizmet edebilir: O, özel olarak Hıristiyan sırrını, Trinitenin sırrını unuttuğumuz zaman ulaştığımız sapıklıkları bize gösteriyor. Egzistansiyalist ateizme verilecek en iyi cevap, Oğul vasıtasıyla Peder ile Ruhda sahip olduğumuz ilişkileri yaşamaktır.

Sartre'ın felsefî analizi zaten bizi bu sırra doğru götürüyor. İlkin, ister "sonsuz obje", isterse "köşesine çekilmiş süje" olan bir Tanrı'yı, yani deistlerin Tanrısını Sartre'la beraber reddediyoruz. Henry Duméry'nin yaptığı gibi – sonunda kabul ettiğimiz öncüllere dayandığımız için deizmi aşıyoruz ve Trinitenin sırrından yana bir açıklık buluyoruz. Sarte, **pour – soi** (kendisi için = insan) nın, **en – soi** (kendinde = nesne) ya birleşmeyeceğini, **pour – soi** (kendisi için) olarak yok olmaksızın **en – soi** haline gelmeyeceğini ve Tanrı kavramının çelişik olduğunu söylüyor. Olsun! Fakat çelişkili olan, tek

şahıslı Tanrı'nın kavramıdır, aynı tabiattaki şahısların ortaklaştığı (communion) Tanrı kavramı değil. Kendi kendine düşünerek Tanrı kendini tam olarak ifade ediyor, fakat bu ifade ediliş bir nesne (chose) değildir, o, bir şahıs, bizzat kendinin yaşayan imajı, bizzat kendi olmaksızın, bizzat kendine eşittir. Bu onun sözü, Trinitenin üçüncü şahsıdır. Bu, noksansız bir imaj olduğu için kesin olarak Pederin tam imajıdır; "o halde o, iki terimin, aynı cevherden, küçültücü bir türetime (dérivation) sahip olmadığı yerde ezelî ve ebedî olan üçüncüdeki "müşterek solunum" da ancak gerçekleşir. Birleştiren ve ayıran bir üçüncü olmaksızın Rill (Peder) ve Söz (Verbe) artık kaçınılmaz düşünsel bir muhalefete sahip olmayacaklardır, yani aynı zamanda obje özdeşliği ve belirleyici ilişkiye sahip olmayacaklardır. O halde objektif birliğin merkezinde sujeler arasında üçlü bir ilişki, suje ile objenin artık birbirini karşılıklı olarak müsadere ettiği riskin cereyan etmediği mükemmel bir Şuurun zorunlu ve yeterli şartı olmak gibi görünüyor. Fakat Sartre'ın ateizminin parçalanması (dislocation) da bu pahaya aittir, ve paradoks kesin olarak, Sartrecılığın, tartışmanın bu yükseklikte tükenmiş olduğunu dile getirmede (requérir), ateizmin ilk tipi olduğudur".[44]

b-İman ve Kötü Niyet

Kendinin verdiği karikatürsü portre ile sahte bir temsili eleştiren Sartre, inananın Tanrı'yla sürdürdüğü ilişkileri çarpıklaştıran bozuklukları da belli bir miktarda eleştiriyor. O; "kötü niyetin" en üstün eleştirmenidir. Onun egzistansiyalist ve ateist bakış açısıyla yönetilmiş olan bütün bu eleştiriyi, kendi öz hesabımıza göre yeniden ele almak problem değildir, fakat biz onun analizlerinden büyük yarar elde edebiliriz.

Kötü niyetle Sartre, insanın, koruyucu engellerin arkasına saklanarak veya mazeretler araştırarak, kendi

---

[44] – Vie intelectuelle, Juillet, 1948, p.102, 120, H. DUMERY, La method complexe de Jean – Paul Sartre. Aynı zamanda şuna da bakınız: Esprit, février 1950, p.240 – 252; DUMERY, L'athéisme sartrier.

sorumluluklarından, bağlanmalarından kaçması olgusunu anlıyor. Kötü niyet gerçeğe uygunsuzluktur. "Şartlar bana karşı oldular, ben olduğumdan daha iyi değerdeyim; şüphesiz, büyük aşka sahip olmadım, fakat bu, layık olan bir insana veya bir bayana rastlamadığım içindir; çok iyi kitaplar yazmadım bu, onu yapmak için boş zamana sahip olmadığım içindir; kendini bana adayan çocuğum olmadı bu, kendisiyle hayatımı birleştirebileceğim insan bulamadığım içindir. O, halde, fiillerimin tabiî serisinin çıkarsama yapmaya müsaade etmediği bir değeri bana veren, kullanılmamış ve tam anlamıyla yaşanabilir bir sürü düzenlemeler, eğilimler, imkanlar bende bulunuyorlar. Oysa, gerçekte, egzistansiyalistler için, yapılan aşktan başka aşk yoktur, bir aşkta belirenden başka aşk imkanı yoktur....".[45] Sartre'ın bize sunduğu bu kötü niyetin bir görünümünün tasviri böyledir. Kötü niyet yalan değildir, en azından o, "hayasız (cynique) yalan" değildir, fakat, olunduğu şeyden kaçıştır.[46] Kötü niyet, olabilecek olan hem de olmamış, şeyden kaçışla, ve şartlardaki, mazeretlerin araştırılmasıyla, gerçekliğin reddidir.

Sadece egzistansiyalist tutum iyi niyettir. Çünkü (puisque) o, mazeretsiz, yardımsız, başvurusuz, sığınmasız, her fiilinin kendini kabul ettirmiş sorumluluğunun, kendi durumunun yüklenilmesidir (assomption). Oreste, eyleminin tam sorumluluğunu isteyerek kötü niyetten kaçıyor. Electre, Jupiter'in yanına sığınarak ve suçluluğu itiraf ederek kötü niyete düşüyor. Sartre için kötü niyetin doruğu (comble) imanın bizzat kendisidir: "Kötü niyetin gerçek problemi açık olarak, kötü niyetin iman oluşundan geliyor. Eğer apaçıklık objenin sezgisel mülkiyeti (possession) ise, kötü niyet ne kinik bir yalan ne de apaçıklık olabilecektir. Fakat eğer objesinde varlığı isteme (adhesion) inanç olarak isimlendirilirse, obje verilmediği veya belli belirsiz verildiği an, o zaman kötü niyet inanç olur ve

---

45 – Existentialisme est un humanisme, op. Cit., p.55.

46 – Sartre'ın L'Etre et Le Néant, op. Cit., p.85 ve devamındaki "kötü niyetin" uzun bir açıklamasıdır.

kötü niyetin esas problemi bir inanç problemi olur".[47] Böyle bir doğrulama Sartre'ın sisteminin mantığında vardır ve onun sisteminin değdiği (valoire) şeye değer. Bununla beraber biz Hıristiyanlar için iman, kötü niyet, bir çok formlara bürünmüş olan kötü niyet tarafından devamlı tehdit ediliyor.

İlkin fatalizm: "Bu yazılmıştı, bu vuku bulmaya mecburdur" şeklinde inananların dudaklarında tekrarlanan ifadelerdir. Pek tabii ki hayır! Hiçbir şey yazılmamıştır ve zarlar önceden atılmamıştır. Biz, kusursuz (faille) güzel bir mekanizmaya göre etki ve tepki gösteren robotlar değiliz. İncilin dünyası, imanın dünyası; determinizminki değil, hürriyetin dünyasıdır. Allah'ın varolması, bizi kendi hayatını yaşamaya çağırması, hürriyeti kaldırmaz; aksine bu hürriyeti gerektirir ve onu kurar. Allah'ın iradesinin, insanınki ile aynı plana yerleştirilmediğini gördük. Biz insan tabiatına sahip olalım, kendimize, tamamen çizilmiş bir yolu zorla kabul ettirmeyelim. Bu tabiatı (nature) herkes kendi biçiminde gerçekleştirir. Herkes sorumlu olduğu, gönülden duyduğu çağrıya (vacation) sahiptir. Hatta onu naklederek Oreste'ın cümlesi yeniden ele alınabilir: Her insan, bir bakıma, kendi yolunu bulmak (inventer) mecburiyetindedir. Tanrı tarihin efendisidir (maitre). O koruyucudur. Bununla beraber O, bizde ve evrende bizsiz etken olmaz. Tanrı'nın eylemi bizde hür şuurumuzla kabul olunur. Tanrı'nın evrendeki eylemi insanlara, yine insanlar tarafından ulaşırlar. Biz, bizzat kendimizden, başkalarından ve dünyadan sorumluyuz. Kilise kayracılığı (providentialisme), Tanrı'yı, kendi zevkine göre, kendi keyfine göre hareket eden ve insanı köleleştiren kaprisli bir varlık yapan önceden takdirin bütün formları olarak reddediyor. Bu, belki de, insanın hürriyet ve sorumluluğu üzerinde durmuş olmaya önem veren egzistansiyalizm değerlerinden biridir. Bir sığınak veya iradeden vazgeçmiş olmaktan uzak, geleneksel olarak, Tanrı'ya (providence) bırakılma olarak isimlendirilen ruhî tutum, kendini aşmaya, ve dünyaya bağlanmaya daimi bir çağrıdır. Tanrı'ya

47 – L'Etre et Le Néant, op. Cit., p.108.

güven, başka bir Esirgeyici (Providence) ile ilişkiyi kesme ümidin, ilahî (thélogal) amelin görünümüdürler, aksiyon insanının en yüksek faziletidir.

Bir insan tabiatı biliyoruz, tam olarak bizzat kendimiz olmak için uymak mecburiyetinde olduğumuz objektif değerlerin varoluşunu biliyoruz (reconnaitre). Fiillerimizin ahlâkî niteliği, Sartre'ın istediği gibi, projemiz üzerine kurulmuyor, o, bizim için, varlığımızın hakikatinin ifadesi olarak, Tanrı iradesinin istediği bir yasa üzerine kuruluyor. Fakat bu yasa, yerine geçmek değil, aydınlatmak görevine sahip olan hür şuurumuza başvuruyor. Ve tehlike büyüktür, bir bariyer arkasındaki gibi bu yasanın arkasında gözlenen, ve uygunculukta (conformisme) yük olan bir şuur, yani kötü niyet. Uygunculuk kolay oldukça tembelliğe tabiî bir eğilimi korur ve şuuru sorumluluğun iç daralmasından kurtarır. Kötü niyetle zorunlulukların ve yasakların sistemi, sonradan ilave edilmiş, dışardan kaplanmış şuurun bir çeşidi olarak sonunda, şuurun yerini tutan önceden hazırlanmış bir davranış haline gelebilir. Resmen ilan edilmiş yasa olmaksızın, gerçekten yaratıcı ahlâk olmaz. Seçen ve bağlanan şuur olmaksızın ahlâk hiç de olmaz. Vahyedilmiş Hakikate imanın, zekanın (kötü niyetin başka formu) işin içinden çekilmesi olmadığı gibi, bir ahlâkî yasanın kabul edilişi de şuurun işin içinden çekilmesi (démession) değildir. Ahlâk hür bir şuura başvurur ve özgürleşme yoluna devam eder. Yanılmaz Kilisenin takdim ettiği dogmalarda ifade edilen vahyedilmiş Hakikat, düşünmeyi dağıtmaktan uzak, aksine düşündürüyor.

Sartre, çok kolay olarak, mazeretlerde bulunan insanın niyetinin geçersizliğini ilân ettiği zaman – sadece kısmen – hâlâ haklıdır. İlk günah ile insani tabiat ne kadar bozulmuş olursa olsun o, her hürriyeti kaldırmak noktasında değildir. Kilise bu konuda daima net oldu. Biz şartlanıyoruz ve determine olmuyoruz. İlk günah, insanlığın işlediği kötülükteki ortak bir sorumluluğun doğrulanması olup, evrensel mazeret değildir. Eğer ağır bir şekilde dünyanın omuzunda olan ve hepimizin sorumlu olduğu bir ilk günah varsa insanlıkta Mesih'in devamlı

işi, kurtarma işi, daha fazlası, ilahileşme işi, bütün insanların işi, Hz. İsa'nın insanlığı kurtarma işi de vardır.

İlk günah, başlangıcı ve kaynağı, insanın, sorumluluğun iç daralmasından kaçma arzusu olan şuurun, şuurun mutsuzluğunun nesnelleştirmesi "Les Mouches" (Sinekler), artık bize takdim edildiği gibi değildir: İnceleyeceğimiz kötü niyetin son formu. Bitkin Argiensleri, vicdan azabı ve suçluluk içinde gördüğümüz sahne dayanılmazdır: Kiliseden daha fazla psikiyatrik bir hastanede olunduğuna inanılıyor. Sartre, suçluluk duygusuyla günah duygusunu, vicdan azabıyla pişmanlığı karıştırıyor, ve kötü niyetin burada yazardan yana olup olmadığını kendi kendimize soruyoruz. Bununla beraber karışıklığın zihinlerde sık sık görüldüğü ve birinden diğerine geçişin kolay olduğu, ne var ki doğrudur. Günah duygusu, marazi bir seyre dalış, az veya çok hoşnut bırakan, ve daima hatalarımızı donduran (paralysante) değildir. O, ilâhî şahısların dünyada gerçekleştirdikleri evrensel kurtuluş eserini engelleyen kötülükte, özel sorumluluğumuzun farkına varmaktır. Aynı zamanda o, ilahi affa, Hz. İsa'nın insanları kurtarmasına imandır. O, vicdan azabına, çaresiz olarak yargılanmış bir geçmiş hakkında bizi hipnotize eder patolojik bir tutuma değil, fakat her varlığın yön değiştirmesi (conversion) olan pişmanlığa, yani bizi günahtan kurtaran ve bizi erdeme (charité) girdiren Tanrı eylemine rıza göstermeye götürür.[48]

Sartre'ın eseri, savaştan sonra beliren "çağın bunalımı" ile, kısmen açıklanabilir başarıların vaktine sahip oldu. Bugün o, tedrici olarak unutulmaya düşmüş gibi görünüyor. Zorunlu gibi görünen bir esere karşı son derece hızlı bu soğukluk (désaffection), Tanrı inkarının ve insanın Tanrılaşmasının sonuna kadar giden bir sistematik ateizmin, kendini kabul ettirmeyi başaramadığını açıklamıyor mu? Daha onun, tiyatro ve roman ile halka yayılması gerekiyor, ona politik gücün müdahalesi gerekiyor.

---

[48] – Vicdan azabı ve pişmanlık hakkında Troisfontaines'ın, Le choix de Jean – Paul Sartre, Edit Aubier. 1945, s.93 ve devamına bakınız – Suçluluk duygusu hakkında, bakınız Vie Sprituelle, s.48 ve devamı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALBERT CAMUS'NÜN İSYANI

Camus, hiçbir okula bağlı olmayan, kendini hiçbir sisteme terk etmeyen düşünürlerden biridir. O, özellikle "Noces" (Düğünler) isimli eserinde Gide'in etkisine maruz kalıyor, fakat kendisi Gideci değildir. Simon Fraisse, onun eserinin Lucréce'inkiyle yakınlığına işaret ediyor ve aynı zamanda temel farklılıkların altını çiziyor.[1] "Peste" (Veba), "Chute" (Düşüş) diğerleri arasında, Camus'nun personajı Kafkacı olmaksızın, Kafka'yı düşündürüyorlar: K. İle Şato arasında, bir ayırım kalır ve umut; "Veba" da, daha fazla ayırım var, hastalık sizi deriye yapıştırıyor. "Mythe de Sisyphe" (Sisifin Efsanesi) in analizleri, bir zaman, Sartre'ın, Camus'nün bir kardeşi olduğuna inanmasına yol açtılar; "Homme Révelté" (İsyan Etmiş İnsan) nın yayımlanmasıyla, Sartre, Camus'den vazgeçti. Lütufsuz bir azizlik araştırması, savaşın "iç tecrübesi"ni hatırlatmaksızın varolmaz, bununla beraber bağlam farklıdır. Du Rostu, Camus'nün ilk eserlerinden bir etüdünün başlığı oluyor: "Mesihsiz Pascal, Albert Camus". Bu 1945 te vardı.[2]

Bağımsız bir zihin olan Camus, büyük bir zihnî dürüstlüğün ve büyük bir cesaretin kanıtını verdi: "Hakikate, sağa veya sola ait olduğuna göre karar verilmiyor, nihayet eğer hakikat sağda görünüyorsa ben orada olacağım diye yazıyor Camus".[3] Onun eseri, durmadan yeniden tartışma konusu olan insan hakikatinin sabırlı bir araştırmasıdır. O, gösterişi daima

---

[1] – Esprit, mars 1959, "La révolte chez Lucréce et Camus".
[2] – Etudes, oct. Nov. déc. 1945, p.48 et suiv.
[3] – Cité par Georges RAMBERT den, Vie enseignante, No 81, Juin 1953.

reddeden zihnî dürüstlük ve namusluluktur. Onun büyük tutkusu insandır. "Veba" şu satırlarla bitiyor: "Şiddetini ve süresini artıran, çok renkli fışkıran su demetleri (gerbes) semada daha ahenkli (nombreuses) yükseldikleri ölçüde, terasın ayağına kadar boydan boya yayılan çığlıklar arasında Doktor Rieux, susanlardan olmamak için, bu vebalıların lehine tanıklık yapmak için, en azından onlara yapılmış olan şiddetin ve haksızlığın hatırasını terk etmek için, ve insanlarda hor görülecek şeylerden daha çok, hayran olunacak şeylerin varolduğunu, felâketler (fléaux) arasında öğrenilen şeyi tabiî olarak söylemek için, burada tamamlanan hikayeyi yazmaya karar verdi".[4] Bu şiddet ve terör arasında Camus, kötülük karşısında susanlardan olmak istemedi. O, tevekkül edenlerden olmak da istemedi.

Onun ortaya koyduğu problemler çağımızın problemleridir. Onların kuvvetli fikirleri, onların konuları (thémes): Saçma, tekrar, sürgün, isyan bizim kuşağımızınkilerdir. Bu problemleri o, açıklıkla ve hilesizce ele alıyor; O onları, her teknik dilin dışında anlaşılırlıkla açıklıyor.

Bunlar, Camus'yü sempatik kılan, onun başarısını yapan niteliklerdir. Geriye Camus'nün ateist olmayı kendisinin istediği kalıyor.

CAMUS VE TANRININ REDDİ

Camus, Tanrı'nın varolmadığını ispatlamak için boşuna çabalayıp durmuyor. O, saf ve tabiî olarak inançsızlığının şuurunda olan ve inançsızlığını, insanı kurtarmak iradesi üzerine kuran bir inançsızdır. O, her ideolojiyi reddettiği ve kendine göre Hıristiyanlık da bir ideoloji olduğu için, Tanrı'ya ve Kiliseye imanı büsbütün reddediyor. Marksizm, insanı tarihe, tarihin kaderciliğine feda ediyor; Hıristiyanlık insanı Ezelî ve Ebedî'ye feda ediyor. "İnsan, kötülük önünde, ölüm

---

[4] – La Peste, N.R.F., 1947, p.331.

önünde, bizzat kendinin en derininde adalet (justice) diye bağırıyor. Tarihî Hıristiyanlık kötülüğe karşı bu itiraza, ebedî ve ezelî hayattan sonra, iman isteyen krallığın ilanıyla ancak cevap verdi. Fakat ıstırap, ümidi ve imanı kullanıyor; o zaman ıstırap, yalnız ve açıklamasız kalıyor. Istırap çekmeye ve ölmeye terk edilmiş işçi (travai) kalabalıkları, Tanrısız kalabalıklardır. O zamandan beri bizim yerimiz, eski ve yeni yüksek bilginlerden (docteurs) uzak, onların yanındadır. Tarihî Hıristiyanlık, bununla beraber kabul edilen (souffert) kötülük ve cinayetten kurtulmayı, tarihin ötesine götürüyor. Çağdaş materyalizm bütün sorulara cevap verdiğine de inanıyor. Fakat tarihin hizmetçisi, henüz iman isteyen gelecekte değilse bile, tarihî cinayet alanını çoğaltıyor ve aynı zamanda onu doğrulamasız bırakıyor. Her iki halde de beklemek gerekiyor ve, bu zaman esnasında, masum ölmeye devam ediyor".[5] Hangisi olursa olsun her ideoloji hoşgörüsüz düşünce planında oluşuyor ve insanı soyut hale dönüştürüyor ve pratik planda, onu öldürücü makinanın çarkı yapıyor. "O, bir konferansta, ögelerinin analiz edilmesi kolay olan insanın bir krizini yaşadığımızı söylüyordu: Terörün yükselişi, başarı ve etkililiğe bağlı olarak değerin yargılanmalarından ileri geliyor; bazı insanlara karşı inanmanın (persuasion) imkansızlığı, ortak değerlerin yokluğu, gerçeğin yerine ideolojinin, tabiî objenin yerine yönetimsel formülü koyma nedeniyledir. Politik insan yerine konulmuş olan somut insan, vekalet ile ölüm cezasına çarptırılıyor, hesap edilen şey, bir doktrini galip ettirmektir".[6] İnsanı ve onun fakir insanî aşkını kurtarmak gerekir. Onu vuruşmaya çağırmamalıdır. Daha tabiî olarak, yaşamak için kendine verilen birkaç senenin mutlu olması için onu, bütün köleliklerden kurtarmak gerekir. Camus'nün inançsızlığı bizzat kendinin onu tarif ettiği gibi, tutkulu bir inançsızlıktır ve bu tutku, insanın, somut insanın, bugünün insanının tutkusudur.

---

5 – L'Homme Révolté, N.R.F., 1951, p.374 – 375.

6 – Conférence a Latour – Maubourg, cité par Vie intellectuelle, avril 1949 p.338. Bu konferansın fragmentleri Actuelles'de bulunacaktır, N.R.F., p.211.

Dereceli olarak beliren bu düşünceyi dört safha belirler. Dört safha, veya dört tema, zira öyle görünüyor ki ilk eserlerinden itibaren Camus, eserinin temel çizgilerinin taslağını önceden çizdi.

a-Saadet Dini

"Bendeki temel olan şeyi araştırmam vuku bulduğu zaman bu, orada bulduğum saadet zevkidir. Ben varlıklar için çok canlı bir zevke (goût) sahibim. İnsan cinsini hiç hor görmedim. Saygı duyduğum ve hayran olduğum bu zamanın insanlarının birçokları ile çağdaş olmaktan gururlu olmanın hissedilebileceğini düşünüyorum... Eserimin merkezinde alt edilmez bir güneş vardır".[7] Camus "Düğün"de bu mutluluğu yüceltiyor (exalter): Saf olarak beşerî (terrestre) bir saadet, Akdenizle ilgili tabiatın düzenlediği (accorder) sade neşeler yapıyor. O, özellikle su ve güneşi dile getirdi. Deniz ve güneş "Yanlışlığın" personajı, Martha'nın rüyalarını işgal ediyor (peupler). Bunlar, onun bunca arsızlıkla (cynisme) uyguladığı cinayetlerin müteharrik kuvvetidirler: "Ah! Anne, çok para toplamış olacağımız ve manzarasız (horizons) bu toprakları terk edebileceğimiz zaman, bu hanı ve bu yağmurlu ili arkamızda bırakacağımız zaman, o kadar hayal ettiğim denizin önünde olacağımız zaman, işte o gün, benim güldüğümü göreceksiniz".[8] Deniz ve güneş, Oran'ın vebalıları için, özledikleri ve kendilerine yasaklanan bu başka dünyayı oluşturuyorlar. "Yabancı"nın Meursault'u için güneş ve su, onun bizzat kendini bulduğu, onun gerçek olarak yaşadığı tek ögeler olarak görünüyor.

Camus'nün asla bırakamayacağı bu konu, altını çizmeye değer. Mounier, "Tanrı'nın ölümü hakkında, arka planda, her

---

[7] – Nouvelle Littéraires, 10 mai 1951, cité par MOELLER, Littérature duxxe siécle et christianisme, T.I, p.31 (Gasterman).

[8] – Le Malentendu, acte I, scéne I.

tarafta Dionysos'un zaferinin göründüğünü" not ediyor.[9] Eğer Camus isyan ediyorsa bu, insanın bu sade ve saf mutluluğunu, mutlak olarak kesin olan tek gerçek bildiği içindir. O, "Sisifin Efsanesinde" zikrettiği Goethe'nin sözünü kendine mal ediyor: "Benim alanım zamandır... Ebedî ve ezelî olmaktan yoksun olarak zamana katılmayı istiyorum".[10] Ve zaman, özellikle şimdi ve şu andır. "Şimdinin ve şu anın bu çeşidi ile", insanın bu derin uyuşumu (accord) ile, onun herkes için istediği ve basit bir materyalizm olmayan, bunu not edelim, niceliğin ahlâkı ortaya çıkıyor. Varoluşumun 20 yılında yapabildiğim tecrübe toplamının yerine hiçbir şey geçemez. Uzun zaman yaşamaktan ziyade iyi yaşamak söz konusudur.

b-Saçma

Bununla beraber bu mutluluk, ıstırap ve ölüm ile, insanların adaletsizliği ve savaş ile berbat edilmiştir. Yaşadığım şu anda masum çocuklar hayatın zevkini tatmaksızın, her insanın hak olarak istediği tecrübeler toplamını yapmış olmaksızın ölüyorlar. Dünya, bizim dünyamız saçmadır. Camus "Sisifin Efsanesinde" saçmanın duygusunu, uzun ve açık olarak analiz ediyor. O, "Yanlışlık"ı, "Kaligula"yı, "Yabancı"yı, tiyatro piyesleri ve, personajının, hayatın ve dünyanın anlamsızlığını haykırdığı hikayeler yazıyor. Öğretmeni (maîtresse) Drusilla'nın kadavrası önünde, Caligula "insanların öldüklerini ve mesut olmadıklarını keşfediyor".[11] "Yanlışlık"ın hanında, Martha ve annesi, evin oğlu, tanımadıkları Jean'ı öldürüyorlar: Bu saçmadır. Bir yanlışlık oldu. Güneş tarafından gözü kamaştırılmış olan Meursault, bir arabı öldürüyor. Kendine göre masum olduğu halde o, toplum tarafından ölüme mahkum edilmiştir. Bu saçma bir hikayedir. Yine orada, toplumla, mahkum ettiği insan arasında yanlışlık vardır.

---

9 – Esprit, Janvier 1956, p.43.
10 – Mythe de Sisyphe, Gallimard, 1942, p.93 ve 119.
11 – Caligula, acte I, scéne I.

İnsan yeter ki geçen zamanın, hayatın monotonluğunun doğurduğu yorgunluğun, uğursuz olan ölümün azıcık farkına varsın, o zaman dünyayı saçma olarak keşfeder. Dünyanın ve hayatın bu saçmalığı gönül (coeur) için bir apaçıklıktır: "Belki dekorlar yıkılır. Yataktan kalkış, tramvay, dört saat büro veya fabrika, yemek, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve pazartesi, salı, çarşamba, perşembe, cuma ve cumartesi aynı ritim üzere, bu yol çoğu zaman kolayca takip edilir. Sadece bir gün, sebep ortaya çıkıyor ve her şey, hayretle renklenmiş bu yoğunlukta başlıyor. "Başlıyor", bu ifade önemlidir. Yorgunluk, makinayla ilgili bir hayatın fiillerinin sonudur, fakat o aynı zamanda şuurun hareketini başlatıyor. Yorgunluk onu uyarıyor ve teselsüle (suite) neden oluyor. Teselsül (suite), zincirdeki şuursuz geri dönüştür, veya bu kesin uyanıştır. [12] Camus, orada hiçbir şeyin çok orijinal olmadığını belirtiyor; hepimizin yaptığı basit bir tespit. Fakat, sonunda temel problem üzerinde kendini sorguya çekebilmek için bu apaçıklıklara inanmak gerekir. [13] Dünyanın saçmalığı gönül için açıktır, yine bu dünyayı tanımaya yönelen ve irrasyonel ile karşılaşan zihin için de öyledir: "Bana her şeyin açıklanmasını veya hiçbir şeyi istiyorum. Ve akıl, gönlün bu çığlığı karşısında güçsüzdür. Bu istekle uyanmış olan zihin araştırıyor ve sadece çelişkileri ve aklî olmayan söylemleri buluyor. Anlamadığım şey nedensizdir. Dünya bu irrasyonellerle şenlenmiştir. Tek başına anlamadığım biricik anlam sadece sonsuz bir irrasyoneldir. Bunun açık olduğu bir kez söylenebilirse her şey kurtulmuş olacaktır".

İnsan kendinde sınırsız arzular hissediyor. Caligula gibi o, imkansızı hayal ediyor: Ayı (lune) yakalamak. O, ölümsüzlüğü arzu etmeye kadar gidiyor ve her şeyi ve her eylemi eşdeğerde kılan ölüme rastlıyor. O saadeti arzu ediyor, fakat hayatı ekseriya, layık olunmayan bir ıstırap içinde monoton olarak cereyan ediyor; o neden sorumlu olacaktır? Zihin evreni deşifre etmek için boşuna soluk tüketiyor ve

---

[12] – Mythe..., op. cit., p.27.
[13] – Ibid., p.31.

devamlı irrasyonel ile karşılaşıyor. "Saçma, insanî çağrı ile dünyanın saçma (déraisonnable) sessizliği arasındaki karşılaşmada doğuyor. Unutulmaması gereken şey budur. Hayatın bütün sonucunun ondan doğabildiğine de sımsıkı sarılmak gerekir. İrrasyonel, insanî özlem (nostalgie), baş başa oluşlarından doğan saçma, işte bunlar, bir varoluşun yetenekli olduğu tam mantıkla, zorunlu olarak bitmesi gereken dramın üç personajıdırlar".[14]

Dünya vebaya, kötülüğe yakalanmıştır. "Şüphesiz insanların, bütünlüğün çılgın arzusunda biriktirdikleri bir kötülük vardır. Fakat başka bir kötülük, bu düzensiz hareketin kaynağına aittir. Bu kötülük önünde, ölüm önünde insan, bizzat kendinin en derininde adalet diye bağırır...".[15] Bu temel, orijinal kötülük nereden geliyor? O halde kim suçlu? İnsan değil! Ve Camus durmaksızın devamlı, insanın suçsuzluğu konusuna yeniden geliyor. Martha, müşterilerini (hôtes) öldüren annesinin masumluğunu ilan ediyor.[16] Romalı soylu vatandaşları küçük gören ve öldüren, deli Caligula'nın bizzat kendisi, kötülükte saf itirafta bulunuyor. "Doğru adam olmak değerli değil midir?".[17] Eğer insanlar adaletsizliklerden suçlu iseler – ve "düşüş", bütün insanların adaletsizlikten az veya çok suçlu olduklarını anlamaya izin veriyorsa, bu sadece unutulmuşlukla olacaktır – bu hususta onlar tam olarak masumdurlar ve bununla beraber ölüyorlar: Vebadan yeni ölen küçük bir çocuğun kadavrası önünde Rieux, Peder Paneloux'ya "ah! En azından bunun masum olduğunu biliyorsunuz" diyor.

Kötülük problemi Camus'yü ateizme götürmedi. Bunu bizzat kendisi itiraf ediyor: "Bir düşmanlıkla değil, bir uyuşmanın hissedildiği bir tabiat içinde, mutlu bir sema altında, fakir olarak doğdum. O halde büyük acı ile başlamadım, fakat

---

[14] – I bid., p.44 – 45.
[15] – L'Homme Révolté, op. cit., p.347.
[16] – Le Malentendu, acte II, scéne I.
[17] - Caligula act II, scéne XIV ve acte I, scéne VII.

yalnızlıkla başladım...".[18] Ve bununla beraber bu kötülük problemi, onun Tanrı'yı reddedişine ilgisiz kalmadı. O buna neden olmamışsa da onu besledi ve devam ettirdi: Tanrı huzurunda (devant), hürriyet problemi kötülük probleminden daha azdır. Şu alternatifler bilinir: Ya hür değiliz ve her şeye güç yetiren Tanrı kötülükten sorumludur. Veya hür ve sorumluyuz fakat o zaman da Tanrı her şeye güç yetiren değildir".[19]

Dünya saçmadır. O zamandan beri intihar etmek, dünyaya kesin son vermek daha iyi değil mi? Camus hayır! Diye cevap veriyor. Bu durum kendini yenik düşmüş bulmak olacaktır. Bu, bir korkaklık (lâcheté) olacaktır. Üstelik emin olduğum tek şeyi ortadan kaldırmaya mecbur değilim: Benim varoluşum karasaldır (terrestre). Bu hususta başka bir dünya gerekir mi? Henüz hayır! Ümit psikolojik bir intihar, bir kaçış, bir döneklikiktir. Geriye yapacak ne kalıyor? – Saçmayı sürdürmek. İnsan için yapılmış şartları şuurlu olarak yaşamak. Orada sevinç vardır, orada gerçeklik vardır. İnsan biraz da Sisif'tir, tanrıların, kendi öz ağırlığından dolayı durmaksızın düşen bir kayayı bir dağın tepesine doğru yuvarlamaya mahkum ettiği mitolojinin bu personajıdır. Her çabadan sonra Sisif, vadinin çukuruna kadar yuvarlanan kayasını seyrediyor. "Eğer iniş her gün böyle acı içinde gerçekleşirse, sevinç içinde de olunabilir... Sisifin sessiz bütün neşesi oradadır. Kendi alın yazısı kendine aittir. Kendi kayası kendi eşyasıdır. Aynı şekilde, acısını seyrettiği, bütün idolleri susturduğu zaman insan saçmadır. Evrende, aniden onun sessizliğine dalışta yerin hayran bırakan binlerce küçük sesi yükselir. Şu uğursuz ve sırlı çağrılar, bütün çehrelerin davet edilişleri, zorunlu bir iç yüz (envers) ve başarının pahasıdır. Gölgesiz güneş yoktur ve geceyi tanımak gerekir. Saçma insan evet diyor ve onun çabası artık durmayacaktır. Eğer şahsî bir alın yazısı varsa, yüce bir yönlendiriş (destinée) hiç yoktur veya en azından ondan ancak,

[18] – Actuelles, N.R.F., 1950, p.225.
[19] – Mythe...., op. cit., p.79.

onun, uğursuz ve aşağılık (méprisable) olarak yargıladığı biri vardır. Geri kalan için kendisini günlerinin efendisi olarak bilir... Bu taşın tanelerinden her biri, gecenin tam ortasında bu dağın her mineral patlaması, tek başına bir dünya oluşturur. Tepelere doğru savaş insanın kalbini doldurmaya yetiyor. Mutlu sisifi hatırlamak gerekir".[20] İnsanın bütün büyüklüğü şuradadır: Saçma şartını şuurlu olarak yüklenmek, "bu baş döndürücü sırt üzerinde" devam etmek, hile yapmamak. Camus'nün denemesini tamamlayan bu tespit, saçma insanın trajik saadeti üzerindeki doğrulamalarında onların gücünü çıkarıp atıyor. Ve Camus, kendisi için sadece bir sorgulama olan bu durumda kalmayacaktır. Bu sorgulama onu isyana götürüyor.

c-İsyan

Eğer her şey, eğer her insanî eylem eş değerdeyse, eğer ölümün ötesinde hiçbir şey yoksa, Yvan Karamazov ile bundan, "her şeyin serbest olduğu" sonucu çıkartılamaz mı? Camus, en sert fantezilere kendini adayan saçma kahramanın en son örneğini, Caligula'yı meydana getiriyor: O, Romen senatörleri küçük düşürüyor, o kutsal ayinleri taklit ediyor, (her şekliyle, öldürdüklerini, az önce veya az sonra ölmesi gerekenleri, kyniklikle belirttiği) kapris ile öldürüyor. – Bu piyeste Camus, Mounier'nin not ettiği gibi, "sonuna kadar iletilmiş saçmanın ne kadar yıkıma neden olduğunu göstermek için, saçmanın hızlandırıcısı üzerinde ısrar ediyor".[21] Fakat maktulü öldürmeden önce Caligula "öldürmenin çözüm olmadığını" biliyor.[22] Her şey aynı değerde olursa da, yine de her şeye müsaade edilmez. İnsan ve onun saadet hakkı vardır. Bununla beraber her şeye müsaade edilmiş değildir.

Ümit etmek, intihar etmek, öldürmek çözüm değildir. Saçmayı sürdürmek, "onu yaşatmak", pozitif hiçbir şey

---

[20] – I bid., p.166 – 167 – 168.
[21] – Esprit, Janvier 1950.
[22] – Caligula, acte IV, scénex.

getirmeyen yetersiz bir tutumdur. "Başkaldıran İnsan"a girişte Camus, "Sisifin Efsanesi"ndeki kendi öz durumunu eleştiriyor. O onu, Caligula'yı reddettiği gibi tamamen reddetmiyor. Bu imparator isyan etmekte haklıdır. Çözüm gerçekten isyandadır, fakat öldürücü devrimi dejenere etmeyen bir isyandadır.

"Başkaldıran insan nedir? – Hayır diyen insan. Fakat eğer o reddederse, vazgeçmez: İlk hareketinden itibaren evet diyen insandır da bu. Hayatının her emrini kabul eden bir köle, yeni bir emri aniden kabul edilmez olarak yargılar. Bu hayırın (non) muhtevası nedir? Mesela o şuna işaret eder: Nesneler (choses) yeterince dayandılar (durer), oraya kadar evet, hayır, çok uzağa gidiyorsunuz. Ve yine: Aşamayacağınız bir sınır var. Özet olarak bu hayır, bir sınırın varoluşunu doğruluyor... İsyan, her hangi bir şekilde, bir yerde bizzat haklı olmak duygusu olmaksızın gitmiyor... İsyancı kendinde, "zahmete değen..." uyanık olmayı isteyen bir şeyin varolduğunu inatçılıkla gösterir... Her değer isyana sürüklemez, fakat isyanın her hareketi, örtük olarak bir değeri ileri sürer...[23]

O halde isyan bir değerdir. O, insanî varoluşun değerinin bilgisidir. Ayrıca o, insanlar arasında kardeşlik meydana getirir. Descartes'in "cogito"sunu başka bir bağlama oturtan Camus şöyle yazıyor: "İsyan ediyorum o halde varız". Saf formunda isyan, insanın, bütün insanların hayatının değerinin bir doğrulanması, aynı zamanda insanî dayanışmanın meydana getirilmesidir (création).

Maalesef isyan öldürücü bir devrime dönüştü. Ve Camus, insanlık tarihinin tanıdığı büyük devrimleri analiz etti. O, onların tümünü suçladı: Fransız devrimini, Hitlerinkini, Marksizm – Leninizminkini. Gördüğümüz gibi Hıristiyanlık da Camus'nün suçlamasından kurtulmuyor. Bütün devrimler, gerçek isyancının isteklerine ihanet ettiler ve bundan dolayı şiddet oldular. Burada Camus'yü, insanı bir ideye kurban eden bütün ideolojilerin düşmanı olarak yeniden buluyoruz. O,

---

[23] – L'Homme Révolté, op. cit., p.25 – 26.

ideolojilerin insanlık dışı her şeye sahip olduklarını gösterdiği için, onların tümünün geçersizliğini cesaret ve dürüstlükle ilan ediyor. Tek bir isyancı, Camus'nün "Haklılar"da analiz edeceği Rus personaj Kaliayev, İsyan'a sadık kalmıştır. Kaliayev, bir taraftan, suçlulukla, masum çocukları öldürmeyi reddediyor ve diğer taraftan ölmeyi kabul ediyor. "O, isyanın en saf imajıdır. İnkarları ne olursa olsun, ölmeyi, bir hayatı hayatla ödemeyi, kabul eden kimse, bu arada, tarihî birey olarak onu aşan bir değeri doğrular. Kaliayev, ölüme kadar kendini tarih uğruna feda ediyor, ölmek anında tarihin üstüne yerleşiyor.[24]

Camus, insanın gerçek isyan ruhunu yeniden bulmasını isteyerek kitabını sonuca bağlıyor. İdeal isyan, sınırlarını bilen ve öldürücü olmayı reddeden isyandır, o "öğle düşüncesi" olarak isimlendirilir. Öğle düşüncesi ölçüdür (mesure). O, adaleti araştırma ve insan şartını düzeltme çalışmasıdır. Onun en iyi cisimleşmesi sendikacılık, bu çetin ve etkili eylem, gerçeğe sadık kalan devamlı isyandır. Daima tehdit edilmiş küçük görülenlerin kardeşliğini oluşturan bu isyandır. O, dünyaya ait mütevazi saadetimizi ve zavallı insanî aşkımızı, sadece kesin olan gerçekleri ve şarkı söyleyen yarınlara veya hipotetik aşkın bir geleceğe kendini kaptırmak gerekmediğini savunuyor. "Gelecek hakkında gerçek cömertlik (générosité) her şeyi mevcuda vermekten ibarettir".[25]

Netice olarak, Camus tarafından takip edilmiş olan çaba, Tanrısız bir azizliğe ulaşma çabasıdır. Başka bir terimle, Tanrı'yı reddetmiş olduktan, bütün formları altında kutsalı reddetmiş olduktan sonra, insan hayatını kendi öz beşerî sınırlarına iade etmek nasıl olur, toptan öldüren devrime düşmek nasıl olur, her şeye rağmen bu hayata bir değer vermek ve insanî bir dayanışma meydana getirmek nasıl olur? "Özet olarak, basitliği ile, Tarrou'nun söylediği gibi, beni ilgilendiren şey, bir aziz haline nasıl gelindiğini bilmektir.

---

24 – I bid., p.216.
25 – I bid., p.376.

-Fakat siz Tanrı'ya inanmıyorsunuz, diye Rieux ona cevap veriyor.

-Haklı olarak, Tanrı'ya inanmaksızın aziz olunabilir: Bu, bugün bildiğim tek somut problemdir".[26]

Tarrou kurbanların yanını tutuyor. O, vebayı reddediyor. O, bazı sağlık teşkilatlarında çalıştığı için bütün gücüyle vebaya karşı savaşıyor. O, oraya hayatını koyuyor. Camus, Tanrısız bir azizin, Camus'nün kabul ettiği gibi olan bir azizinki olan kendi ölümünü bize tasvir ediyor: "O (Madam Rieux), onun üstüne eğildi, yastığını (traversin) düzeltti ve, ayağa kalkarak, elini bir an ıslanmış ve çarpık saçları üzerine koydu. O zaman o, uzaktan gelen, duyulmaz halde olan, kendine teşekkür eden bir sesi işitti ve şimdi her şey iyi idi. O oturduğu zaman yeniden, gözleri kapanmış ve yüzü tükenmiş halde, mühürlenmiş ağzına rağmen, Tarrou yeniden gülümser gibi görünüyordu....[27]. Bununla beraber son anlarında çok acılı oldular ve Rieux, bitirmek için Tarrou'nun huzuru bulup bulmadığını kendi kendine soruyordu. Azizin diğer bir tipi, daha önce bahsettiğimiz Kaliayev'dir. O, yanında çocuklar olduğu için Dük'ü öldürmeyi reddetti. O katil değildir, fakat güçsüzlerin hakkını koruyandır. İkinci bir girişim başarıyor. Kesin olarak o, katlettiğinin karısı büyük Duşes'ten kendine ayarladığı yardımı (grâce) reddediyor. O, Tanrı'ya duayı reddediyor. O, ölümü istiyor zira ona, fiilinin gerçek anlamını sadece ölüm verebilir. Öldürmek ve para ödemeyi reddetmek için kendi fiiline dayanmaktan başka bir şey gerekmez.

d-Sürgün ve Krallık

Bu, Camus tarafından yayınlanmış haberlerin (nouvelles) son bir derlemesinin başlığıdır. Sürgün! Bu kelime onun eserinde ekseriya yenilenir. Anlam dolu ve bir nostalji ifade

---

26 – La Peste, op. Cit., p.276.
27 – Ibid., p.310.

eden kelime: Bir krallığı bekleme. Caligula sürgününden ıstırap çekiyor. "Onun aya (lune), saadete veya ölümsüzlüğe, belki de saçma olan (dément) şeye, fakat bu dünyalı olmayana"[28] ihtiyacı vardır. Ressam Jonas, üzerinde çözümü güç bir kelimenin yazılmış bulunduğu beyaz tuvalinin önüne oturmuş: Bu yalnızlık mıdır, dayanışma mıdır? Sürgününün ötesine bakıyor. – Nerede? Hangi krallığa doğru? Sıkıcı dünyasından kaçan, endişeyi sızdıran, geceyi ve Afrika'nın yıldızlı semasını seyre dalarak bilen, "eşini aldatan bayanın" (femme adultére) vecdine hangi anlam verilir?[29] Camus'nün, Faulkner'in "Requiem pour une Nonne" unu çevirdiği ve bu piyeste bir rahibenin Mesih'e imanını doğruladığı ve cinayetinden özür dilemesinin kesinliği biliniyor. Şöyle bir sorunun sorulması da normaldi: Camus imana doğru yükselmedi mi? – Bunu söyleyemeyiz ve kendine rağmen ondan bir inanan yapmak hakkına sahip değiliz.

CAMUS ATEİZMİNİN ELEŞTİRİSİ

Kendine rağmen Camus'yü bir Hıristiyan yapmayalım. Hatta sır önsezi ile hissedilmiş gibi görünse bile, Jean Conilh'in not ettiği gibi [30], "biz, "Sürgün ve Krallık" ile saçmanın ve akledilebilirin ötesindeyiz", geriye Camus'nün kendine ateist demesi ve kendini ateist arzu etmesi kalıyor.

a-Ateizm mi Veya Anti – Teizm mi?

Fakat bu ateizm mi veya anti – teizm midir? "Başkaldıran İnsan" isimli eserin ortaya çıkması, bir taraftan Sartre – Jeanson ve diğer taraftan yazar arasında uzun bir tartışmaya neden oldu. "Camus, şüphesiz ateist değildir, o pasif bir anti – teisttir diye yazıyor Jeanson. O, Tanrı'yı adaletsizlikle suçladığı için

---

[28] – Caligula, acte I, scéne IV.

[29] – Esprit'nin Mart 1958 sayısındaki CONILH'ın şahane makalesi "Albert Camus"ya bakınız.

[30] – I bid.

Tanrı'yı inkar etmiyor. O, O'na galip geldiğini de iddia etmiyor (bu ölçüsüzlük olacaktır): O sadece, bu üstada karşı meydan okumak ve durmaksızın isyan etmiş köle olarak kalmak istiyor".[31] Camus kendini savunuyor. Sartre ve Jeanson cevap veriyorlar. Jeanson, özellikle, anti – teizm ayıplamasını sürdürüyor: "Bütün bunların anahtarlarını, yakaladığıma inandığımı size söyleyeceğim: Sonsuz derecede sizi ilgilendiren Tanrı, artık insanlardır. Sizin var olmayan (inexistant) Tanrı'yı ilan ettiğinizi anlıyorum, fakat siz orada ısrar ediyorsunuz, siz ona son derece cesur sitemlerle başvuruyorsunuz ve bu hususta hiç aldanmamada son derece endişeliye benziyorsunuz, aynı zamanda ölü olmasını sizin istediğiniz söylenecek ve onun hakkında yaşayan herhangi bir şeytan şüphesine düşeceksiniz". Burada sağ duyunun Sartre ve Jeanson'un yanında olduğunu itiraf etmenin gerektiğini P.Blanchet yazıyor. Boş semaya sövüp saymak (invectiver), böyle bir boşluğa inanılmadığını düşünmeyi gerektirir. Camus'nün, insanların kendininkilere benzer haksızlıklar geçirmesine küfretmesi, insanı bir soyutlamaya kurban eden bütün ideolojileri reddetmesi, insanî ve insanîlikten başka hiçbir şey olmayan bir tutumdur. Fakat Camus'nün isyanı daha uzaklara gidiyor: O, olduğu gibi insan şartına karşı bir isyandır, o insan hayatını alın yazısına dönüştüren ölüme karşı isyandır. Fakat neyin adına ölüme karşı isyan ediliyor? Bulanık olarak önceden hissedilen ve arzu edilen bir ölümsüzlük adına mı? – O zaman bu bizi, kendimizi yok edebildiğimiz soruyu sormaya götürür: Bu ölümsüzlük arzusunu insanın kalbine kim koydu? İnsana ait olarak yapılmış olan şarta karşı isyan etmek, bu arada bu şartın yaratanını tanımamak değil midir? Daima alın yazımızdan sorumlu ve bizi işitmeye yetenekli birine karşı isyan yapılır, eğer böyle biri yoksa, o zaman isyan anlamsız, bedava bir oyun olur. Kapitalizme karşı proleteryanın isyanı, bir anlama ve takip edilen bir amaca sahip olur: İnsanı ekonomik ve sosyal

---

[31] – Temps Modernes, Mayıs ve Ağustos 1952. Bu tartışmanın özeti La Littérature et Le Spirituel, Aubier 1959, T.I, s.259'da da bulunacaktır, Blanchet; ve Vie Enseignante, Temmuz 1953 s.14 te de vardır.

yabancılaşmalardan kurtarmak. O, sorumlu olarak yargılanmış belirgin insanlar sınıfını amaçlar. Ölümlü insan olma öz şartıma karşı isyan, eğer şartımdan sorumlu – istenilen bir isimle adlandırılacak – bir varlığa başvurmazsa ve eğer isyan bu varlığı, mutsuzluğumu meydana getiren varlığı, suçlamazsa, artık bir anlam taşımaz. Burada daha önce sorulmuş olan ve cevabı ancak Tanrı'yı doğrulamakta bulan soruyu yeniden bulacağız: İnsan olma durumumla niçin tatmin olmuyorum? Ölüm niçin problem oluyor? Şuurun varoluşu niçin problemdir? Caligula'nın kalbinde saadet ve ölümsüzlük arzusu niçin vardır? Kalbin bu çığlığı niçin: Her şeyin bana açıklanmasını veya hiçbir şeyi istiyorum? Limit olarak limitlerin bütününü bana fark ettiren, ve bu limitleri aşmak için devamlı bir çaba olarak kendini takdim eden varlığımın dinamizminin anlamı nedir? – Sadece insanî, saf olarak insanî bir arzu, bütün olarak evreni yakalamak arzusu değil midir? Fakat, limit olarak fark ettiğim ve doyumsuz kaldığım, bu bütünlük.

Dua olarak metafizik isyan, kendi biçiminde, Tanrı'nın doğrulamasının tersine vardır.

b-Tanrı ve Kötülük

Rieux "Veba"da, "çocukların ezildiği bir yaratılışı sevmeyi, ölüme kadar reddedeceğim" diye açıklıyor.[32] Kötülüğün, ıstırabın, suçluluğun, masumluğun probleminin Camus'nün düşüncelerinin merkezinde varolduğunu tespit ettik. Bu, bütün dinlerin, bütün felsefelerin ele aldığı problemdir. Problem dünya kadar eski ve her günün problemidir. Her nesil kendine göre onu tartışır. Daha geçenlerde Jeanson "İnanmayanın İmanı" isimli eserinde, ayrıca hiçbir orijinalliği olmaksızın, Tanrı'nın varoluşu, kötülük ve günah adına yapılmış bütün klasik muhalefetlere cevap veriyor.[33]

[32] – La Peste, op. cit., p.238.
[33] – Voir entre autres, les pages 101 et suiv.

Camus için Tanrı'nın varoluşu, kötülük ve ıstırapla uyuşmaz. O, "Sisifin Efsanesinde" alternatif bilinmiyor diye yazıyor: Ya biz hür değiliz ve her şeye güç yetiren Tanrı kötülükten sorumludur. Yahut biz hür ve sorumluyuz, o zaman Tanrı her şeye güç yetiren değildir. Okulların bütün incelikleri bu paradoksa, ne hiçbir şey ilave etti, ne de ondan kurtardı". – Gerçek olarak bu dileme hapsediliyor muyuz? – Hayır! Biz Tanrı'nın tam gücünü yerinde tutuyoruz, insanın hürriyetini de yerinde tutuyoruz ve Tanrı'nın kötülükten sorumlu olmadığını, fakat insanın sorumlu olduğunu doğruluyoruz: Camus, eğer Tanrı büsbütün güçlü olsaydı, O'nun aşk olacağını unutuyor. Ve öz olarak var olduğu şeyde Tanrı'yı ortaya koyan hususun unutuluşu onu, kabul etmediğimiz bu alternatifin terimlerini açıklamaya götürüyor. Bu arada şunu da belirtelim ki, ateizm gerçek Tanrı'yı değil, fakat Tanrı'nın çok kısırlaştırılmış bir kavramını eleştiriyor. Tanrı'nın aşk olduğunu, O'nun yaratıcı niyetinin aşk niyeti olduğunu bilmek, kötülüğe bir anlam vermenin imkansızlığına dalmaktır. Bu ne kadar paradoksal görünebilirse görünsün, gerçekten kötülük doğrulamayı ancak Tanrı aşkının meyvesi olan bir yaratışta bulur.

Tanrı bizi yaratarak, kendi teslisle ilgili (trinitaire) hayatına girdirmeyi, bize kendi hayatına ve neşesine katılım vermeyi düşünüyor. Biz, üç ilahi Şahısta bir aşk tarikatına (communion) çağrılıyoruz; biz, Oğul tarafından Ruhta Peder ile karşılaşmaya (rencontre) çağrılıyoruz. Bu karşılaşma – her karşılaşma gibi - Tanrı'nın ve insanın seyrini, Tanrı'nın çağrısını ve insanın cevabını gerektiriyor. Ve tarikatın (communion) kaçınılmaz şartı hürriyet olunca, hür cevabın altını çizmek gerekir. İmanın, kötülüğün ve onun her sonucunun orijinine yerleştiği durum burasıdır. Gerçekten hür cevap olarak söylenilen şey, reddetme imkanının söylenmesidir. Ve kötülük, Tanrı'nın bize sunduğu ilahîleşme planının reddidir. Evlenmek için genç bir kız seçen delikanlı seçimini belirtir ve bir cevap bekler. O, açık olarak kendini tehlikeye atar: Reddetmeyi görmek tehlikesi. Bununla beraber tarikat (communion) bu değerde (prix) vardır; her şiddet, her baskı, bu delikanlının

girmeyi arzu ettiği aşkın bizzat inkarı olacaktır. Bizi hür yaratarak, kendi çağrısına hür olarak cevap vermeyi isteyerek Tanrı, kendini reddediliş tehlikesine atıyor. O, onu araştırdı (courir) ve – menşeinde kötülük olan – reddediş, tarikat (communion) sadece bu şarta ait olduğu için Tanrı'nın dokunmadığı reddediş daima mümkün kalıyor. Eğer bir alternatif varsa, bu Camus'nünki değildir, o takip eden şekildedir: Ya Tanrı bizi şuursuz ve hürriyetsiz yaratıyordu, fakat o zaman ne günahı, ne onun ıstıraplı sonuçlarını, ne de Tanrı'nın ve diğerlerinin aşkına katılmanın (communion) sevincini bilmeyecektik. Veya O, bizi bu sevinç için, bizzat bizim kendinde gerçekleşmemiz için, ilâhîleşme için bizi yaratıyordu, fakat O, sadece bizim hür ve sorumlu olmamızı isteyebiliyordu. Aşk kendini zorla kabul ettirmez, o kendini önerir.

Dünyada günah, kötülük ve ıstırap vardır. Herkes için, hatta inananlar için bile, bu kötülük, zihnî bir cevaptan daha ziyade, bir hayat cevabını, egzistansiyel bir cevabı bekleyen bir sır olarak kalıyor. Dünyada iyilik de var. Hattâ, insan kalbinin cömertliğinin sürekli kötülükten kurtarmayı bildiği bir iyilik de var. "İnsanda, kıskanmaktan daha çok hayran olunacak şeyler" vardır. Niçin Tanrı'nın varoluşu hakkındaki tartışmada iyilik dengeye girdirilmeyecektir? O, Tanrı'nın varoluşunun lehinde olduğu için mi? Kötülük bir sırdır, iyilik de onlardan biridir, hatta ciddi problemler ortaya koyan biridir de. Niçin insan, kendi benzerlerininkini kurtarmak için kendi öz hayatını verinceye kadar gitmeye, kendini adamaya yeteneklidir? İnsanın yetenekli olduğu bu aşk nereden geliyor ve bir tamlık (plénitude) duygusunu ona kim veriyor? Bu bolluk (générosité) Tanrı'ya başvurduran derin bir sır değil midir?

İnsan hür olduğu için iyiliğe ve kötülüğe yeteneklidir. Bu hürriyet onun tüm büyüklüğünü; trajik büyüklüğünü meydana getiriyor: Tanrı'ya hayır diyebilen, kendi planını çarpıklaştıran (gauchir), kendini ve benzerlerini yok edebilen, insandır; Tanrı'ya evet diyebilen, O'na rastlayan ve kendi İlâhî hayatını

yaşayabilen de insandır. Ateistler, sorumsuz olmayı istememizden dolayı bizi kınıyorlar. Daha büyük bir sorumluluk hayal edilebilir mi? İyilikle kötülük, aşkla egoizm, neşeyle ıstırap birlikte ikamet ediyor bu dünyada. İnsan kalbi, bu çift çağrı tarafından devamlı parçalanmıştır. Fakat bu kötülük, erdemle aydınlatılmış aşk ve her ıstırap tarafından devamlı yeniden alınmış olabilir. Dünyamız günah dünyasıdır, fakat aynı zamanda Lütuf, İnsanlığın Kurtuluşunun (Rédemption) dünyasıdır da.

İmanın cevabı böyledir. Hıristiyan için kötülük, vahyedilmiş bir sırdır, yani, ona bir anlam veren ve ona değere doğru bir yol gösteren insanın özel şartı hakkında ortaya atılmış bir ışıktır. Kötülük ve ıstırap bir Aşk Tanrı'nın varoluşu hipotezinde bir anlam bulurlar. Onlar, çelişik hipotezde, ondan hiçbir şey bulmuyorlar ve Camus onu namusluca tanıyor. "İsyan bıkmadan, artık kendine sadece yeni bir atılım almaktan başka bir şey kalmadığı andan itibaren kötülüğe varıp dayanıyor (buter). İnsan, varolması gereken her şeyi kendinde tutabilir. O, varolabilen her şeyi yaratılışta düzeltmeye (réparer) mecburdur. Ondan sonra en mükemmel toplumda bile çocuklar haksız yere öleceklerdir. Kendi büyük çabasında insan, sadece evrenin acısını aritmetik olarak azaltmayı düşünebiliyor".[34] Camus'nün hayal ettiği ölçü krallığı olan Ithaque'da çocuklar ölmeye devam ediyor. Onlar veba ve diğer herhangi bir hastalık mikrobunu aldıkları için işkence edilmeye devam ediyorlar. Camus'nün dünyasında, insanlar saadet ve aşk susuzluklarını yatıştırmaksızın ölürler. İsyanın dünyası saçmanın dünyası olarak kalır. Her varlığın hayata ve saadete, ıstıraba bir çağrı olduğu bu küçük çocuk, ne yanılgı ne de şahsî hata ödüyor; o bir hastalığa yakalandı. Camus için bu ıstırap beklenmedik bir şekildedir. O bir hiç içindir. Bu ıstırap haklı gösterilemez ve mutlu olmak hakkını insanlardan aldığı gibi dünyada varolma nedenini de geri alır. Hıristiyan, faili (auteur) olduğu bu hayat başlangıcının bir tamamlanma bulacağını bilir. Onun, acıya

---

34 – L'Homme Révolté, op. Cit., p.374.

düçar olarak çocuğu için beklediği kurtuluş; ıstıraplarına son veren ölüm değil, fakat yeniden dirilmedir. O, aşkla varoluşa çağırdığı bu şuuru, boşuna çağırmadığını bilir. Onun tutumu hile midir? Tevekkül müdür? Feragat mıdır? İstifa mıdır? Bu ümitte hile nerede, istifa nerede? Çocuğunun yeniden dirilmesine inancı, çocuğunu geçici olarak kaybetmenin acısından hiçbir şey azaltmıyor, bu inanç onu aydınlatıyor ve ona bir anlam veriyor. Bu inanç onu mütevekkil yapmıyor, zira onun bağış olarak kabul ettiği bu hayatı kurtarmak için o, her şeyi kullanıyor.

Sağlık dolu ve varoluşun bütün neşesi, bütün başarılar vadedilmiş bir delikanlının onu felçli bırakan bir hastalıkla birden bire çarpılmış olması, bu durum Camus'nün dünyasında saçmadır. Bu insanın uyuşukluğu artık hiçbir anlama, hiçbir işarete, hiçbir değere sahip değildir. İsyan onun başarısızlığını itiraf ediyor. Senelerden beri yatağı üzerinde büzüşmüş falan inanan, cılız hayatının bir anlama sahip olduğunu ve yararsız olmadığını biliyor. O, tam hareketsizliğine, imanda, değer veriyor. Onu ıstırabından kurtarıcı değer imandır ve onu, pek tabiî, destekleyen yeniden dirilme ümididir, fakat psikolojik intihar ile nitelendirilebilen bu ümit neye yarar? Güncel halini, dünyadaki şimdiki durumunu değiştiren ve ona değer veren o değil midir? O neden korkuyor veya kaçıyor?

Biz Hıristiyan toprağını "Ithaque'ın sadık toprağına" yeğliyoruz. O, sadece kötülük ve ıstıraba karşı Camus'nün övdüğü "isyanı" tanıyor değil, fakat o, kaçınılmaz ıstıraba bir anlam ve bir değer veriyor. Zaten biz Camus'nün Hıristiyanlığa yönelttiği yargıyı kabul etmiyoruz. "Tarihî Hıristiyanlık sadece, kötülüğe karşı yapılan bu itiraza krallığın, sonra iman isteyen ebedî hayatın ilanıyla cevap verdi".[35] Camus, ilk Hıristiyanların geçici (temporel) bir Tanrı krallığının kurulmasına inandıklarını ve ona ulaşmayı göremediklerini, onların ümitlerini ebedî hayat üzerine çevirdiklerini söylemek mi istiyor? Eğer cevap evet ise,

---

35 – I bid., p.374.

İncillerin bütün doğrulamalarına ve ilk bilinen Hıristiyan metinlerine karşı gelen bu yorumu reddediyoruz. Hangi ısrarın Mesih'i, Havarilerini bu geçici krallık anlayışından başka yöne çevirmeye koyulduğu biliniyor. Ayrıca Hıristiyanlar daima, iman isteyen ebedî hayata inandılar. "Tarihî Hıristiyanlığın, bununla beraber tarihte acı ve elem duyulan kötülükten ve cinayetten kurtulmayı (guérison) tarihin ötesine taşıdığı" tamamıyla doğrudur, fakat Camus'nün yaptığı gibi ondan "belli bir anlamda, Hıristiyanlığın acı sezgisi ve insan kalbine gelince onun meşru pesimizmi, genel adaletsizlik denilen şey" sonucu çıkarılır"[36], burada Hıristiyanlığın yeterince ciddî anlayışsızlığı beliriyor. İman için ebedîlik ve ezelîlik zamandan sonra değildir. Üstelik, tamamlanmasını semada bulacak olan krallık, bu dünyada çoktan başlamıştır. O, adaletin ve aşkın krallığıdır, ve bu krallığın üyesi her Hıristiyan için, bütün güçleriyle kötülüğe, cinayet ve ıstıraba karşı savaşmak bir ödevdir. Camus'nün sema ile yer, Krallık ile ebedî ve ezelî hayatın arasına koyduğu kesinlik, Hıristiyanlığın esas gerçeklerinden birinin anlaşılmadığını ortaya koyuyor.

Biz, Camus'nün savunduğu küçük düşürülmüşlerin kardeşliğine son derece hayran oluyoruz. Fakat Camus'nün onlara getirdiği kurtuluş mesajı, Mesih'in sözü karşısında neye değer: "Semaların Krallığı kendilerine ait olduğu için, fakir bir ruha sahip olanlar çok mutludurlar".

CAMUS VE HIRİSTİYANLAR

a-Küçük Düşürülmüş İnsanın Savunması

Latour – Maubourg'daki bir konferansında Camus alışılmış bütün samimiyeti ile, Hıristiyanlardan beklediği şeyi söyledi: "Anlaşmasız, kaçamaksız açık ve sağlam bir sözü tutmak. Şeyleri isimleri ile isimlendirmek gerekir.Bazı düşünceleri formüle ederek binlerce insanı öldürüyoruz.

---

[36] – I bid., p.374 ve 53.

Realizmi ve tevekkülü sürgüne göndermek lazım. Uzlaşma olmaksızın... Diplomatik sessizlik olmaksızın. Roma'nın, işgal esnasında büyük bir sesin boşuna beklemiş olduğunu itiraf ediyorum. Bugün bana onun konuştuğu söyleniliyor. Kesin olarak var olan şey onu işitmediğimdir. Kilisenin gururlu olarak kendi dilini alması ve papalık genelgelerinin karanlığı arkasına saklanmaması gerekir. Eğer ruh (esprit) mahkumiyet çığlığını (cri) atmazsa kendisi kaybolacaktır.Hıristiyanlar, Franco terörü üzerindeki kadar, yugoslav piskoposun tutuklanması üzerinde, Rusya'daki sürgünler gibi, Amerika'daki zencilere davranış üzerinde de şüpheleri artırmaksızın, yüksek ve açık sesle konuşsunlar. Hıristiyanlar sessizliğe karşı olan toplantıya katılsınlar ve bizi, cellatların ortasında yalnız bırakmasınlar".[37] Bu, ezilmiş, aşağılanmış, köleleşmiş ve Camus'nün Hıristiyanları davet ettiği (convier) despotizmlerin kurbanı insanın savunmasıdır. Hayran olduğumuz, insanın bu anlamı bize sadece yabancı değil, fakat yetersiz gibi görünüyor. Camus'nün insan için savaştığı kurtuluş saf olarak bu dünyaya aittir (terrestre). Mesih'in getirdiği kurtuluşun, zamanı ve bu dünyayı aştığını biliyoruz. Bu kurtuluş dünyayı aşar, fakat onu inkar etmez. Tam tersine. Tabiat üstü olmak için, Péguy'nin bir düşüncesini yeniden ele alarak, biz bu hususta tabiattan daha az değiliz.

Küçüklerin, hor görülmüşlerin, ezilmişlerin bu çağrısını Kutsal Kitabın (Bible) sayfaları boyunca hep buluyoruz; özellikle peygamberler nezdinde. Örnek olarak Amos'u zikredelim: "İsrail'in üç veya dört cinayeti için, ona dönüşsüz olarak karar verdim! diyor Yaweh. Çünkü onlar, bir çift sandalı fakire gümüş pahasına satıyorlar, çünkü onlar küçük insanların kafasını eziyorlar ve uysalların yolunu saptırıyorlar..." Ve Tanrı cezayı ilan ediyor.[38] Fakirin İncilde yer aldığı biliniyor. Fakat "şuna dikkat edelim: Fakir; fakir olmaktan mutlu değildir, fakat Tanrı Krallığına açılmayı görmekten mutludur; aç insan, kendi

---

37 – Vie intellectuelle, Nisan 1949, s.345'te zikredilmiştir.
38 – Amos, 11 / 6 – 7.

açlığı için mutlu değildir, kendini tatmin eden erdem için mutludur. O halde Ahiret Mutlulukları Hıristiyanın, insanların sefaletine katlanmasına izin vermeyebiliyorlar: Aksine onlar insanı, Tanrı'nın cömertliğini jestleriyle hissettirerek kendilerinin gerçek olduğunu ispat etmek için aralıksız bir çabaya mecbur ediyorlar. Hz. İsa Ahiret Mutluluklarını ilan ettiği zaman, onlara bunun gerçekleşmek üzere olduğunu göstermek için hastaları iyileştiriyor ve ekmekleri çoğaltıyordu. Ahiret mutluluklarını korumaya (garde) sahip olan Hıristiyanlar, ilâhî hazır oluşun bir işareti olarak eğer erdemleri dünyada belli oluyorsa (éclater), sadece onları gerçek olarak ilan ediyorlar. Hz. İsa'yı, fakirin temsil ettiği tekrar edilerek gidiliyor, fakat söylenilen şeyi düşünmek gerekir: Onu ne kadar tezyin ederse (vétir) etsin, ne kadar beslerse beslesin, ne kadar ziyaret ederse etsin, Hıristiyan için fakir gerçekten Hz. İsa'yı temsil etmez. Çıplak ve aç fakirle ilgilenmemek (laisser) için İncile başvurmak korkunç bir yanılmadır: Gerçek şu ki çıplak ve aç bırakılmış fakir yine Hz. İsa'dır, fakat fakirlerin kızgınlığını ve ilâhî öfkenin ağırlığını haksızlık üzerinde toplatan Hz. İsa'dır".[39]

Buraya dikkat edelim; korkaklık ve yalancı bir tevekkül gibi görünebilecek olan, daha genel olarak hangi tabiattan olursa olsun her ıstırabı ve ezilmiş insanın ıstırabını takdim etmenin bir biçimi vardır. Ve konuşmanın bu biçimi ile ıstırap karşısındaki yalancı tutumun kaynağı, öyle görünüyor ki, Hz. İsa'nın İnsanlığı Kurtarmasının yetersiz bir anlayışındaki araştırmaya aittir. Eğer bu ıstırap karşısında Hıristiyanlar, bazen anormal derecede mütevekkil oluyorlarsa, eğer ekseriya onlar, ıstırabı savunucu (dolorist) ve hatta mazoşist bir tutuma sahip oluyorlarsa – ve yakınmalar noksan olmuyorsa – bu onların, Hz. İsa'nın İnsanlığı Kurtarmasının (Rédemption) sırrını kendi gerçekliğinde kolayca yakalamadıkları için değil midir?

---

[39] – Cuillet, Jésus – Christe Hier et Aujourdhui, Desclée de B., 1963 p.32.

Hz. İsa'nın İnsanlığı Kurtarması, ilkin, onun intikam ve adalet susuzluğunu Tanrı lehine yatıştırmak için insanî bir temsil değildir. Peder Tanrı, öfkesini sakinleştirmek ve günahta insanın kendisinin ileri sürüldüğü haksız bir zevke karşılık kabul etmek için kendi Oğlunun ıstırabını ve kendi ölümünü istemiyor. Hz. İsa'nın İnsanlığı Kurtarması ilkin bir insan fiili değildir. O, ilkin ve her şeyden önce, Oğlunda günahkar dünya ile barışan (se réconcilier) Peder Tanrı'nın fiilidir. Yine ilkin o adaletin fiili değil, fakat bir aşkın (amour) fiilidir, karşılıksız bir fiildir. Haç üzerine akan kan, bizim için Tanrı'nın bizi sevdiğinin Vahyidir (Révélation). Tanrı, ölebilmek ve bununla, bizzat kendinin tam bağış oluncaya kadar bizi sevdiğinin delilini bize vermek amacıyla insan oluyor. Tanrı'nın bir bağış (don) ve af olduğunu bize Haç (Croix) açıklıyor. Haçın (Croix), Tanrı aşkının vahyî (révélation) olduğunu söylediğimiz zaman onun, bir aşk fiili, gerçek bir uzlaştırma olduğunu ve bu aşkın (amour) tabiî bir ilanı olmadığını söylemeyi anlıyoruz.

Peder aşkının fiili, Kurtuluş (Rédemption); Mesih, kendi Oğlu, Tanrı – İnsanda, yani insanlığın işbirliği ile gerçekleşiyor. Günahla insan Tanrı'dan ayrılıyor; Kurtuluş ile insan, Mesih'de, Mesih'e birleşmiş olarak Pedere doğru dönüyor, kendine teklif edilen uzlaşmaya cevap veriyor. Tanrı fiili, Kurtuluş (Rédemption) böylece insan fiili haline geliyor ve bu fiil, günah kadar iradî olmak mecburiyetindedir. Bu, ölümle, dirilmeyle ve Mesih'in Pedere dönüşte gerçekleştirdiği urûç ile varolur. Istırap ve ölüm, Peder'e dönüş hareketinin safhaları olarak düşünüldükleri ve yaşandıkları andan itibaren bir değere sahip olurlar. Peder, Oğlunun ıstırabından hoşlanmaz, fakat onun aşkından hoşlanır. Kurtuluş, Mesih – İnsanın Teslise girişidir; bizden her biri için, Kurtuluş, Mesih ile Teslise giriştir. Fakat bu giriş kendinde bir derin ıstırabı (arrachement) ve Tanrı'nın bağışına cevap olarak bizzat kendinin tam bir bağışını gerektirir. Istırabın değeri de, onun ifade ettiği de, ortaya koyduğu (traduire) bağışla (don) ölçülür. Ne kendi için, ne de diğerleri için Hıristiyan ıstırabı araştırmıyor. O, aşk – bağışı araştırıyor. Fakat bu araştırmada, ıstıraba rastlamamak

olamaz. Derin ıstırap (arrachement) ve malından mülkünden olma (dépouillement) olmadan, gerçek bir bağış olmaz.

Kurtuluş bir teori olmayıp, kötülüğün, günahın, ıstırabın, ölümün bir açıklamasıdır. O bir fiildir. Devamlı inanç değiştirmek mecburiyetinde olan insanlıkta ve Tanrı fiili ile. Pederin, Ruhda, Oğlu ile bize gösterdiği aşk fiili. Devamlı fiil ile biz bu Kurtuluşun (Rédemption) şahitleri oluyoruz. Biz, Kurtuluşu tavsiye ediyoruz (précher), yani hangi değerin dünyada ıstıraba sahip olması gerektiğini açıklıyoruz (annoncer). Kurtuluşu yaşıyoruz, yani bir aşk Krallığı olan Tanrı Krallığının gelişmesine çalışıyoruz. İyilik severlik ile, insanın ıstırabı kurtarıcı olur ve – Tanrı – Aşkın isteğiyle birleşen – bu iyilik severliğin (charité) derin isteği, bütün haksızlıkların ve bütün köleliğin dışarıda bırakılmasıdır. Fakat, bu dünyada başlatılmış (inauguré) Tanrı Krallığının tamamlanmasını, "artık ölümün, cenaze alayının (deuil), ilk dünya kaybolacağı için, ne inleme ve acının olmadığı"[40] yerde, semada (ciel) bulacağını biliyoruz.

b-İsyanın Anlamı

"Başkaldıran İnsan" çok eleştirildi. Tabiî bu haklıdır. Devrimler, sadece metafizik isyandan türemiyorlar: Onlardan sefalet kaynağına sahip olanlar da vardır. – Camus'nün isyanı netice olarak insanı, insanlığın soyut bir kavramında kutsallaştırmıyor mu? – Bütün eleştiriler, "Öğle Düşüncesi, Ithaque Toprağı"ndaki Camus isyanının amacının yanıltıcı (décevant) olduğunu belirttiler. İsyan, insanların kardeşliğini meydana getirebiliyor mu? Hatta kendi sınırlarını kabul eden bir isyan, dayanıklı bir cemaat inşa edemiyor: Birine veya herhangi bir şeye karşı birlik sadece geçici olabiliyor... Camus'ya yöneltilen belli başlı sitemlerin özetleri böyledir.

---

[40] – Apocalypse, 21 / 4.

Eksikliklerine ve yetersizliklerine rağmen Camus'nün isyanı, onu bize sempatik kılan bir aksana sahiptir. Mesela o, Antigone'unkinden çok daha üstündür. Ancak ölümde ulaştığı bir saflık için isyan eden Antigone'un karşısına, Anouilh, Site hükümetinin kendini zorladığı bütün gizli anlaşmalara boyun eğen Créon'u yerleştiriyor. Hayatın tümünü veya tembel bir tevekkülü reddetmeden başka çözüm yoktur. Antigone'a yeterince yakın benzer, fakat ayrıca da öldürücü başkaldıran Caligula'nın karşısına Camus, Caligula'yı anlayan, kendi biçiminde bir başkaldıran olan, fakat insan ölçüsünde bir varoluş biçimini araştıran Chéréa'yı yerleştiriyor. Eleştirmenler, "Başkaldıran İnsan"ın sonucunun düş kırıklığı olduğunu not ediyorlar, fakat o, ateist dünyada, insanı kurtarmak isteyen bir insan için tek çözüm gibi görünüyor.

Camus, "jandarma bir Tanrı ile meskun (habité) ve bu dünyada ivedi olan (urger) şeyi öbür âleme göndermek düşkünlüğü (manie) ile istilâ edilmiş olduğuna inandığı lütuf dünyasını"[41] reddediyor. Onun için sadece iki evren vardır: Kutsalınki ve isyanınki. "Eğer, kutsal dünyada isyan problemi bulunmuyorsa, gerçekte orada gerçek hiçbir problematiğin bulunmadığı, bütün cevapların bir defada verilmiş olmasındandır. Metafiziğin yeri efsaneyle doldurulmuştur. Artık sorgulamalar yoktur, sadece cevaplar ve öyle ise metafizik olabilen ezelî ve ebedî yorumlar vardır. Fakat insanın kutsala girmesinden önce, ve zaten oraya girmesi için, veya oradan çıkar çıkmaz, ve zaten oradan çıkması için o, soru ve isyandır... Kutsalın dünyasında, her söz Tanrı'ya şükürler olsundur. Böylece bir insan zihninin ancak iki evrene sahip olabildiğini, kutsalınki (veya Hıristiyan dilinde konuşmak için lütufunki) ve isyanınki, göstermek mümkün olacaktır. Birinin kaybolması, bu gözden kayboluş şaşırtıcı formlar altında olabilmesine rağmen, diğerinin gözden kayboluşuna denktir".[42] Camus yanılıyor: Kutsalın dünyasında sorgu duruyor.

---

41 – DUMERY, Regards sur la philosophie contemporaine, casterman, 1956, p.179.

42 – L'Homme Révolté, op. Cit., p.34.

Vahiyde, Camus'nünkine benzer bir işkenceyi (tourment) bilen bir insan, büyük bir yer tutan insan vardır: Masumun, ödüllendirmenin dünya sonrası (post – terrestre) anlayışı dışında, haksızlığın (injustice) bu dramını yaşayan bir insanın ıstırabı. Bu insan Job (Budala)dur. "Job'un durumu, bugün saçma, düşünülemez bir durum diye isimlendireceğimiz şey gibi görünüyor, Steinmann böyle yazıyor. Mesela biz Hıristiyanlar için, "lanetlenmiş bir adamın" manzarası gibidir. Zamanın Yahudi teolojisi için bu, çözülmez bir problemdi". [43] Job, Tanrı'ya sövene kadar gidiyor: "Dilimin ucuna gelen şeyi söylemediğim zaman nihayet beni gözetlemeyi durduracak mısın? Eğer günah işledimse, insanın dikkatli gözetleyicisi, sana mı yaptım? Niçin beni hedef olarak aldın, ben sana niçin yükümlüyüm? Günahıma tolerans gösteremez, hatamı affedemez misin? Zira yakında ölmüş olacağım, beni arayacaksın ve artık ben varolmayacağım".[44] Niçin Tanrı'nın masuma ıstırap çektirmesi gerekir? Gerçek olarak bu O'na yaraşır mı? İmandan doğan bu isyan Tanrı'ya imanda çözülür. Job (Budala) Hıristiyan değildir; Hıristiyanla onun arasında Mesih'in Haçı vardır. Bununla beraber o, esinlenmiş bir yazardı ve isyanın "kutsal" dünyanın içinde oturduğunu kabul etmek mecburiyetindeyiz. "Job kitabı, ıstırap çeken insanın en cesurca sözleri ile, ıstırabın dayanılmaz (atroce) karakterinde Aziz Ruh tarafından kabul edilmiş tanıkla bizzat Tanrı tarafından bir çeşit kutsanmıştır, zira Hıristiyanlar için Job'un en cesurca sözleri, bizzat Aziz Ruhun sözleridir. Tanrı, hizmetçisinin şaşkınlık çığlıklarını anlıyor ve yükleniyor. O, başkasının ıstırabına oldukça kolay razı olan ve her tesellî için kendine sunulan teolojicilerin formüllerini bilmeyen acımasız dostları (ami) kınıyor. Jop'da Tanrı insanın lehine ve ıstıraba karşı tanıklık ediyor".[45]

---

[43] – STEINMANN, Job, Le Cerf, 1946, p.42.
[44] – Job, 7 /16 – 21.
[45] – STEINMANN, op. Cit., p.124.

"İsyanın" başka bir biçimi de vardır: Büyü halinde küçüldüğü zaman Kutsalı kurtarmak için, gelenekçilik (conformisme) dinî boğmaya yöneldiği zaman dinî gerçek anlamı kurtarmak için sesi (voix) şiddetle yükselten peygamberlerin isyanı. Jérémie korkunç oluyor ve üstelik Yahudilerin kutsallaştırdıkları şeye, tapınağa, Yaweh'in hazır oluş, yerine takılarak (se prendre a) onları kızdırmaktan korkmuyor. O, dulun, yetimin, ezilmişin haklarını savunmaktan bağışık tutan ve sadece bir sığınak olan bir inancın yanlışlığını ilan ediyor.[46] Peygamberler ölü değildirler. Hıristiyanlığın bağrında kuruluşla (institution) olay (événement) arasında bir gerilim daima varoldu ve peygamberler daima, yeryüzünde, ruhun (esprit) ve hayatın önceliğini Hıristiyanlara hatırlatmak için, olayı (événement) inkar etmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir kuruluşun (institution) aşırılıklarının geçersizliğini ilân etmek için ortaya çıktılar.

Camus'ya göre Hıristiyanlık tarihi, Tanrı'da kutsallaştıracaktır. Şüphesiz Hıristiyanlık tarihin her puta taparlığını reddediyor ve biz, mutlak haline getirilmiş bir tarih adına işlenmiş bütün cinayetlerin geçersizliğini ilân etmek için Camus ile aynı kanaatteyiz. "L'Homme Révolté" (Başkaldıran insan) ın şu sayfasını bütünüyle kabul ediyoruz: "Kendini güzelleştiren değer olmaksızın tarih, etkililik kanunu ile yönetilir. Tarihî materyalizm, determinizm, şiddet, etkililik anlamıyla uygun düşmeyen her hürriyetin inkarı, cesaretin ve sükûnetin dünyası, tarih saf bir felsefesinin en meşru sonuçlarıdırlar. Ancak, bugünün dünyasında, ebedî ve ezelînin felsefesi şiddete başvurmamayı doğrulayabilir....çünkü, sonunda tarih ancak Tanrı için vardır".[47] Gerçekten tarih, ancak zamanın sonunda tam olarak ortaya çıkan bir sırdır. Fakat, Tanrı Lütfu (Grâce) ile tarih arasında, zamanla ezelî ve ebedîlik arasında bir seçimi bize zorla kabul ettirmek ve ezelî ve ebedîliğe (l'éternité) imanın, tarihin bir inkarı olduğunu doğrulamak

[46] – Jérémie, VII / 1 – 16.
[47] – L'Homme Révolté, op.cit., p.354 – 357.

niçindir? Camus Enkarnasyona inanmıyor ve bu onu bu seçime zorlayan şeydir. Bizzat Tanrı'nın Oğlu bizim tarihimize girmiştir ve orada kalıyor. Hıristiyanlık bir tarih, bir kurtuluşun tarihidir. Bizi tarihten çıkarmaktan uzak Tanrı'ya iman, aksine bizi oraya bağlıyor. Ve tarihimiz bizim için büyük bir değere sahip olmasına rağmen biz onu daha ciddiye alıyoruz: Tarih, Tanrı planın cereyanıdır, Mesih onda işe aittir, insanın kurtuluşu tarihte gerçekleşir. Bir kez daha, ebedîlik ve ezelîlik (éternité) zamandan sonra, en azından yine bu zamanın inkarı (négation) değildir. Tarih zaman içinde mevcuttur ve o, her ana tek bir değer verir. Ve orada, isyanı yeniden buluyoruz, veya eğer bu kelime karışıklığa neden oluyorsa, buna tevekkülsüzlük diyelim. Tarih bir mutlak değildir ve tarih adına insan tarafından yapılmış bütün kötülüğü reddediyoruz. Fakat tarih ebedî ve ezelîlik tarafından inkar edilmemiştir, tarih aksine gerçekliğini ve değerini onda buluyor ve bahane olarak ezelî ve ebedîliğe başvuracak olan kötülüğe boyun eğmenin her çeşidini reddediyoruz. Tanrı Krallığı tamamlanmasını ancak semada (ciel) bulacaktır ve bu ümit ölümün ve her ıstırabın veçhesini değiştirir. Fakat bu Krallık bu dünyada başlamıştır ve iman bize, bütün formları altında, kötülük önünde hiçbir cevap bırakmıyor.

Bununla beraber Hıristiyan için, tarihi ebedî ve ezelîlikte kutsallaştırmak, kendi imanında güncel kötülüğe karşı bir sığınak, bütün sükûnet, bütün mesuliyete girme için bir doğrulama (excuse) aramak büyük bir teşebbüstür. Camus, kolayca kendimizi kaptırdığımız bu teşebbüsün geçersizliğini ilan ederek, "belli bir isyanın" bize yabancı olmaması gerektiğini kendimize hatırlatıyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİLİM, TEKNİK VE İMAN

Peder Michonneau'ya göre "İşçi ortamındaki iman sevgisizliği yine hâlâ, Kutsal Kitap ve bilimin uyuşmazlığının, fakirler dünyasını ihmal etmiş olmaktan dolayı Kilise'ye yapılmış sitemin yaygın duygusundan ileri geliyor"[1] Böyle bir tespit, aşırı olsa bile, düşünmeye neden olur. Şunun ne kadar önemli olduğu, üzerinde ısrar etmeye ihtiyaç olmayacak kadar açık bir olgudur: Bilim ve teknik insanların kaygısında git gide büyük bir yer işgal ediyor: Bilimsel dergiler çoğalıyor, büyük basın bilimsel ve para- bilimsel konuları ele alıyor, bilimsel etütler git gide çoğalan adaylara sahip oluyor. Bilimsel zihniyetten (mentalité), teknik zihniyetten bahsediliyor. Bu zihniyetler, haklı olarak, hâlâ mükemmel bir şekilde tasvir edilememelerine rağmen. Endişelendiren başka bir olgu daha vardır: Bilim ve teknik modern ateizme bazı deliller (arguments) sağlıyor.

Burada biz, bilim ve tekniğin aynı zamanda ortaya koydukları farklı problemlere cevap vermeyi değil, fakat bilim ve teknik arasındaki, imanın desteklediği, ilişkileri yerli yerine oturtarak genel cevabın ögelerini vermeyi isteyeceğiz.

MEVCUT BAĞLAMDA BİLİMİN, TEKNİĞİN VE İMANIN İLİŞKİLERİ

Düşünülecek iki problem serisi vardır, zira, bir taraftan iman, bilimsel gelişmeye engel olduğundan ve bilim ile onun teknik uygulamalarına karşı inananı güvensiz kıldığından dolayı

---

[1] - Cité par DANİELOU dans: Au commencement, p.8.

eleştiriliyor ve, diğer taraftan, imanı eleştirmek için bilimsel keşiflere başvuruluyor.

a-İman Bilime Karşı Mı?

16 ve 17. Asırlara doğru bilim özerk (autonome) bir displin olarak kuruluyor. Hıristiyanlık âlemi boyunca ruhanî iktidar tarafından himayede tutulmuş cismanî erkin özgürleşmesinin başlangıcında olduğu gibi, tabiat ve tabiat üstünün sınırlarını çizerek, tabiatın güvenirliğinin ilkelerini ilan ederek bu özgürlüğe kavuşturmanın da başlangıcı Aziz Thomastır. İki problem paralel olarak geliştiler. Cismanî erk meşru bağımsızlığını meşakkatsiz elde etmedi. Bu biliniyor. Felsefe ve teolojiye hizmetçi olan bilim de güçlüksüz (sans mal) kurtulmadı. Bilim, tehlikeli bir özgürlüğü hak olarak istemeyecek mi? Bazı Hıristiyanların bilime ve bilimin aşırılıklarına karşı güvensizliği bu bağlamda kısmen açıklanacaktır: Tarihin ağırlıklarından kolayca kurtulunmaz. O halde bilimle – imanla değil – geçmiş bir durum üzerindeki onun aydınlatmasını kabul edecek olan teoloji arasında bir anlaşmazlık vardır. Bu aynı durum ayrıca 19. asır bilimciliğinin teoloji ve Vahye karşı saldırganlığını açıklayacaktır. Bilim kendi metodlarına ve kendi kanunlarına sahiptir; o, manevî bir güç ile keyfince yönetilmiş olmayı dinlemiyor. Bilim kendi özel alanına imanın müdahalesini suçluyor. Bu saldırganlık onun başına kalkılabilir; fakat özerkliğini istemekten dolayı o eleştirilemez.

İnanan, haksız yere kutsal olarak nitelediği büyüsel eğilimi asla tamamıyla başından atmış bulunmuyor. Tabiatın güçlerine dokunmak gerekmez! Tabiat güçlerinin intikamlarını almaları ihtimal dahilindedir ve onlar kesin olarak intikamlarını alacaklardır. Laboratuvarda, yaşayan bir hücrenin sentezini yeniden kurmaya teşebbüs etmek hayatın kutsal karakterine dokunmaktır, Tanrı'nın gücüne kasdetmektir. Prométhée'nin Efsanesi bu konuda etkileyicidir ve atalardan kalma bir tutuma tanıklık eder. Prométhée göğün ateşini çalmış olduğu ve

tanrıların gücüne zarar vermiş olduğu için bir kayalıkta zincire vurulmuştur. O bir günah işlemiştir. O haklı olarak kendi aşırılığı ile cezalandırılmıştır. İnsanın hayatına saygı, titiz bilginlerde saygı uyandırıyor; bu apaçıktır. Bazı sınırlar vardır ki, tecrübelerinde, insan üzerinde yapamadıkları tecrübelerde, atlamaya mecbur olmuyorlar, fakat bunun dışında, bilimsel tecrübelerde, bilginlerin keşiflerinden doğan teknik uygulamaları, kutsala bir zarar olarak görmeyelim. Her belirsizliği (équivoque) yok etmek için bu kutsal ve kutsal olmayan (profane) kavramını kesinleştirmek mecburiyetindeyiz.

İnananın bilime karşı sürdürebildiği güvensizliği bir ölçüde açıklayan bu nedenlere başka birini de ilave etmek gerekecektir: Korku. Bilimsel keşifler tarafından şüpheye konulmuş olan imanın hakikatlerini görmek korkusu. Şu andan itibaren bu korkunun kesin olarak asla kurulmuş olmadığını söyleyelim: İman, bilim tarafından asla zor duruma düşürülmeyecektir. Hıristiyan, bilime karşı güvenli bir tutuma sahip olmak mecburiyetindedir; korkusunu terk etmek, büyüsel her zihniyetten temizlenmek, geçmişin farazisinden kurtulmak mecburiyetindedir.

Bu çalışma ve çabaya rağmen Hıristiyan, bilimin önündeki güçlükleri yine saptayabilecektir. Kitab-ı Mukaddes (Bible) bir bilim kitabı değildir, fakat o, Tanrı tarafından vahyedilmiş Mesajı bize veren dinî bir eserdir. Bununla beraber bu mesaj, kısmen zamanın bilimleriyle, belli bir zihniyet içinde tarihin belli bir zamanında yazıldı. Mesela yaratma, Mesihten önce Yahudilere ait olan bir hayal (vision) içinde yazılmıştır. Mesaj, kendini nakletmeye yarayan iletim aracı ile karıştırılabildi ve hâlâ karıştırılabiliyor. Sonunda, mesajın büründüğü bu özel form vahyedilmiş olarak kabul edilebilir. Bu hususta son asırda, meşhur bir örneğe sahip olundu: Yaratmanın yedi günlü Kutsal Kitap çerçevesini korumak için Hıristiyanlar, bu yedi günle jeolojik periyotlar arasında boş bir uygunculuğa (concordisme) teşebbüs etmişlerdi.

İman hakikatı yaşanılır ve belli bir zihniyet içinde, devamlı gelişim (évolution) halinde olan bir dünyanın temsilinde düşünülür: Gelişme (évolution) kısmen bilimin keşifleriyle emredilmiştir (commandée). İnanan, kullanılamayacak hale düşen dünyanın temsilinden kurtulmak için ve imanını bilimin kendine zorladığı yeni bir görünümde düşünmek için daimi bir çabaya çağrılıyor. Bu, kendi imanını tüm saflığında (intégrité) ve bütünlüğünde (intégralité) devam ettirmek ve vahyedilmiş mesajı zamanının insanlarına bildirebilmek içindir. Çarpışmasız ve acısız oluşmayan, en azından araştırmanın ilk zamanında iman tarafından bilimin eleştirisi (contestation) olmaksızın gitmeyen kurtulma (dégagement) ve bağlanma (engagement) olmaz Galilée örneği biliniyor. Galilée zamanında – o çağ için normal olan – evrenin jeosantrik bir temsilinde Hz. İsa'nın bütün insanlığı kurtarması (Rédemption) düşünülüyordu. Yer sabit merkez olarak düşünüldüğü için Mesih yeryüzünde cisimleşerek (s'incarner), ölerek ve gezegenimiz üzerinde yeniden dirilerek bütün evreni kurtarıyordu. Galilée'nin ulaştığı nokta işte şudur: O, son derece açık, son derece tam olarak bu evrenin merkezini kaydırıyor. O zaman Kurtarışın (Rédemption) görünümünü yeniden gözden geçirmeyi düşünen (voir) teolojicilerin karışıklıklarını anlayalım. İmanı, bu jeosantrik bağlamdaki insanlığın kurtuluşundan kurtarmak için, düşüncenin uzun bir çabası gerekti. 19. Asırda De Bonald, bu jeosantrizmi bırakmayı hâlâ reddediyordu, bunun insanın saygınlığına zarar getirmek olduğunu yargılayan yaratıkların Kralı (Roi), meleklerin nazarında, böylece onu uzayın etrafında döndürtmeyi reddediyordu. Ve bu insan Kral, kardinal veya Papa... olduğu zaman De Bonald – hatta çok eski zamanlardaki gibi – Fransa kralının büyüklüğünün ona verileceği insan krallığı ile ilgili zamanının fikrine sahip oluyordu. De Bonald özel bir zihniyete bağlanmış iman adına bilimin keşfini reddediyordu.[2]

---

[2] - Bakınız N.R.Th., temmuz – ağustos 1946, P. CHARLS'ın makalesi, La scandele de La foi.

Galilée örneğinden bize daha yakın, Darwinism'inki ve daha genel olarak evrimciliğinki tamamen acıklı oldu. Evrenin evrimci bir perspektifinde, yaratılışın ve dünyada Tanrı'nın etkili hazır oluşu dogmasını korumak nasıl olur? Uzun zaman Hıristiyanlar bu hipoteze (veya teoriye) surat astılar. Bu hususa şaşırmamak gerekir. Onlar kendi imanlarını saptanımcı bir zihniyette düşünmeye alıştıkları için, ne birkaç ayda, ne de birkaç senede bir düzenlemeyi gerçekleştirebiliyorlardı. Tam olması için evrimciliğin, bazı yandaşları tarafından, Kitab-ı Mukaddese karşı ve, Hıristiyanların çabasını kolaylaştırmayan şeye, Hıristiyanlığa karşı temsil edildiğini ilave edelim.

Şunları bilmeye cesaret etmek gerekir: Kötü aydınlanmış bir iman, bilime karşı güvensizliği devam ettirebilir. İfadesini saflaştırmaya razı olmayan ve arızi temsillerde donmuş olarak kalan bir iman, bilime muhalefet edebilir.

b-İmana Karşı Bilim ve Teknik

Bilimle imanın anlaşmazlığı gibi zıt fenomen daha sık görülür. Marksist bir ülkede bilim, rejimin hakikatini, aynı zamanda imanın yararsızlığını ispat etmek için sistemli olarak kullanılmış gibi görünüyor. Rusların ilk uzaysal uçuştan hangi delili elde ettikleri biliniyor. Astronot, semada ne Tanrı'ya ne de meleklere rastlamadı. O halde onlar yokturlar. Böyle bir "delil" inanan üzerinde bir etkiye sahip olabilir mi?

Gerçekten özel olan bu hali bir tarafa bırakalım. Bizde ortaya konulan böyle bir probleme bakalım. Bütün bilim, imanla devamlı bir anlaşmazlık oluşturuyor. Biz alimler dünyasından değil, fakat genel olarak basında teknik sayfayı okuyan ve zamanın büyük keşiflerinden haberdar olan kutsal şeylere karşı saygısı olmayanlardan bahsediyoruz. Eğer onlar Hıristiyan iseler onlara sorulacak çok soru vardır.

ümitsizliğin jesti olduğunu ve insanın kurtuluşunu icra edeninin bizzat kendisi olduğunu, sadece bir basamak (pas) var gibi göründüğünü düşünmek gerekir".[4] Bu basamak çoktan aşılıyor. İnsanın uzaydan (espace) çıkmış olması, belki de yakında başka bir gezegene yerleşeceği ve bizim galaksimizi inceleyeceği olgusu baş döndürücüdür. İnsan kendi kurtuluşunun üstadı ve tek üstadı değil midir? – Ona Tanrı'dan bahseden gezegenlerin sırlı dünyası artık sadece insanın keyfine açık geniş bir sahadır. Atomik enerji kullanımının sonunun hangi gerçekleşmelere varacağını önceden görmek güçtür. Onlar sınırsız gibi görünüyorlar ve bu enerji insana beklenmedik bir güç verecektir. Tekniğin insanı becerikli oluyor ve uzun zaman Tanrı'nın bir belirtisi olarak düşünülmüş olan bu yeryüzü, artık sadece insanın işlettiği bir şantiyedir. Yarın makine tarafından kurtarılmış insan tam olarak hür ve mutlu olmayacak mı? O halde, barış ve saadet niçin farazi bir Tanrı ile ilişkide aranıyor? İnsanın kurtuluşu teknikte değil mi? O, kurtuluşu araştırmanın gerektiği dünyanın dışında olmayıp, fakat bu dünyanın içinde ve insandadır. Allah niçin yaratıyor? O, Kendinin dünyasını ele geçiren insanlığın bu girişiminde artık bir yere sahip değildir.

19. asrın bilimciliğini hatırlamaksızın var olmayan – veya artık belki varlığını tabiî olarak sürdüren – iyimser görme budur. Fakat bu optimizm, paradoksal olarak belli bir pesimizmle birlikte var oluyor. Maddi gücünün ahlâki niteliklerinden daha çabuk büyüdüğünü gören insanlığın tüm korkularının sembolü atom bombasının uyandırdığı – son derece gerçek – korkudan bahsetmiyoruz. Peder Teillard de Chardin ile diğerleri arasında hissedilmiş olandan daha derin bir hastalıktan bahsediyoruz. İnsanın evrendeki yeri ve bu evrenin anlamla, bilimsel keşiflerle yeniden söz konusu oldular ve Vahyin insan hakkında bize bahsettiği şey, ciddi bir şekilde şüpheye itilmiştir. Biz, imanın bilimle başka bir çelişkisi, öncekinin tersi olan bir çelişki karşısındayız. İnanana birçok cephelerden saldırılmıştır.

---

[4] - Foi et Technique, Plon 1960, p.15.

Astronominin bize açıkladığı evren, her hayale meydan okuyan dev gibi (proportions) bir evrendir. "Samanyolu, inanılmış olunacağı gibi hiç de, yıldızlar arasındaki bir duman gibi, bir çeşit dağınık duran yayılmış madde bulutu değildir. Fakat o, kıyıları temsil eder, o, helezonlaşmış kollarında güneş sistemini, bütün küme yıldızlarımızı, görülebilir bütün yıldızlarımızı ve bunlara ne kadar uzakta olursa olsun, global etkiyle artık gözlerimizde süt rengi bir iz yapmayan milyonlarca (toplam olarak 100.000 x 10^6 olabilir) diğerlerini, kozmik maddenin sonsuz mercimeksi kümelerini taşıyan ekvatoryal çevreye işaret eder. Bu fevkalâde semavî oluşumun kendi üzerinde rotasyon hareketi ve boyutları hesaplanabildi. Jeans'a göre, onun çapı 200.000 senelik ışık yılı olacaktır ve ona, tam dolanım gerçekleştirmek için, saniyede birçok yüzbin senelik çevresel hız karşılığında 3 milyon sene gerekecektir... Oysa Gök kuşağı, bizim gök kuşağımız, evrende kendi cinsinde tek değildir. Şurada ve burada süt renkli küçük lekeler gök yüzünde görünüyorlar, teleskoplar onları, parlayan noktaların serpilmiş, helezonlaşmış bulutu halinde çözüyorlar. Şimdi bilgimize göre bu objeler, sonsuz olarak, yıldızların bize uzaklığından daha fazla uzaktırlar... Bunlar, evrenin, uzayda bizimkilerle birlikte yönettiği (veya hatta fantastik hızlarla bizden ayrılan) evrenin diğer ögeleri, diğer Samanyollarıdırlar. Ve yaklaşık olarak birbirinden (her birinin milyonlarca yıldızdan oluştuğunu unutmayalım), ortalama olarak iki milyon ışık yılı, uzak galaksiler önceden tespit edildi! Galaksiler gazı, sonra yıldızlar gazı: Sonsuzluk (immense) yönünde, evren görüşümüzün doruk noktasına çıktığı (ve gerçeği söylemek gerekirse, bize takdimi imkansız) ‚ezici gerçek manzara işte budur".[5] Budur uzayın büyüklüğü. Işık yılı halinde hesaplanan mesafelerin büyüklüğü! Bu sonsuz büyüğün içinde dünya nedir – Bir toz tanesi! Aniden, bir atom. Yeryüzünde insan nedir?

---

[5] - TEİLHARD DE CHARDİN, Vie et planétes dans Avenir de l'homme, Vol.V, Edit. Seuil, p.133.

Jeoloji ve paleontoloji (taşıl bilim), kendilerine göre, sürenin aşırı büyüklüğünü, Pascal'ın düşünmediğini bu sonsuzu bize açıklıyor. Bu, gezegenimizin geçmiş zamanını hesaplamak mecburiyetinde olduğumuz, milyonlar ve milyarlarca senedir. Ve milyonlarca sene, hayatın zamanı. Bu ardarda geliş içinde insan fenomeni nedir? Sayının dev büyüklüğünü ortaya koyan zamanın dev büyüklüğü. Hayatın ortaya çıkışından beri, milyonlarca yaşayanın milyonlarca türü doğdular ve sonra kayboldular. Bu türlerin bağrında, genel olarak milyonlarca bireyi hesaplamak gerekir. Bu şaşırtıcı varlıklar çokluğu içinde insan nedir?

Kelimenin tam anlamıyla sayı tarafından ezilmiş olan işte bu insan, paleontoloji tarafından hayvansal evrimin tepe noktasına yerleştirilmiş bulunuyor. Bu zincir içinde insan nedir? – Üstün bir hayvan. Kesin olarak o sadece bir evrimin bir hatasıdır. Ve Rostand "Ce que je crois" (İnandığım Şey) isimli eserinde bunu yazabildi: "Bu esas gövde (fût), yeryüzünü nüfuslandıran milyonlarca türün tek birine ait olabilmesini nasıl düşüneceğim... Biz, tabiatın sonsuz elden düşme eşyaları (bric – a – brac) nın ihtiva ettiği tek kıymetli biblo (bibelot) olmanın duygusuna sahibiz... Fakat böyle bir istisna rejimini hangi hakla isteyeceğiz? Ve bu sonsuz ve tükenmez tabiat içinde, hayat arkadaşlarımızdan hangisi olursa olsun, onlardan daha fazla değere sahip olduğumuzu ciddi ve doğru dürüst düşünebilir miyiz?".[6] Bununla birlikte, Rostand'ın neticelerini birleştiren Oppenheimer'in cevabı biraz daha incelikleriyle belirtilmiştir: "Geçen asra kadar, insanın evrenin merkezi olduğu, onun evrende özel bir yere sahip olduğu düşünülebiliyordu. Bugün, güneş sistemi içinde yerin durumunun ne olduğuna, ve galaksimizde yüz milyarlarca güneşin (soleils), ve sınırların ötesinde daha büyük teleskoplara açık yüz milyarlarca galaksilerin varolduğunu görebiliyoruz. Artık, insanın

---

6 - Jean ROSTAND, Ce que je crois, 1953, p. 19 et p.64.

saygınlığı ve sorumluluğu asla, merkezî ve mikroskopik özelliği üzerine konulmuş olmayacaktır”.[7]

Ve inanana şöyle soruluyor: İnsandan, yaratılışın kuralından, Tanrı’nın oğlundan lütufla bahseden Kitab-ı Mukaddes (Bible)’in doğrulamaları ne oluyorlar? Kitab-ı Mukaddesin tüm bu doğrulamaları başka bir çağın, bilimin kesin olarak çözümlediği bir dünya görüşünde geçerli gülünç iddialar değil midirler? Artık, 19. yüzyıldaki gibi eleştirilen, Vahyin falan veya filan noktası değil, fakat ilahî Vahyin insan hakkındaki özüdür.

Bilimsel keşifler, onların teknik uygulamaları ister insana meydan okumak ve Tanrı’yı inkar etmek olsun – ve bu, dine saygı göstermeyenin (profone), uzman olmayanın takip ettiği meyil (pente) olacaktır – isterse insanı, sınırsız evren içinde aşağı yukarı bir hiçe indirgemek olsun – daha ziyade bilginlerin vardığı sonuçlar olacaktır. Bilginler ve bilgin olmayanlar Hıristiyanı rahat bırakmıyorlar. Cevap onların birilerini diğerlerine muhalefet ettirmekten ibaret değildir, fakat bilim ile imanı kendi gerçek yerlerine oturmaktır.

BİLİM İMANI YOKEDEBİLİR Mİ?

a-Bir İlke

Bilim ve onun hızlı gelişmesi önünde Tanrı’ya imanı için Hıristiyanın korkması gerekmez. Bilimin açıklamaya teşebbüs ettiği bu evrenin yaratıcısı, araştırma halinde olan insan zihninin (esprit) yaratıcısı ve imanının konusu olan vahyin yaratıcısı olan da aynı Allah’tır. O halde iman ile bilim (science) arasında muhalefet olamaz. Eğer orada bir çelişki ortaya çıkıyorsa, o sadece görünüşte ve geçici olabilir. Bu muhalefet ya; yapmaya hakkı olmadığı halde, kendi alanının dışına çıkan, felsefî ve dinî seçimlerde bulunan bilimden; ya da kendi yetkisinde olmadığı

[7] - İnterview de OPPENHEİMER dans Réalités de juin 1953, p.83.

halde, alimler (savant) tarafından hazırlanmış hipotez veya teoriler hakkında bilimsel değer yargısı taşıyan imandan geliyor. Eğer iman ve bilim kendi planlarında kalırlarsa, muhalefet değil, birlikte aynı yöne yönelme olacaktır.

Bilim kendi özel alanına sahiptir. Bilimin amacı, dünyamızı oluşturan farklı elementleri incelemek, onların yapılarını analiz etmek, kendi aralarında sürdürdükleri ilişkileri yakalamaktır. Bilim araştırmalarını, madde ile enerjinin kaynaşmış gibi göründüğü bu noktaya ulaşan sonsuz küçüklükte devam ettirir. O bazı hipotezler hazırlar, tespit ettiği olguları açıklamak (rendre compte) için bazı teoriler kurar. Bilim araştırmalarını biyolojik ve fizik alanda da sürdürür. Onun sahası, göründüğü şekliyle evrendir. Bilimin konusu ise, ister doğrudan isterse aletler aracılığıyla olsun, gün gibi ortada olan olgular bütünüdür. Bilim araştırmalarında asla ne Tanrı'ya ne de ruha (âme) rastlar; o ne evrenin Tanrı tarafından yaratılışı hakkında, ne de dünyanın sonu hakkında karar veremez. Bilim tabiî olarak gezegenimizin yaşını tahmin edebilir ve yeryüzünde hayata bırakılmış olan şansları hesaplayabilir. Başka bir deyişle o, zaman ve mekan limitlerini aşamaz, ve insan hakikatleri üzerine hiçbir yargılama getiremez. Julian Huxley, ölümsüz ruha inanmamayı ne kadar açıklarsa açıklasın, bu onun işidir. O, ölümsüz ruhun, tespit ettiği olguların reddettiği bir hipotez olduğunu açıklamak için bilime ne kadar dayanırsa dayansın bu, bilime, ne söyleyebildiği, ne de söylemeye hakkı olduğu şeyi söyletmektir. Böyle bir evrimci kendini ne kadar ateist (athée) ilan ederse etsin, bu onu ilgilendirir. O kendi ateizmini evrimciliğe ne kadar dayandırırsa dayandırsın bu, bilimin sınırlarını aşmaktır. Bilim ne Tanrı'yı reddeder, ne de O'nu doğrular. Bilim Tanrı'dan bahsetmez ve ondan bahsetme hakkına sahip değildir. O, alimi (savant), kötülüğün kaynağı hakkında, dünyanın sonu hakkında, yaratılış hakkında kendi kendine soru sormaya götürebilir; bilim onu, imanın takdim ettiği gerçekler hakkında kendi kendini yargılamaya götürebilir: hatta bilim onu imanın kapılarına kadar götürebilir, fakat alim,

bilimsel düzede olmayan bu sorulara cevap verdiği anda, o artık bilim yapmıyor ve onun seyri bilim adına gerçekleşmiyor.

Hıristiyan istediği saygınlığı (crédit) bilimin hipotez ve teorilerine veriyor. Bu saygınlık (crédit), saf olarak bilimsel hipotezler veya bilimsel teoriler söz konusu olduğu zaman, kendi imanı tarafından asla dikte ettirilmiyor. Hıristiyan, alimlerin keşiflerini güvenle düşünür. Şüphesiz o, bunları uygulamada çekinebilir, fakat bu bizi meşgul eden problem değildir. Bilimsel bilgi kendine ait olan planda kaldığı ölçüde, ciddi olarak imanı asla tehlikeye koyamaz. O, daha önce söylediğimiz gibi, kendi ifadesini, bağlı olduğu dünyanın verilmiş bir temsilini arıtmaya (purifier) ekseriya mecbur olacaktır, ve bilimle gelişecektir, fakat bu arılaştırmaya, geçerliği kalmamış (caduc) bir rastlantı altında öze ulaşmaya yardım ettiği için sevinmek gerekir.

b-Bazı Uygulamalar

Eğer yarın alimler canlı bir hücrenin sentezini gerçekleştirmeyi başarırlarsa bu hususla imanımızı bulandırmış olmayacağız. Onlar neyi gerçekleştirecekler? Onlar, hayatın ortaya çıkması için şartları birleştirmeyi başaracaklardır. Onlar hayatı yaratmış olmayacaklardır. Ebeveynler çocuklarının şuurunu yaratmıyorlar, onlar bir şuurun ortaya çıkması için şartları ortaya koyuyorlar. Ayrıca hayat nedir? Etrafımıza bakalım: hayat her yerde vardır. Bilginlerin, yerin bir noktasında hayatın yüze çıkmasını başarmalarına hayran kalacağız, ve içinde bulunduğumuz hayatın bolluğu önünde şaşmayacağız! – Bunun büyük bir başarı olduğunu, haklı olarak not edelim – Bilim, ortaya çıkışında (apparition) kimyasal ögelerin orijinal bir sentezine bağlı hayatı ne kadar açıklarsa açıklasın, bu sentezi yeniden kurmaya ne kadar kalkışırsa kalkışsın bu, bilginlerin işidir. Tespit edilmiş bu bağdan sebep kavramına geçmek, artık bilim olarak davranmak değildir, fakat felsefenin ve dinin alanına geçmektir.

Değişmezci (fixiste) olunabilir, yani gördüğümüz varlıkların daima bugünkü oldukları şey olmalarını kabul etmektir; evrenci olunabilir, yani evrenimizi dolduran varlıkların, birinin diğerinden bağımsız olarak ve bugün gözden kaybolmuş cinslerinden bağımsız olarak düşünmektir. Bu iki teori imanın hiçbir hakikatini çürütmüyor. Her iki yandan da evrenin Allah tarafından yaratılması güçlüksüz olarak varlığını devam ettirebiliyor. İman bilimin, insanı hayvanî evrimin tepesine yerleştirmesini görmekten ıztırap çekmiyor. Esas olan insanlaştırmayla (homunisation) atlanılmış bir eşiği, ve insanî şahsın kendine en yakın hayvandan iki dereceli şuurla, hürriyet ve aşkla, kesin olarak ayrıldığını bilmektir. Anatomik olarak insan sadece, dört kez daha üstün bir çok sinir hücreleriyle farklı olur, "aynı kumaş ve aynı cevherden olmamıza rağmen", Rostand'ın altını çizdiği gibi hayvan insanı duygulandırmaz. İnsan daima, düşünen bir hayvan olarak tanımlanılmadı mı? Düşünen şuura ve hürriyete yeryüzüne çıkmaya müsaade eden ve insanı, hayvandan sonsuz bir farka yerleştiren iç bağlantılarının ve sinir hücrelerinin miktarı kesin olarak budur. İnsan siniri karmaşıklığı ile şuur arasındaki bağı tespit etmek, bilimin rolü budur artık; onu rolü, bu karmaşıklığın, şuurun sebebi olduğunu çıkarmak değildir.

O, insanı hayvanî evrimin tepesine yerleştirmesine rağmen, o bize bir yeri, evrende kaybolmuş atomu açıklamasına rağmen bilim insanın büyüklüğü ve Tanrı'nın Cisimleşmesini (Incarnation) tanıyan gezegenimizin önemi hakkındaki Kutsal Kitabın (Bible) vahiylerine bir yalanlama getirmiyor. Bu muhalefete, Teilhard de Chardin, dikkate değer bir şekilde cevap verdi, ve biz sadece onun neticelerini özetlemeyi tercih edebiliyoruz.

Teilhard de Chardin'in düşüncesinin temel çizgilerinden biri karmaşık – şuur kanunudur. Sadece yaşayan cinslere değil, yaratılmış her gerçekliğe etki eden evrim çoktan (multiple) hareket ediyor ve birliğe doğru çıkıyor. Bu birlik bir erime (fusion) birliği değil, fakat senteze giren bazı taneciklerin

orijinalliklerini sadece koruyan değil, ama onları hâlâ zenginleştiren bir birliktir. Varlıklar merdiveninde çıkıldıkça, maddenin büyüyen karmaşıklaşması (complexification) keşfedilir; atomlar, moleküller, hücreler, tek hücreliler, çok hücreliler... Ve paralel olarak şuurun yükselişi tespit edilir. Maddenin bu karmaşıklığının belli seviyesinde eşikler (sevils) atlanılır ve bazı yeni nitelikler, gün yüzüne çıkarlar: İlkin hayat, sonra insan şuuru. İnsan ile, uzay – zaman büyüklüğünün sonsuzluğuna benzer, bir maddenin karmaşıklığı sonsuzluğuna ulaşılır. Genellikle varlıklar, sonsuzca küçükten sonsuzca büyüğe giden bir çizgi üzerine yerleştirirler ve bu iki aşırı uç arasına, biri tarafından ezilmiş, diğeri tarafından korkutulmuş (effrayé) insan yerleştirilir. Teilhard de Chardin, bu görüşün bilimin açıkladığı olguları hesaba katmadığını düşünüyor. İki sonsuz değil üç sonsuz vardır: Sonsuzca küçük, sonsuzca büyük ve sonsuzca karmaşık. O halde insan geleneksel iki sonsuzun arasında asılı değildir, o üçüncü bir sonsuz üzerine yerleşiyor. O zamandan itibaren galaksilerin sonsuzca büyüklüğü ölçülebiliyor. Güneş sistemleri ve yine galaksiler, büyüklüğüyle bizi korkutuyor, fakat onlar, birileri diğerlerinin üzerine reaksiyon halinde kimyevî cisimlerin ilavesidirler. Onların büyüklükleri, hacimleri ve kitlelerinden geliyor. İnsanın büyüklüğü, onun takdim ettiği maddenin son derece karmaşık düzenlemesinden geliyor. İnsanın düşüncesiyle, şuuruyla büyük olduğunu Pascal biliyordu; insanın, düşüncenin yüzeye çıkmasına müsaade eden maddî ögelerin karmaşıklığının bir sonsuzu olduğunu Teilhard de Chardin aydınlığa kavuşturuyor (préciser). Vahye ve felsefeye başvurmaksızın, (yaşayan bir hücrenin ve insan beyninin karmaşıklığını inkar edebilen) bilimsel gözlem planına sıkısıkıya bağlı kalarak Teilhard insana, evrende biricik bir yer veriyor. Bu arada, karmaşıklığın bu sonsuzluğunu tanıyan gezegen, bu aynı fenomeni tanımayan diğer bütün gezegenler üzerinde doğrulanmış kendi üstünlüğünü görüyor. İnsan ve dünya, Kutsal Kitabın (Bible) kendilerine tanıdığı yeri buluyorlar.

İNANANIN HİZMETİNDE BİLİM VE TEKNİK

İmanın hizmetinde bilim demiyoruz, zira imanımızın objesi, bilim tarafından geçerli olarak ne çürütülebiliyor, ne de doğrulanabiliyor. Biz şunu söylüyoruz: İnananın, daha özel bir şekilde, bilimin ve hatta tekniğin inanana kabul ettirdiği yararlı temizliklerin bazılarını not etmek isteyen Hıristiyanın hizmetinde bilim. Mesela bu temizlemenin, son asırda yankı uyandıran bir örneğine sahip olduk. Tarih öncesi ve jeoloji, oluşumun (Genése) ilk bölümlerini çürütüyormuş gibi görünüyor. Yaratılışın dogmasını açıklamaya (révéler) yarayan çerçeveye, haksız yere ilmî bir değer verildiği bilindiği için bu kanıtlarla artık bugün hiç kimse şaşırtılmıyor. Bilim, Kutsal Kitabı, imana ait olan gerçek düzeyine yerleştirmekte bize yardım ederek bize hizmette bulunuyor. Kutsal Kitaba saldıran rasyonalistler, biraz da bilmeksizin, en iyi okuyuşa katkıda bulundular. İmanın bilimle tartışmaları, imanın lehine dönmeye mecbur oluyor veya dönebiliyor: Temizlenmeler daima yararlıdırlar.

a- Tanrı'nın Aşkınlığı ve İçkinliği

Bizim, evrenin yaratıcısı ve koruyucusu Tanrı temsilimiz, ekseriya içinde antropomorfizmi taşır. Biz demek istiyoruz ki Tanrı'nın evrendeki eylemi, insan eylemi modeli üzerinde düşünülmüştür. Biz Tanrı'yı, evrende cereyan eden (agir) ve bilimin incelediği tabiî sebeplerle, ikinci sebeplerle aynı plana koyuyoruz. Fakat Tanrı, ikinci sebeplere ilave edilen bir sebep değildir. O, diğer bilimsel açıklamalarının yanına yerleştirilen bir açıklama da değildir. Fenomenleri inceleyen bir bilgin için her şey, Tanrı yokmuş gibi cereyan ediyor. O, Tanrı'yı inkar ediyor değil fakat, bir açıklamanın yetersizliğini gidermek için, veya koordinatları (coordonnées) kendinden kaçan bir olgu için Tanrı'ya asla başvurmuyor. Bu, Tanrı'yı yaratıklar sırasına düşürmek olacaktır. Oysa Tanrı aşkındır, yaratılmış her varlığın ötesindedir.

Biz, insanın yaratılışı için Tanrı'nın özel bir biçimde müdahale etmiş olduğunu söylüyoruz. Bu durum, iman planında tamamen kesindir. Fakat bu, Tanrı'nın yeryüzüne gezinmeye geldiğini söylemek midir? Maddenin büyüyen karmaşıklığıyla şuurun dereceli bir çıkışını kaydeden evrimi yasaklamak mıdır? Hayır! Niçin Tanrı yeryüzüne gelecektir? Tanrı devamlı orada değil mi veya daha tam olarak, âlem (monde) O'nun tarafından her an düşünülmüş, O'nun tarafından varoluşta devam ettiriliyor değil mi? O, evrenin hayatla ve düşünceyle dolu olmasını ve hayata doğru geliştirdiği böyle bir gücün canlanmış olmasını sağlamak için yeterince güçlü değil midir? Görünüşte her şey tek başına oluyor. Gözlem planına yerleşildiği zaman her şey bizzat kendi başına gelişiyor ve bu gelişme cereyanı ile onun atladığı başlangıçları (seuils) açıklamak için Tanrı'nın hiçbir müdahalesine başvurulmuyor. Ve bununla beraber Hıristiyan için insanın görünmesi, madem ki onun tespit ettiği etki özeldir, Tanrı'nın özel bir yaratmasına kalıyor. Bilim, düşüncenin ve maddenin verilmiş karmaşıklığına (complexification) bağlı hürriyetin görünümünü kendi seviyesinde tespit ediyor. Hıristiyan, bilimin kendine açıkladığı (dévoiler) bu olguda, dünyadaki Tanrı eyleminin, ve özel bir eylemin meydana çıkışını görüyor. Onun için, Tanrı tabiî sebeplerin yanında hareket etmiyor, fakat tabiî sebeplerde ve tabiî sebeplerle iç içedir, veya daha doğrusu bu sebepler Tanrı'nın dünyadaki hareket biçimleridir. Görünüşte her şey tek başına gelişiyor ve Tanrı'nın aşkınlığı korunmuş oluyor: Tanrı ne bir zanaatkar ne de bir imalatçıdır. O yaratandır. Görünüşte her şey tek başına gelişiyor ve bununla beraber, varlıkların özünde (intime) hazır olan, onları varoluşlarında devam ettiren, onların hareketli olmalarını isteyen Tanrı olmaksızın, hiçbir şey kendi kendine gelişmez. Ve bu kendi büyüklüğünü (immence), yani dünyada hazır bulunuşunu korur. Tanrı'nın dünyadaki büyüklüğü (immence), var olan bir mekanizmaya akım değiştirmek için müdahale eden bir işçinin hazır oluşu gibi değildir, ama bu, dünyada geçen her şeyin O'nun eseri olduğunu ve O'nun eyleminin, gördüğümüz, incelediğimiz, analiz ettiğimiz her şeyde belirdiğini doğrulamayı bize müsaade

eden, tam olarak belirtmenin imkansız olduğu orijinal bir hazır oluştur.

Evrenin içindeki her şey, - en azından belli ölçülerde tabiî olarak açıklanır ve bu açıklamaları bize vermek de bilimin rolüdür. Her şey tabiî olarak açıklanır, fakat kesin olarak "gerçek şu ki açıklanabilir veya açıklanmaya elverişli her şey, belli ölçülerde Allah'ı gerektirir".[8]

b-Kutsal ve Kutsal Olmayan

Şunu tespit ettik: Bilim, olağanüstü olayların gerçek nedenlerini açıklayarak Allah'ın etki alanını daraltır gibi görünüyor. Bu çok hayırlı bir şeydir, zira bu bizden istenilen yeni bir arınmadır. Dünyanın iki bölgeden oluşmuş olduğunu hayal ettiğimiz zaman bir hata işliyoruz: Kutsal dediğimiz ve Tanrı eyleminin alanı (champ) olan biri, din dışı olarak nitelediğimiz ve ikinci sebeplerin normal olarak etken olduğu alan olan diğeri. Bu derin bir hatadır, zira bu durum, dünyanın bir kısmının Tanrı'nın etkisinden kaçtığını zımnî olarak itiraf etmektir. Biz, bir (une) olan ve bütünüyle, Tanrı'nın bütün ögelerine bağlı olan yaratmada böyle bir kopukluğu gerçekleştirme hakkına sahip değiliz. Eğer tapınaklar gibi özel olarak daha kutsal yerler varsa biz dünyanın din dışı olan ve sadece ona ait olan ve insana ait olan kısmı ile, kutsal olan ve Tanrı'ya ait olan kısmı arasında bir sınır çizmeyiz, yanyana konmuş, kutsalın dünyası ile kutsal olmayanın dünyası yoktur. Her tarafta bir yüzü kutsal olan ve her tarafta diğer yüzü kutsal olmayan (profan) sadece tek bir dünya vardır. Dağın yamacından suyun düşüşü Tanrı'nın yaratığıdır, aktif olarak O'nun hazır oluşunun işareti, O'nun iyiliğinin belirtisidir. O kutsaldır ve methiyeye çağırır, lütuf eylemine çağırır. Hatta bu aynı düşüş kutsal değildir, o bir güç, elektrik cereyanı üretmek için kullandığımız bir enerjidir.

---

8 - CHAUCHARD, La Science détruit – elle La religion, Col. "Je sais, je crois", p.94.

Bilim gördüğü şeyi açıklamaya yöneldiği ölçüde, dünyamızın tabiî sebeplerini araştırıp bulduğu ölçüde o, ikinci sebepler başka bir düzeyde olmasına rağmen Tanrı her şeye etken olduğu için Tanrı'nın etkisinin uygulandığı alanı azaltmaz. Bilim Tanrı'nın eylemini daha iyi yerleştirmeye müsaade eder. Olacak şey değil ya eğer, evrenin bütün sırlarını çözmek, onu oluşturan bütün varlıkların aksiyon ve reaksiyonunu, onların bağlantılarını, ardarda gelişlerini bilmek başarılsa bile, yine de dünyada Tanrının aksiyonu kaldırılmış olmayacaktır: Bu aksiyon (eylem) derinliğin başka bir planında uygulanır. Bununla beraber, tam olarak açıklanmış görünüşlerin ötesindeki Tanrı'ya daima kavuşmak mecburiyetinde olan iman kaldırılmış olmayacaktır, çünkü (comme) bilim, ele almadığı temel sorulara daima cevap vermek mecburiyetinde kalacaktır: Evren ve insan niçin vardır? Bu evrenin ve insan hayatının anlamı nedir?

c-İnsanın Küçüklüğü İçinde Tanrı'nın Büyüklüğü

Tekniğin ilerlemeleri çarpıcı ve parlak oldu. İkinci kısımda (fraction), insan sesi ve hayâli uzaklara ulaşıyor. Birkaç saatte Avrupalı, Japonya'da veya Amerika'da bulunabiliyor, ve yarın başka bir gezegende olabilir. Mekan (espace) ve zaman tedrici olarak yenilmiştirler. Yerin sakladığı enerji elde edilmiş, dönüştürülmüş ve kilometrelerce uzağa nakledilmiştir. Ondan daha hızlı çalışan makinalar insan yerini alıyor. Enerjinin bu uysallaştırılması, mekan ve zaman üzerindeki bu başarı, makinacılığın bu gelişmesi iki görünümlüdürler: Atomik enerji, hâlâ bilinmeyen bazı imkanları takdim eden bir zenginliktir, fakat hiçbir kimse Hiroschima'yı unutmadı ve insanlığı ezen tehlikeyi bilmemeğe muktedir olmuyor. Radyo, televizyon insanları birbirine yaklaştırıyorlar; aynı zamanda bunlar insanları yalan ve kin aktararak birbirinden ayırıyorlar. Makine insanları kurtarıyor, fakat başkalarını köle gibi kullanıyor. Konu biliniyor.

Bununla beraber icatlar birbirini izliyorlar ve seyir tersine çevrilemez biçimdedir. İnsan teknikle elde ettiği bu güç ile övünüyor ve onun eserine tapan, onun öz gücüne tapan ve kolayca bıraktığı Tanrı'yı reddeden için tehlike (risque) büyüktür. Fakat onun reddettiği Tanrı hangisidir? Bu hakikî Tanrı mıdır? Bu, daha ziyade yabancılaştıran şu şekildeki kendi karikatürünün Tanrısı: Kendi gücünü ve kendi tümel bilimciliğini insanın küçüklüğü ve cahilliği üzerine oturtan bir Tanrı, sadece insan zayıf olduğu için kuvvetli olan bir Tanrı değil mi? İnsanı büyütmenin, Tanrı'nın büyüklüğüne ulaşmaya taşımak olmadığını anlayalım. Tam tersi olur. Rus ve Amerikalı alimlere, genel çekim kanunlarını keşfetmek, güçlü bir yakıtı icat etmek ve bir uyduyu belli bir yörünge üzerine öylece yerleştirebilmek için araştırma ve hesaplama yılları gerekse, bu dünyanın ve böyle harikaları gerçekleştirmeye yetenekli insan zihninin Yaratıcısı konusunda ne düşünmek gerekir? "Peder Teillard de Chardin şöyle yazıyordu; son olarak söylememize rağmen biz Hıristiyanlar, ister dönüşümcülük konusunda olsun, isterse modern düşüncenin dikkatini çeken yeni görüşlerden başka herhangi biri konusunda olsun, insan ve evren hakkında fikirlerimizi yenileyebilen ve büyütebilen şeyden korkmanın izlenimini asla vermiyoruz. Kendilerini yaratan ve orada cisimleşmiş (incarné) olana layık olmak için ne evren asla yeterince geniş, ne de insan asla yeterince kuvvetli olacaktır".[9]

Tanrı, Adem ile Havva'ya şöyle diyor: "Yeri doldurunuz ve onu egemenliğinize alınız". İnsan kendini, ona hakim olmak ve çalışmayla onu değiştirmek göreviyle yerin emanetçisi olarak görüyor. P. Daniélou "hiçbir şeyin kutsal kitaptan daha teknik olmadığını" söylüyor. Eğer insan teknikle, puta tapmanın yeni bir formuna dayanamıyorsa (succomber), yeterince ince puta tapmanın (idolâtrie) bir formundan kurtulabilir ve bizi de kurtarabilir, bu ise Hıristiyan için önemlidir.

---

9 - TEİLHARD DE CHARDIN, Que faut – il penser du trasformisme, dans Vision du passé, vol.III, Edit. Sevil, p.223.

d-Yararsız Tanrı

Teknik, insanın gücünü daima artırıyor ve artıracaktır. Yarın, insanın, hasatlarını tehlikeye düşüren kötü havalara daha az bağlı olacağı düşünülebilir. Yine insanın orta yaşının yükseleceği ve hastalıklara karşı daima daha iyi korunulacağı düşünülebilir... Fakat yeni bir tehlike görünüyor: Tanrı'ya yeniden koşmak neye yarar? Bundan böyle, güç yetiren ve evrenin efendisi olan insana, Tanrı yararsız olacaktır. Tehlike kesindir, O'nu inkar etmek gerekmiyor, fakat insanın kurtulduğu yine: sığınak Tanrı, yararcı Tanrı şeklindeki sahte Tanrı değil mi? Tanrı menfaat dünyasında yoktur. O, ne yıldırımdan bizi koruyan bir paratonerdir, ne de tabiatın tehdit edici güçlerine karşı bir sığınaktır. O kurtarıcıdır: O, bu dünyada bizi tanrılaştırmaya çalışıyor. O'nun planı bizi kendi teslisine girdirmektir. Bu, O'nun, bizim güncel somut durumumuza ilgisiz olduğunu kesin olarak söylemek değildir: İsteme ve maddî şeyleri isteme duası bize Mesih'in bizzat kendisi tarafından tavsiye edilmiştir. Bu demektir ki kelimenin fıtrî anlamında Tanrı bir "yarar" (util) değildir. Evet o, bizim koruyucumuzdur, O, kendi himayesi altındaki (protégé) tarafından karşılaşılacak bütün engelleri yok edecek olan bir insan biçiminde değildir. O, Kendi biçiminde olan, himayesi altındakine (protégé) engelleri kurtuluş vasıtaları haline dönüştürmede yardım etmekten yana olan Tanrı'dır. Bu demektir ki O, dünyayı bize, çalışmayla onu değiştirelim diye teslim etti (confier). Ve O'nun teşebbüsü (initiative) bizimkini yok etmiyor, fakat aksine onu uyandırıyor; O'nun eylemi bizimkiyle yanyana konulmuyor, O'nun eylemi bizimkinin içinde yer alıyor ve onu güçlendiriyor (soutenir); O'nun beklenmedik (providentielle) eylemi bizimle intikal ediyor (passer). Nihayet bu demektir ki istek duası, Tanrı'nın iradesini bizimkine tabi tutmaya ayrılmış büyüleyici bir formül olmayıp, Tanrı'nın istediğini yapmakta kendi iç durumumuzun bir ifadesidir.

Tanrı problemini bilim ortaya koymaz ve koyamaz. Bununla beraber bir taraftan bilimin bize seyrettirdiği evrenimizin tükenmez zenginlikleri ve son derece karmaşıklığı, diğer taraftan, onun açıkladığı insan zihninin şaşırtıcı gücü bizi, puta tapmanın aksine en azından onu sorgulamaya götürebiliyor. Eğer biz istersek bilim, bazı Tanrı temsillerimizi araştırmada ve Tanrı'nın hazır oluşu ile O'nun evrendeki eylemini daha iyi oturtmada (situer) bize yardım edebilir.

ALTINCI BÖLÜM

VAHYİN TANRISI

Marksizmin reddettiği Tanrı, gerçek Tanrı olmayıp, yabancılaşmış bir güçtür, ve onun eleştirdiği ümit bizim iman ve itikatle ilgili dini fiillerimiz değildir. "Mouches" un Jupiteri, Sartre'ın bize takdim ettiği kağıt keskisi'nin imalatçısı gibi, Vahyin Tanrı'sının çirkin bir karikatürüdür. Camus bize, Tanrı'nın belirdiği biçimden az bahsediyor, bununla beraber biz, onun isyanının, zımni olarak Tanrı'yı amaçladığı ölçüde, haksız bir tirana başvurduğunu önceden seziyoruz: Bilim ve teknik adamının hesaba katmadığı (écarter) Tanrı, ikinci nedenler seviyesine indirgenmiş olan yararcı bir Tanrı'dır.

Modern ateizmin bu birkaç formunun incelenmesinin sonunda ateistlerin, gerçek Tanrı'yı değil, Tanrı'nın bir karikatürünü reddettiklerini tespit ediyoruz, ve haklı olarak kendi kendimize gerçek ateistlerin varolup olmadığını soruyoruz. Eğer gerçek Tanrı'nın varoluşu ortaya konulmuşsa, eğer gerçek Vahiy biliniyorsa, onlar inkarlarını devam ettireceklerdir. Soru, herkes için geçerli genel bir cevabı içermiyor. Soru sormaya mecbur olduklarımız ateistler değil, bugün bildiğimiz bu boş ateizmde, kendi sorumluluk paylarını keşfetmeleri için Hıristiyanlardır. Tanrı'nın dünyada kendini göstermesi bizimle, Hıristiyanlarla, bilgimizle, hayatımızladır. Biz, hakiki Tanrı'nın, O'nun dünyada gerçekleştirdiği kurtuluşun şahitleriyiz. Kardeşlerimize, insanlara açıkladığımız Tanrı'nın hangi vechesidir?

Ateizm üzerindeki bu düşüncelerin sonunda, bu eser boyunca çıkartılan sonuçların bütününü guruplamayı ve Vahyin büyük çizgilerini hatırlamayı isterdik. Hulâsa, imanımızı

yaşamak biçimimizi saflaştırmaya mecburuz ve onu da ancak, kendimizi Tanrı'nın Kelamını dinlemeye bırakarak yapabiliriz.

ŞAHISLARI ÜÇLEŞMİŞ TANRI

Şu kesin bir olgudur: Bize Tanrı'dan bahseden ateistler, bize bir şahıstan, bir yüce Varlık'tan bahsediyorlar, asla Trinite'den bahsetmiyorlar. Onlar, Descartes'in herkesin akılla aydınlanmış olmasını istediği başlangıç fiskesini vuran Yaratıcıyı düşünüyorlardı, asla, Oğlunu Ruhta yaratan Pederi düşünmüyorlardı. Onların kinayesi (allusions), sert, keyf ve hevese göre zorunlu kanunlarla insan hürriyetini engelleyen, cezalandıran ve ödüllendiren en üstün Kanun koyucuyu amaçlıyor, her insanı Ruh ile kendi Oğluna oğul olmaya çağıran Pederi değil. Tek kelimeyle, ateistler "deizmin" Tanrısını biliyorlar, Vahyin Tanrısını bilmiyorlar.

Sartre'ı takdim ederek deizmin bir kelimesini söyledik. Oraya geri dönmek gerekiyor, zira ateizmin deizmden doğduğu kesindir. Ateizmin tek sebebinin deizm olduğunu doğrulamak şüphesiz abartılmış olacaktır; onun, bugünkü ateizmin temel nedeni olduğunu kabul etmek de olmaz.

Hıristiyanlığın veya tüm diğer dinlerin dışında, Tanrı'nın tabiatını sorgulamaksızın, tamamen insanî bir biçimde konuşmak için O'na "bir çehre" vermeye girişmeksizin, Tanrı'nın varoluşuna inanan insanlar vardır. Onlar Tanrı'nın varoluşunu tabiî olarak biliyorlar (reconnaître): Onlar teisttirler. Onların tavrı, Vahyin Allah'ına inanmaya doğru bir safha olabilir. Teizm, Hıristiyanlığın berisinde yerleşmiş olan ve zımnî olarak ona açık kalan bir inançtır. Aksine deizm, Hıristiyanlığın "ötesine" yerleşir ve onun orijinalliğini yapan şeyin inkarı olur. Deizm, Hıristiyanlığın bir basitleştirilişi gibi, daha az önemli olarak (accessoire) yargıladığı şeyden bir temizlenme gibi kendini gösteriyor: Mesela teslis veya Kişileşme (İncarnation). O, yüce, evreni anlaşılır kılmak için zorunlu bir Varlık'ın, bazen tanrıça Akıl ile veya Tabiatla yeri

doldurulmuş olan en yüce Varlık'ın tabiî keşfidir (reconnaissance).

O halde deizm tek kişili bir Tanrı'nın varoluşu inancındadır. Fakat o bunu uzun zaman devam ettiremiyor. Kendi imanını düşünen insan, mutlak yalnız bir Şahsın doğrulamasının, içinde taşıdığı çelişkiyi en azından bulanık olarak fark ediyor. Şahıs demek, gerçekten diğer şahıslarla bilgi ve sevgi ilişkisinde olan demektir. Bu çelişki, zorunlu olarak form haline konulmuş değildir. O daha ziyade hissedilir. Tek yaşayan için, sevilmemiş ve sevilememiş olan için hayatın ne kadar çekilemez olduğunu biliyoruz. Tam yalnızlık çekilmez olup, intihara götürebilir. Her çeşit sevginin dışında yetişmiş olan bir çocuğun normal bir insan olmakta çok ıztırap çektiğini, şahsın ancak sevgide şahıs olduğunun ne kadar gerçek olduğunu biliyoruz. Kendine Tanrı'dan bahsedilen ilmihalin hangi çocuğu, şu soruyu bir gün sormaz: Yaratılıştan önce Tanrı ne gibi iyilik yapabiliyordu? Ve kesin cevap şöyle geliyordu, O, korkunç bir şekilde canı sıkılmaya mecbur oluyordu. Gerçekten bu sema (ciel), denildiği gibi hakikî olarak saadet yeri olacaksa, bu semanın sorgulanmadığını düşünen, hayal edilebildiği kadar güzel olan bu yalnız Varlık'ı seyre dalmayı, hisseden hangi Hıristiyan üzüntüye bizzat tahammül ediyor. Hıristiyan'ın böylece seyre dalmaya değil, sevmeye ihtiyacı var. Bu sorular ve bu cevaplar tohum halinde bir anti - teizmi ihtiva eder. Gerçekten bu yalnız Tanrı, ne olabilir? – Sevgisiz bir Varlık veya, eğer o, sevgi diye isimlendirilirse, bu O'nun sevilemediği ve egoist olarak kendini sevdirmediğidir. Böyle bir varlık, evren hakkında niyetsizdir. Eğer O bir niyete sahipse bu ancak, bizzat kendi öz gücünü ispatlamak için, kendine hayran bırakmak için insanları (mondes) uzaya atan, insanı kendine hizmet etmek, yani kendinin kölesi olmak için yaratan tiranın kaprisi olabilir. Bu bağlamda Tanrı'nın şanından bahsetmek, Tanrı'nın şanı için yaratılıştan, Tanrı'nın şanı için insandan bahsetmek, Tanrı'yı, hayran olmak ve hizmet etmek için bir divana (cour) ihtiyacı olan bir hükümdara indirgemektir.

Cömertliğin (générosité) sonsuz imkanını, aynı zamanda kendi benzerleriyle büyük bir cemaat ihtiyacını, vermek ve verilmek ihtiyacını kendinde hisseden insan, Tanrı'sından daha iyi meydana çıkıyor. Diyelim ki normal ve tabiî refleks ile o, kendi şanı için insana ıztırap çektirmekten hoşlanan, insanı semaya (ciel) layık yapmak amacıyla sert kanunları ona zorla kabul ettiren bu tiranı reddediyor. İnsan, kendini görmeyen insanların işlerine karışan bu davetsiz misafiri (intrus) hayatından ve kendi dünyasından kovuyor. İnsan, semanın uzağında kendi üzerine yerleşmiş olan, her şeyi gören ve ölümden sonra onu cezalandırmak için insanın eksikliklerinin tam hesabını tutan bu gözetenden kurtuluyor. O, insanların saadetini kıskanır gibi görünen, ve dünyanın sonunda, talihin (sort) ve öçlerini alan insanların haksızlığının ıztırabını çekenlere müsaade eden bu yargıcı istemiyor. Bu en yüce Birey'e niçin yabancılaşılıyor? – İlkin anti – teist, yani Tanrı diye isimlendirilen ve iyi denilen, fakat öyle olmayan bu tiranla savaş halinde olan insan ateist oluyor ve bu varlığın varolmadığını ve varolamayacağını açıklıyor. Ve O'nun varolmadığı ve varolamayacağı doğrudur.

Fakat bu Tanrı, Hıristiyanların Tanrısı, olduğu gibi kendini gösteren Tanrı değildir. Mesih bize Tanrı'dan bahsetmiyor, fakat o bize, bizim de pederimiz olan, Pederinin Tanrısından bahsediyor. O, semalarda olan, yani aşkın olan ve kendi çocuklarını ve onların ihtiyacı olan şeyi bilen Pederi havarilere öğretiyor.[1] Bizzat kendisi dua ettiği zaman Pederine başvuruyor: "Peder, göğün ve yerin Tanrısı, bunu bilgelere ve beceriklilere saklamış olmandan, tamamen küçüklere açıklamış olmandan dolayı sana minnet borçluyum. Evet, Peder, zira senin güzel keyfin böyle oldu...".[2] O, Peder Tanrı'nın Oğlu ve O'nun tarafından, kesin olarak Pederin bize açıklamak ve bizi O'na götürmek olan bir görevi gerçekleştirmek için gönderilmiş olarak kendini gösteriyor. O, üçüncü Şahıs, bize göndermeyi

---

1 – Matta., 6/26 – 34.
2 – Luc, 10/21 – 22.

söz verdiği Aziz Ruh içinde Pederle devamlı ilişki halinde kendini takdim ediyor. Hz. İsa'nın, Peder'in "Sen benim en çok sevilen Oğlumsun, sen her şeye benim sevgimle sahipsin"[3], dediğini işitmesi, Ruh içinde oluyor.

Aziz Paul da Tanrı'dan bahsetmiyor, fakat o, Peder, Oğul ve Ruh Tanrı'dan bahsediyor. Şüphesiz Tanrı kelimesi ekseriya Peder nitelemesi olmaksızın kullanılıyor, fakat onun için bu kelimenin Pedere işaret ettiği açık gibi görünüyor. Ayrıca bu, yeni Ahit'in bütün yazarları ve kilise Pederlerine göre gerçektir. Biz bu metinleri deizm tarafından bozulmuş mentalitemizle, bize rağmen bu sapmalarla dolu zihnimizle okumaya ve Tanrı kelimesine, ilk Hıristiyanların O'na vermediği bir muhteva yüklemeye mecbur değiliz. Yeni Ahitin Vahyinin özü Teslistir. Ve bu Vahiy çok yeni oluyordu, Hıristiyanların eskiyi unutması için Yahudiliği ve bilhassa greko – romen dinlerini kesip atıyordu. Yeni Ahitin bütün mesajı şu doğrulamada bulunur (tenir): Peder Tanrı, insanlar için ölmüş ve dirilmiş kendi öz oğlunu yeryüzüne gönderdi; yeniden dirilmiş olan Mesih ve Peder, bizden, Pedere yeni oğullar yapmak ve ölüme ve Mesihin yeniden dirilmesine iştirakle bizi Triniteye girdirmek için Aziz Ruhu bize gönderiyor. İmanın açıkça söylenişleri (professions) tamamıyla teslistirler: Havarilerin sembolü, Ayinin (Messe) Amentüsü, sadece bilinen iki örneği anmak içindir. Hıristiyanların duası, Ruhta Oğul yoluyla Pedere, veya Oğula, veya Aziz Ruha başvuruyor, deizmin bizi alıştırdığı belirsiz anlamda ele alınmış olan Tanrı'ya asla başvurmuyor.

Bu teslisle ilgili çizgide dini merasimin usul ve sırası vardır. Ayin duaları, Ruhta Oğul ile Peder'e bir yakarıştır ve orada dualarımızı başlatan Tanrı kelimesi daima Pedere işaret eder. Çok nadir olarak bu dualar Oğul veya Ruha başvurur. Tanrı'ya vakfedilmiş (consécratoire) büyük dua sadece triniter stilin bir duasıdır: Ayinin Kuralı (Canon) bizi, Pedere, Ruhta, Oğul ile dua ettiriyor.

---

[3] – Marc, 1/10.

Uzun zamandır kullanımda ve belki de deist etki olan belli bir ilmihal açıklaması bize büyük Sırrı (Mistére) unutturabilir. Tanrı'dan bahsetmek, Tanrı'nın, peder, Oğul ve Ruh olduğunu unutarak, "Saf Ruh, her şeyin en büyük Efendisi" Tanrı'ya dua etmek alışkanlığı edindik. Yaratmanın Tanrı'nın eseri olduğunu ve kutlulaştırmanın (sanctification) da ilâhî Şahısların eseri olduğunu isteyerek doğruluyoruz. Böylece biz Tanrı ile Trinite arasına bir kopukluğu girdiriyoruz. Her şey, Ruhda Oğul ile Pederin eseri değilmiş gibi. Pek tabiî olarak, bu sırrı bütünüyle gölgeye terk etmiyoruz: Tanrı'nın oğlu Mesihe inanıyoruz, Aziz ruhu yardıma çağırıyoruz, Tanrı, Peder diye isimlendiriyoruz; Fakat şahısların Teslisi Tanrı'yı, düşünmeye yeterince alışmadık. Teslis bizim imanımızı biçimlendirmiyor, tüm manevî tutumumuzu emretmiyor. O, ekseriya Hıristiyanların cemaatinden daha dindar birkaç şahısa ayrılmış, fazladan bir lüks gibi görünüyor. Veya yine, o bir problemdir ve bütün önemi şu soruya indirgenir: Bir Tanrı nasıl üç şahıs olabilir? Veya nihayet o, kelimenin dar anlamında sır olarak, yani, imanımızı değerli kılmak amacıyla bize vahyedilmiş olan anlaşılmaz hakikat olarak kendini gösterir.

Teslis, Tanrı'nın iç Hayatı bize, onu yaşamamız için vahyedilmiştir, ve Teslis almaya veya bırakmaya muktedir olamadığımız bir aksesuar değildir. O, Hıristiyan Vahyinin özüdür ve tüm Hıristiyan sırrının temelidir. Tanrı ne mutlak bir Obje, ne de mutlak ve yalnız bir şuurdur. Tanrı bir şahıs değildir: O, farklı ve eşit üç şahıstır. Bu üç şahıs, hiçbir insanî kelimenin ifade edemediği bir birlik (communion) içinde yaşıyorlar. Birinin düşündüğü şeyi diğer ikisi de düşünüyor; birinin istediği şeyi, diğer ikisi de istiyor; birinin sevdiği şeyi diğer ikisi de seviyor. Bir sevgi cereyanı, Ruh vasıtası ile Pederden Oğula gidiyor, bu cereyan (courant) o kadar kuvvetli, o kadar birleştirici ki üç şahıs yalnızca tek bir Tanrı oluyorlar. Teoloji buna tabiatın birliği, Şahısların Trinitesi diyor. Tabiatın (nature) birliği üzerinde çok ısrar edildi, bugün Şahısların Trinitesi üzerinde yeterince ısrar edilmiyor.

Tanrı, Şahısların toplam birliğidir (communion). Bu kelimeye kesin olarak özel bir anlam vererek, bir analojinin söz konusu olduğunu görerek onun bir "aile" olduğu söylenebilir, zira Teslisin Şahıslarının birliği, aynı ailenin ögelerini birleştiren birliğin başka bir düzenidir. Eğer Tanrı Şahıslar birliği ise daha yukarıda sorulmuş olan ve Hıristiyan şuurundaki belli bir rahatsızlığı, ateizm tohumunu açıklayan sorular artık sorulmazlar. Soru bir anlama sahip oldukça, yaratılıştan önce Tanrı, mutlak yalnızlık içinde değildi. Üç şahsın hayatı, mademki o sonsuz sevgidir, sonsuz neşedir, öyleyse bu bir tamlıktır. Bu kelimenin alındığı entellektüel anlamda sema, kelimenin tam anlamıyla, Tanrı'nın bir seyre dalışı değildir.

TANRI - AŞK

Teslisle ilgili görünümde, kesin bir sapma olmaksızın, Tanrı aşkından bahsedebiliriz. Gerçekten tek bir şahsın, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan yalnız bir şahsın aşkı, en yüce egoizmin dışında ne olabilir? Eğer ilâhî şahıslar biri diğerinin tam bağışı (don) ise bu egoizm imkansızdır.

Hıristiyanlıktan önce Grekler aşk Tanrısını önceden, bu kelimeye Vahyin ona vereceğinden tamamen farklı bir anlam vererek isimlendirmişlerdi. Grekler için Tanrı, bizzat kendisinin neden olduğu arzu ile evreni hareket ettiren en yüce arzu edilendir. – Tamamen aşktan ziyade tamamen sevimli bu Varlık dünyayı kendine çekiyor, fakat onu sevmiyor, zira Grekler için aşk, sahip olunmayan şeyin arzusudur ve her şey olan, her şeye sahip olan Tanrı hiçbir şey arzu etmiyor. O sadece kendi kendini seviyor ve evrenin kendi özel güçleriyle Tanrıya doğru çıkmasına müsaade ediyor. Grek dünyası Lütuf tanımıyor. O merhamet de bilmiyor. Kelimenin tam anlamıyla orada, insana doğru Tanrı yolundan bahsetmek yoktur: İnsanların işine karışmaya gelmek için Tanrı bilhassa çok uzaktadır, çok büyüktür. Orada sadece bir yol vardır: İnsandan Tanrı'ya.

Aziz Jean, Tanrı'nın aşk olduğunu söylüyor. Bu tanımda onun kullandığı Grekçe kelime, Aristoteles tarafından kullanılmış olanla aynı değildir ve ifade edilmiş olan gerçeklik tamamen farklıdır. Tanrı aşktır, yani o, bizzat kendinin bağışı ve tam bağışıdır. Eğer Tanrı vermeyi durdurursa, o varolmayı kesecektir, zira onun varlığı vermektir ve verilmektir. Bu ilâhî aşk iner. O, varlığı uyandırır ve getirecek bir şeyi olmayana doğru gider. O, zenginleştirmek için fakir olana doğru gider. Tanrı aşkıyla söylenmek istenen şey bizim için, kaynağına, sahip olacağımız ve onun iyi dilekli bakışını çeken niteliklerde sahiptir. O bizzat kendinde kaynağına sahiptir. "Deutéronom şöyle diyor; eğer Yahwé size bağlanmışsa bu, sizin bütün halklardan daha çok olmanızdan değildir; zira siz, bütün halklar arasında daha az kalabalıksınız. Fakat bu, sizin için ve Yahwé'nin sizi kuvvetli elle çıkarttığı ve seni kölelikten, Mısır kralı Pharaon (Firavun)'un iktidarından kurtardığı pederlerinize ant içilmiş yemini korumak için, sevgi ile olur"[4]. Sonuç olarak insanın kurtuluşu ne Tanrı'nın keyfi iradesine, ne de insana verilmiş bir duruma bağlıdır. O, herkese bedava olarak sunulmuştur. Bizzat kendine, yani verilen aşkına sadık Tanrı, hangi şartlarda olursa olsun her insana kurtulmuş olmanın somut imkanını devamlı teklif ediyor. Geriye, fiili olmak için, mademki insan aşk birliğidir, bu kurtuluşun, insanın cevabını gerektirdiği kalıyor.

Tanrı – insan ilişkisinde Tanrı aşkı ilktir ve eğer, insandan Tanrı'ya bir yol varsa bu, ilkin Tanrı'dan insana bir yol varolduğu içindir. Bu yol, Enkarnasyon (cisimleşme) dur. Kilise Pederlerince sevilen bir ifadeye göre, bir insanın nasıl Tanrı haline geldiğini öğrenmemiz amacıyla, nedensiz olarak aşk ile Tanrı insan oluyor. Biz Tanrı aşkından bahsettiğimiz zaman, genel olarak ilkin şahidi olduğumuz aşkı düşünüyoruz. Kesin olarak, O'na borçlu olduğumuz ve ne kadar kötü olursa olsun O'na verdiğimiz her şeyi düşünmek gerekir. Fakat ilk zaman bizi, Pederin bize gösterdiği ve Oğulun içinde bize

---

[4] – Deutéronome, 7/7 – 8.

devamlı gösteriyor olduğu aşkın şuuruna götürmeye mecburdur. Hıristiyan imanı ilkin kendimiz için ve bütün insanlar için Tanrı'nın aşkına imandır. "Aziz Jean şöyle yazıyor: Ve biz, Tanrı'nın bizim için sahip olduğu ve bizim inandığımız aşkı tanıdık..." ve bizim aşkımız onun için sadece bu Aşka cevaptır: "Yine Aziz Jean şöyle diyor: Bize gelince, mademki ilkin O bizi seviyor, Onu sevelim."[5].

Bizim için Tanrı aşkı bir duygu değildir. O, bir aksiyondur. O fiili bir veridir: Tanrı bağışlar (donner) ve nezaret eder (se donner). O, değerin yaratıcısıdır. Tanrı bizi sevmiyor çünkü bir şey değerindeyiz, fakat Tanrı bizi sevdiği için değerli bir şey oluruz. "Mouches" (sinekler)' un Jüpiteri insanlara, onlar Oreste'e benzedikleri zaman, yani günahkar oldukları zaman ihanet ediyor. Tanrı günahkarları seviyor ve onların kurtuluşunu istiyor. O, oğlunu "doğru kimseler için değil, fakat günahkarlar için gönderiyor"[6]. "Direten, tam 99 olarak benimseyen bir günahkar için semada daha fazla sevinç (joie) var"[7]. Yaratmada her şey karşılıksız (gratuit) dır ve bu aşka insanın cevabı, Tanrı'nın bu bağışını ve lütuflar eylemini kabulüdür. Biz, Camus'nün reddettiği bu lütuf dünyasında, lütuf dünyasındayız. Eğer burada ıstırap ikamet ediyorsa o, bu aşk planında bir anlam ve bir değer bulur. Bugün gördüğümüz şeyler hakkında, bir başlangıç, bir taslak (ébouche) olan dünyanın güncel hali hakkında Tanrı'nın planını yargılamıyoruz, fakat Tanrı'nın onu bize tanıttığı gibi bu planın bütünlüğü hakkında onu yargılıyoruz. Bu olan ilahi Şahıslarla bir rastlaşmayı ve sonsuzluk için onlarla bir iç birliğini, her insan için ölümün ötesinde tamamlanmasını bulan, dünyanın sonunda, iyi niyetli her insan için onu bulacak olan birliği ihtiva eder.

---

5 – St. Jean 1er Epit., 4/16 et 19.
6 – Marc, 2/17.
7 – Matta, 2/17.

Tanrı aşkı gerçekten birliğe yönelir: İlâhî Şahıslarda insanların birliğine ve sonuç yoluyla insanların kendi aralarındaki birliğe. Biz Teslise girmeye çağrılıyoruz ve önceden bu dünyada başlamış olan ilâhî Şahısların hayatına bu katılış, her insanın ve bütün insanların kurtuluşudur. İnsanın cevabı, Tanrı biçiminde yaşamak için bir çabadır. Hıristiyan ahlâkı, Sartre'ın düşündüğü gibi, bir güç iradesiyle dışardan empoze edilmiş mecburiyetler bütünü değildir, o bizim ilâhîleşmemizin sonucudur. O, gerçek ve önceden başlamış kurtuluştur. O halde onu, cennet (ciel) için bize değerler (merites) elde ettirmeye ayrılmış bir yazgı cezası (pensum) olarak düşünmeye mecbur değiliz, fakat lütuflandırıldığımız şeyin ifadesi olarak düşünmemiz gerekir. İbadet, günah cezası altında yapılacak bir mecburiyet değildir. O, Aziz Trinitenin Şahıslarıyla devam ettirdiğimiz ilişkilerin imanında bir ifadedir.

Hıristiyan ahlâkı bizi sevgiye, kendi kendimize kardeşlerimize bağışa götürüyor. Tanrı'nın bize gösterdiği sevgiyi, karşılıklı olarak O'na göstermek mecburiyetindeyiz. Zor teşebbüs, fakat Aziz Ruh bize, aşkın Ruhu olan ve Tanrı kalbiyle diğerlerini bize sevdiren olarak verilmiştir. Bununla beraber Aziz Ruh bizimle hareket ediyor: Onun eylemi bizimki ile yanyana konulmuyor, fakat onu içten canlandırıyor, onun aşkı bizim insanî fakir aşkımıza ilâve edilmiyor, fakat onu değiştiriyor. Bizim için kurtuluş sadece bu Tanrı aşkında vardır, ve tek ve aynı aşk olan kardeşlerimizin bu aşkı, ve kendi imanımız, Marksizmin düşündüğü şeyin aksine bizi dünyadan çıkartmıyor. Aksine bizi oraya bağlıyor.

Ateistler her zaman olduğu gibi, Hıristiyan merhameti için çok serttirler. Özellikle Jeanson, sert ve haksız bir suçlamayı bu fazilete karşı kışkırtıyor. Bu, fazileti kötü yaşamamız olmayacak mı? "Siz şiddetin karşısına aşkı koyarak onu, şiddeti ortadan kaldırmak istiyorsunuz: Fakat bu şiddet nedir? Eğer bu, onu uygulayanları sevdiğinizi iddia ettiğiniz ruh adına oluyorsa onları anlamanız gerekir. Ve kendinizi, onlarınkine göre tam olarak soyut kalan bir tutuma tezkiye

ettirmeyi istediğiniz zaman, oraya yükselme noktası üzerinizde olmanıza inanmıyorum. Onlar hafif makinalı silahın (mitraillette) tetiğine basmaya, atom bombasını bir şehrin halkı üzerine atmaya, tüm bir toplum adına kurum halinde işkence oluşturmaya, veya hayret uyandırdıklarının (farapper) çalışması üzerinde onların yararlarını elde etmekte direnerek meslek hastalığına katılmaya ne kadar hazırlanırlarsa hazırlansınlar, demek ki fiiller ne kadar farklı olursa olsun, onların yönelmeleri ne kadar farklı olursa olsun, hiç değişmediği için her şeyi aşan ve şartsız olan bu aşkı sevmemiz gerekiyor"[8].

Hayır! Kardeşlik erdemi (charité) kötülüğü serbest cereyana bırakan sistematik şiddete başvurmama değildir. O, bedeni (chair) bilmeyen ruh'a göre bir aşk ta değildir. O, insanların haksızlığına rıza da değildir. Tanrı aşkına rağmen o, "basit bir bahane ile" ve "başkaları arasında kendimi sevdirten herhangi bir aşka, sözüm ona aşkımla" geleceğe başka bir biçim vermiyor. İyilik severlik aşkı, onu bana başkası için, tanımaya ve anlamaya çalıştığım bu başkası için, sevdiren insanî, son derece insanî bir aşktır. İyilikseverlik (charité) saf olarak manevî bir aşk değildir: O, tüm insanî sıcaklığını koruyan ve Tanrı biçiminde olmaya çalışan insanî bir aşktır. O, beni başkalarına Tanrı'nın gözleriyle, yani benim gibi kurtuluşa çağrılmış bir kardeş olarak, baktırıyor. Ve bendeki bu ilâhî istek yüzeysel değildir, zira başkasını bir kardeş olarak düşünmek, onu kardeş olarak karşılamak her zaman kolay değildir. Bu başkasını Tanrı gibi seviyorum – "ve bu, geleneksel formulün gerçek anlamında "geleceği Tanrı için sevmek" tir." – Yani onu gerçek bir aşkla seviyorum: Ben onun insanî rahatlığına, insanî saâdetine çalışıyorum ve aşk adaletin yerine geçmez, aşk adaleti aşar. Bu başkası, onu Tanrı gibi veya Tanrı olarak seviyorum, yani onu hâlâ güncel ve gelecek kurtuluşu için seviyorum ve Tanrı'nın çağrısına hür olarak cevap verebildiği şartlara onu koymaya çalışıyorum.

---

8 – JEANSON, La foi d'un incroyant, op. Cit., p.131.

"Yanak değiştirmek mi? Fakat bu, ya çok fazla veya çok azdır... diye ilave ediyor Jeanson. Eğer hiç sesini çıkarmamaya katlanmak söz konusu ise çok azdır: Zira, biraz önce ıztırap çeken bir yüze (joue) en az dinlenme (répit) vermek yanlış adım atmaktır. Eğer sevmek söz konusu ise çoktur: Zira bu vuranı (frapper), hâlâ vurmaya teşvik edeni sevmek hiç değildir"[9]. O, asla diğerini hâlâ vurmaya ve kötülük yapmaya teşvik etmek olmadı. Sol yüzü uzatmak düşmanı sevmektir, onun gerçekleştirdiği şiddeti bağışlamak değildir. İyilik severliğin bir ifadesi olan tatlılık, bütün adaletsizliklerin ve bütün şiddetlerin kabulü değildir, o kendinin efendiliği, intikamın ve adalet ve aşk Krallığı olan Tanrı Krallığı için günlük savaşın reddidir.

Şahısların Teslis Tanrısı, Aşk Tanrısı, Sırdır. Yapışık olduğu saçma realite değil, fakat her inananın hayatını aydınlatan Aydınlık anlamında böyledir. Ve bu gerçekten, temel sırrın aydınlanmasını kabul eden Tanrı planıdır.

Yaratılış, Oğlunda açılan Teslis, kendine benzer varlıklara neden olan, yani onlarla ilişki haline girmeye yetenekli olan ve kutlulaştırıcı Ruhunu onlara vererek onları ilâhîleştiren pederdir. İncarnation (cisimleşme), Tanrı'nın Oğlu'nun, Pederi açıklamak ve bizzat kendimizi kendimize açıklamak için dünyamıza girişidir. Biz Tanrı'nın Oğlu ile yaratılmışızdır. Tanrımız bir yabancı değildir. O bizden biri oluyor? O, insanların iyi ve kötü eylemlerini bir katalog üzerine not etmek için insanları gözetlediği ulaşılmaz semanın uzağında kaybolmuş değildir. O, her insanı kurtuluşa götürmek için devamlı bir çalışmayla dünyamızda hazırdır. Tanrının dünyamızdaki bu hazır oluşu, O'nun insanlarla gerçekleştirdiği olağanüstü bu birlik, O'ndan bahsetmenin son derece insanî biçimlerini meşrulaştırıyor. Kutsal Kitabın antropomorfizmleri, Tanrı'nın dünyadaki etkileyen hazır oluşunu tercüme ederler. Kuşkusuz, ilâhî aşkınlığın durmaksızın devam etmesi şartıyla, onlar, bizim için Tanrı aşkını bize özgü açıklamalardır.

---

[9] – Ibid. P.130.

Hz. İsa'nın insanlığı kurtarmasıyla (Rédemption) Tanrı'nın Oğlu, ilk günahın bozduğu imajını tamir etmeye bizzat geliyor. O, bütün insanlığı kendi Pederiyle ilişki haline koymaya geliyor. O, insanlıkla birleşiyor ve onu ölümle Pedere ve yeniden dirilmeye doğru sürüklüyor. Iztırap çekme ve ölümün değerlerini buldukları (yer), bu ölüm ve Tanrı'nın Oğlunun bu yeniden dirilmesidir. Günah ve kötülüğün bir anlam bulduğu yer Yeniden Dirilmenin sırrındadır. Hıristiyanlar için Haç, insanlar için Tanrı aşkının en yüce vahyidir. Tanrı onları bağışın uç sınırına kadar seviyor. Yeniden diriltici bu işte, her şey insanın yararı içindir. Şüphesiz Tanrı bu hususta ululanmıştır, fakat bu bağlamda Tanrı'nın şanı, insanlar için Tanrı'nın bu aşkının bilinmesi ve insanın kurtuluşu ile karıştırılmasıdır.

Kilise, insanların Mesihteki büyük toplanmasıdır. Mesihte birleşmiş, Aziz Ruh ile canlanmış, kurtarılmış bu insanlık, bütün güçleriyle savaştığı kötülük arasında, sınırlamaya çalıştığı ıztırap ve acı arasında, yeniden dirilmeye ve Teslisten bütünleşmesine doğru yürüyor. Aziz Paul'un bize dediğine göre **infra** - insan dünyası, Tanrı'nın oğullarının bu şanına katılacaktır, "zira yaratılış da, Tanrı'nın çocuklarının görkemli hürriyetini bilmek için bozulmuşluğun (corruption) köleliğinden kurtulmak mecburiyetindedir".[10] "Her şey Mesih'te özetlenmiş olmak mecburiyetindedir, göklerde ve yerde olan her şey"...[11] Sonra o, Krallığı Peder Tanrıya teslim edeceği zaman, bu son olacaktır... Tahribedilmiş olacak olan son düşman, Ölümdür... Ve her şey ona bağlanmış olacağı zaman Oğula gelince Tanrı'nın her şeyde her şey olması için ona tamamen bağlı olana itaat edecektir"[12]

---

[10] - Romains. 8/21.
[11] - Ephésiens, 1/10.
[12] - I Corinth. 15/24 – 28.

Ateizmin bir çok sebepleri vardır. Vahye daha sadık imanımızın bir temsili, daha gerçek bir Hıristiyan hayat, ateizmi kendiliğinden ortadan kaldırmayacaktır, bu çok açıktır. Fakat bu ateizme cevap vermenin tek şekli, bir ölçüde sorumlu olduğumuz bu tufanı (vague) durdurmak için kendi seviyemizde çalışmanın tek biçimi, gerçek Aşk Tanrı'ya, Peder, Oğul ve Ruh olan gerçek Tanrı'ya imanımızdır.